

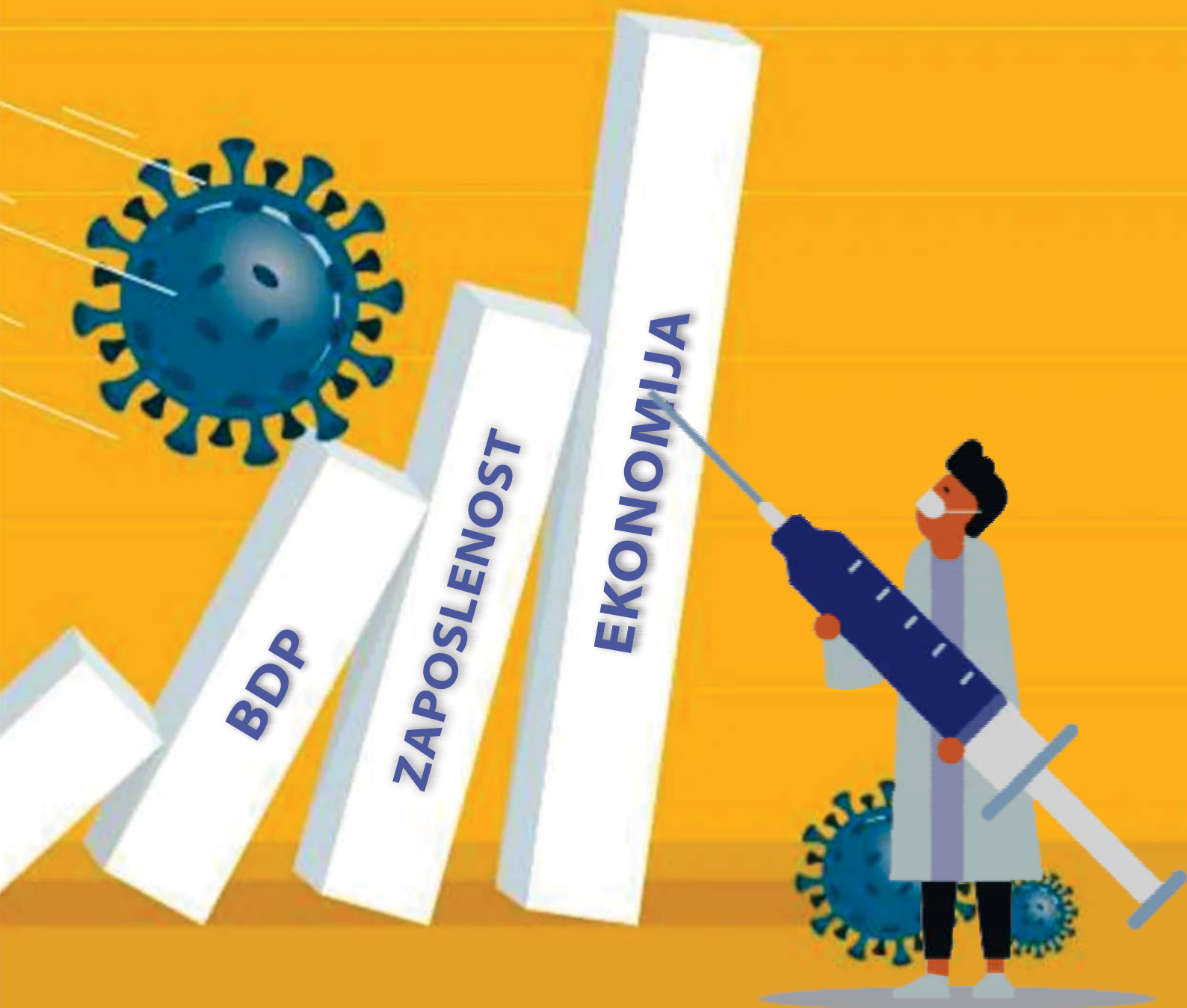
Infokom

GLASNIK VANJSKOTRGOVINSKE/SPOLJNOTRGOVINSKE KOMORE BOSNE I HERCEGOVINE

WWW.KOMORABIH.BA

BROJ 80 • GODINA XIV • MART / OŽUJAK 2021.

BESPLATAN PRIMJERAK

Analize vanjskotrgovinske razmjene u 2020. godini

MEĐUNARODNA SARADNJA • AKTIVNOSTI KOMORE • TRANSPORT • ANALIZE
REGULATIVA • DIGITALIZACIJA • EDUKACIJA • EEN MREŽA • PREDSTAVLJAMO

ISSN 1840-3417

Izdavač:

VANJSKOTRGOVINSKA /
SPOLJNOTRGOVINSKA
KOMORA BOSNE I
HERCEGOVINE

Adresa:

Branislava Đurđeva 10
71000 Sarajevo

Uređivački kolegij:

Ahmet Egrlić, predsjednik
Ivan Mandić
Zdravko Marinković
Nihad Bajramović
Enes Ališković
Ognjenka Lalović
Boris Marković
Aida Kapičija

Kontakt:

Aida Kapičija
Tel: +387 33 566-272
Fax: +387 33 214-292
E- mail:
aida.kapicija@komorabih.ba
<http://www.komorabih.ba>

Dizajn i priprema:

Engin Mešanović

BESPLATAN PRIMJERAK

Sadržaj

- 4** RIJEČ PREDSJEDNIKA
VTKBiH
Aktivnosti Komore u 2021.
godine usmjerene su na
poboljšanje ekonomskog i
poslovnog ambijenta u BiH
- 6** KOMORSKI INVESTICIONI
FORUM ZAPADNOG
BALKANA (KIF ZB6)
Korak ka jedinstvenom EU
tržištu
- 8** CEFTA
CEFTA u 2020. godini i CRM
Akcioni plan za region
- 10** REGIONALNI CHALLENGE
FOND
Podrška razvoju radne
snage kroz kooperativno
obrazovanje
- 12** REGULATIVA
Kontrola vanjskotrgovinskog
prometa robe dvojne
namjene
- 14** PROJEKAT
EXPOCERTInno
- 15** USAID
Razvoj održivog turizma
- 16** TRANSPORT
Vrijeme velikog iskušenja
u funkcioniranju
međunarodnog cestovnog
prijevoza tereta
- 18** Naknade u transportnom
sektoru u BiH –
harmonizacija propisa
- 19** Promocija domaćih
proizvoda u bh. medijima
- 20** ANALIZA
Robna razmjena BiH sa
svijetom (2020/2019.)
- 24** Građevinski sektor u Bosni i
Hercegovini
- 32** Uticaj pandemije
koronavirusa (COVID-19)
na tekstilnu i kožarsku
industriju
- 36** Drvni sektor Bosne i
Hercegovine u 2020. godini
- 38** Grafička i papirna industrija
BiH u 2020. godini
- 40** Metalska i elektroindustrija
BiH
- 42** Rast izvoza prehrambene i
agroindustrije BiH
- 55** Sajamska industrija u BiH i
svijetu u 2020. godini
- 58** POSLOVNE NOVINE
B2B susreti krunisani novim
poslovnim aranžmanima
- 60** Nagrada za biznis lidere
održivog razvoja u BiH 2021.
godine
- 62** PREDSTAVLJAMO
Bit Alijansa - unapređenje IT
industrije u BiH
- 64** DIGITALNA
TRANSFORMACIJA
Digitalna komora - vrata u
budućnost
- 66** Digitalna transformacija
- preduslov za brži rast i
razvoj poduzeća
- 70** Digitalna transformacija sa
osvrtnom na proizvodnju
ambalaže
- 72** Njegovo veličanstvo
podatak
- 76** AGENCIJA ZA NADZOR NAD
TRŽIŠTEM BIH
Roštilji na čvrsta goriva

Uvodnik

Dragi čitaoci,

već više od godinu dana suočeni smo sa pandemijom COVID-19 koja je globalno promijenila način života i poslovanja svih nas. Pored pojedinačnih nastojanja da sačuvamo zdravlje i osiguramo funkcionisanje privrede, shvatili smo da je to jedino moguće zajedničkim naporima i saradnjom sa drugim državama, naročito onim iz našeg okruženja.

Da je prvenstveno ekonomija ta koja nas spaja pokazala je i nedavna akcija imunizacije privrednika zemalja zapadnog Balkana (ZB6) koju je inicirao Komorski investicioni forum zapadnog Balkana, čiji je jedan od osnivača i član i Vanjskorgovinska/Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine.

Stoga bih ovu stranicu Infokoma iskoristio da, u ime bosanskohercegovačkih privrednika, rukovodstva i kolektiva Vanjskotrgovinske/Spoljnotrgovinske komore Bosne i Hercegovine i u svoje lično ime, izrazim zahvalnost Privrednoj komori Srbije i Vladi Republike Srbije na iskazanoj solidarnosti i pomoći privrednicima regiona.

Koristim priliku prenijeti i utiske svih onih koju su boravili u Beogradu, a od kojih smo čuli sve pohvale za odličnu organizaciju, ljubaznost i profesionalnost svih onih koji su učestvovali u realizaciji imunizacije privrednika.

Zahvaljujući realizovanoj aktivnosti, više od 4.000 bosanskohercegovačkih privrednika, uključujući i vlasnike kompanija i njihove zaposlenike, dobilo je priliku da imunizacijom, prvenstveno, zaštite svoje zdravlje, a zatim i omoguće sigurnije obavljanje svakodnevnih poslova.

Iskreno se nadamo da ćemo zajedno uspjeti prevazići izazove s kojima smo suočeni te da ćemo u punom kapacitetu i dodatno motivisani nastaviti sa svim započetim zajedničkim projektima, kao i da ćemo ostvariti misiju i zajednički nam cilj, a to je uspostavljanje regiona bez granica i barijera.

Ahmet Egrlić, predsjednik
Vanjskotrgovinske komore BiH

Aktivnosti Komore u 2021. godine usmjerene su na poboljšanje ekonomskog i poslovnog ambijenta u BiH

Osnovna misija, zadatak i cilj Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine je zastupati interese bosanskohercegovačkih privrednika i zalagati se za kreiranje povoljnijeg poslovnog ambijenta i unapređenje ekonomskih prilika u zemlji, doprinoseći tako i jačanju imidža Bosne i Hercegovine širom svijeta.

Iz godine u godinu naši planovi i zadaci koje sami sebi postavljamo sve su ambiciozniji i sa velikim zadovoljstvom mogu reći da većinu zadataka uspješno i realizujemo.

Strateški pravac djelovanja u 2021. godini će svakako biti u skladu sa postojećim privrednim izazovom.

Pooštrene mjere u prethodnoj godini su se reflektovale i na ovu godinu tako da je, prije svega, potrebno u skladu sa nadležnostima Vanjskotrgovinske komore BiH i uz podršku relevantnih institucija pravovremeno reagovati na neizvjesnu situaciju, koja podrazumijeva pojedinačne mjere prilagođene

svakoj grani privrede.

Poboljšanje ekonomskog i poslovnog ambijenta u BiH u cilju povećanja konkurentnosti bh. privrede kako u zemlji tako i u inozemstvu je svakako prioritet koji će ove godine biti posebno fokusiran na olakšavanje posljedica pandemije u privredi BiH izazvane COVID-19.

Nastaviće se s predstavljanjem i zastupanjem interesa naših privrednika, promovisanjem poslovne (izvozne) misije i posjete trgovinskim sajmovima na ciljnim tržištima, gdje uključujemo i organizaciju b2b susreta u inostranstvu u okviru Evropske poduzetničke mreže (EEN). Naravno, većina događaja biće organizovana i održana online, što svakako ne umanjuje njihov značaj.

Zastupanje članica pred institucijama vlasti

Zastupanje članica pred institucijama vlasti je takođe prioritet Komore, slijedom čega će se intenzivirati upućivanje inicijativa i njihovih obrazloženja relevantnim institucijama vlasti, a koje će biti fokusirane na akcize, trgovinske olakšice, carinske politike te inicijative za zakonske i podzakonske propise u sektoru saobraćaja i transporta.

Vanjskotrgovinska komora je članica Komorskog investicionog foruma zapadnog Balkana pa će se u godini pred nama nastaviti i s jačanjem regionalne saradnje radi bržeg protoka robe uz međusobno priznavanje certifikata i druge trgovinske dokumentacije koja prati robu. Poseban prioritet i fokus aktivnosti KIF-a odnosiće se na nužnost usvajanja vizne liberalizacije za Kosovo čime će se, pored slobodnog protoka robe, obezbijediti i slobodan protok ljudi i kapitala, a sve u interesu privrednika koji već trpe velike posljedice. Podsjećamo da je upravo vizna liberalizacija bila prekretnica i najveći pokretač ekonomskog razvoja svih zemalja zapadnog Balkana. Od 2009. godine po uvođenju vizne liberalizacije za zemlje zapadnog Balkana ekonomska razmjena regiona sa EU je povećana skoro dva i po puta. Sprječavanja građana i privrede da slobodno putuju u direktnoj je suprotnosti sa osnovnim vrijednostima na kojima počiva Evropska unija. Pored navedenog, KIF aktivno učestvuje u praćenju i implementaciji Akcionog plana za Zajedničko regionalno tržište (CRM) čije će uspostavljanje svakako doprinijeti pozitivnim promjenama u regionu.

Pandemija je u cijelom svijetu izazvala veliki šok, a samim tim i otežano poslovanje na svim nivoima i u svim sferama svakodnevnog života. Komora

se uspjela snaći i od samog početka je, kao i sada, na raspolaganju privrednicima. Naša prednost je u tome što raspolazemo informacijama sa terena pa smo i djelovali u skladu sa njima. Nastojali smo na svaki način pomoći u rješavanju brojnih problema koje je prvi talas pandemije uzrokovao. Poznato je da smo uputili brojne inicijative nadležnim tijelima, ali smo i nudili konkretna rješenja provediva na terenu. Upravo na taj način smo pružali pomoć kompanijama da riješe probleme, ali i vlastima ukazali na probleme koji se trebaju hitno riješiti i ponudili najbolja rješenja. Svakako da i dalje slušamo potrebe privrednika te ćemo u skladu sa njima nastaviti sa adekvatnim analizama i predlaganjem novih inicijativa i mjera. Napomenuo bih da je nakon pauze zbog pandemije nedavno održan i sastanak Radne grupe BiH - SR Njemačka na kojem smo od njemačke strane tražili da se riješi aktuelan problem privremenih radnih dozvola za radnike bh. kompanija koji na prostoru SR Njemačke trebaju obaviti servisne radnje (montaža kuća, namještaja, opreme u industrijskim

Digitalna komora je jedinstven ekosistem koji objedinjuje sve proizvođače Bosne i Hercegovine na jednom mjestu u cilju njihove prezentacije u digitalnom okruženju te njihovog umrežavanja i povezivanja sa potencijalnim kupcima, kako na domaćem tako i na inostranom tržištu.

halama i infrastrukturnim projektima). Dogovoreno je da Vanjskotrgovinska komora, u saradnji sa entitetskim komorama, pripremi listu predmetnih bh. proizvoda/usluga koja će biti predstavljena relevantnim institucijama u Njemačkoj kako bi se poduzeli dalji koraci na rješavanju ovog problema.

Uprkos aktuelnoj situaciji, Komora je uspješno realizovala brojne edukacije pa je u godini pred nama jedan od strateških ciljeva i edukacija s ciljem osposobljavanja bh. radne snage za nova radna mjesta potrebna privredi, ali i

obuke menadžmenta i mladih poduzetnika koji će se moći ravnopravno nositi sa zahtjevima i trendovima svjetskog tržišta. Nastaviće se pohvalna saradnja sa akademskom zajednicom u vezi sa privrednim segmentom.

Digitalizovanje komorskih usluga i razvoj digitalizacije

Digitalizovanje komorskih usluga i razvoj digitalizacije u komorskom poslovanju je nužno. Strategija digitalne transformacije će svakako biti spona između trenutnog stanja poslovanja i željenog dugoročnog plana. S tim u vezi, Komora je već započela sa izradom i implementacijom određenih projekata od kojih je jedan *Digitalna komora*, a koji smo započeli s ciljem unapređenja i jačanja domaće privrede.

Digitalna komora je jedinstven ekosistem koji objedinjuje sve proizvođače Bosne i Hercegovine na jednom mjestu u cilju njihove prezentacije u digitalnom okruženju te njihovog umrežavanja i povezivanja sa potencijalnim kupcima, kako na domaćem tako i na inostranom tržištu. Pored registra proizvođača, platforma će sadržavati integrisane brojne alate i servise koji imaju za cilj da pruže detaljne informacije o uvoznim/izvoznim procedurama unutar regije te da omoguće proizvođačima brojna znanja i informacije kojima mogu unaprijediti svoje poslovanje u svim njegovim aspektima. Implementacija navedenog projekta donosi višestruke benefite za sve zainteresovane strane, posebno u kontekstu cjelokupnog unapređenja podsticajnog okruženja za dalji razvoj proizvodnog sektora u BiH.

Napomenuo bih i razvoj medijske strategije u cilju promovisanja domaće privrede u cjelini te artikulisanje problema s kojim se privreda svakodnevno susreće.

Dakle, iz godine u godinu postavljamo ambiciozne planove i programe, nastojeći ih uspješno realizovati, a sve u korist bosanskohercegovačkih privrednika kojima je svaka pomoć i podrška više nego dobrodošla.

KORAK KA JEDINSTVENOM EU TRŽIŠTU

Šest komora udruženih u Komorski investicioni forum zapadnog Balkana (KIF ZB6) posvećeno je formiranju zajedničkog regionalnog tržišta i niz svojih aktivnosti usmeravaju na podršku kompanijama iz regiona kako bi prepoznale mogućnosti koje im zajedničko tržište nudi.

Evropska unija projektom „EU podrška KIF ZB6“ pomaže jačanje kapaciteta Komorskog investicionog foruma zapadnog Balkana i pojedinačno komora članica za podršku privredi, ali će glavni korisnici sredstava, odnosno usluga kreiranih tokom trajanja projekta biti zapravo privrednici.

„Najvažnija nam je bliska saradnja sa privrednicima iz regiona i zastupanje njihovih interesa. Zato je KIF ZB6 osnovao Poslovni savet koji će, u ime više od 350.000 kompanija koje okuplja naša Asocijacija, na terenu pratiti otklanjanje prepreka za uspješnije privređivanje unutar regiona i sa EU i o tome redovno informisati nadležne institucije,

predlažući mere koje će privrednicima olakšati poslovanje i smanjiti troškove“, navela je Tatjana Šterjova Duškovska, generalni sekretar KIF ZB6.

Prilikom izrade novog Višegodišnjeg akcionog plana komore su organizovale niz tematskih skupova na kojima su predstavnici kompanija izneli probleme sa kojima se suočavaju u regionalnoj saradnji, kao i predloge za unapređenje poslovnog okruženja u regionu. Komorski investicioni forum zapadnobalkanske šestorke pripremio je i dostavio predlog konkretnih mera koje je, prema mišljenju poslovne zajednice, trebalo da obuhvati Akcioni plan kako bi se brzo otklanjale prepreke u poslovanju unutar regiona, obezbedilo slobodno kretanje ljudi, robe, usluga i kapitala i kreirali zajednički regionalni lanci vrednosti.

Kako bi se kompanijama iz regiona predstavili konkretni benefiti sprovođenja Višegodišnjeg akcionog plana, KIF ZB6 će do juna privredi predstaviti planirane mere iz Akcionog plana, ali i konkretne benefite koje kompanije

mogu očekivati u naredne tri godine. Privrednici iz BiH su prvi imali priliku da prisustvuju događaju na kome su predstavnici CEFTA-e, RCC-a i nadležnih državnih institucija pojasnili konkretne mere koje će biti usvojene za podršku investicijama u regionu, ali i zajedničke mehanizme za olakšanje trgovine i uklanjanje necarinskih barijera. Amar Jajetović iz kompanije Sarajevski kiselj je predstavio očekivanja poslovnog sektora kada je u pitanju zajedničko regionalno tržište, ali i mogućnosti koje su prepoznali privrednici.

Komorski investicioni forum će u narednom periodu biti posebno usmeren na monitoring sprovođenja Akcionog plana, tj. na praćenje usvojenih mera na institucionalnom i praktičnom nivou, kao i pomake iz ugla privrednika. Na terenu će se pratiti otklanjanje prepreka za uspješnije privređivanje unutar regiona i sa EU, a zaključci će jednom godišnje biti predstavljeni nadležnim upravljačkim strukturama.

„Kako bismo dodatno podržali implementaciju Akcionog plana za zajedničko regionalno tržište, do kraja 2022. godine ćemo domaćim kompanijama ponuditi niz besplatnih usluga kako bi se lakše uključile u regionalne i evropske lance snabdevanja, ali i podigle kapacitete privrednih društava i bile što atraktivnije potencijalnim investitorima“, ističe Marija Ašković Matić, koordinator projekata u KIF ZB6. „Između ostalog, za 120 kompanija ćemo napraviti planove digitalne transformacije i unapređenja proizvodnih procesa, a za još 60 kompanija biće pripremljeni predlozi projekata sa kojima mogu konkurisati kod donatora i banaka kako bi finansirali realizaciju svojih planova.“

ŠTA JE CILJ ZAJEDNIČKOG REGIONALNOG TRŽIŠTA?

- ▶ Ojačana konkurentnost WB kompanija na evropskom i globalnom tržištu
- ▶ Integrisano tržište od 18 miliona ljudi
- ▶ Bolja integracija ekonomija zemalja WB u evropske lance vrijednosti
- ▶ Potencijal za dodatni rast BDP-a od 6,7%
- ▶ Stavljanje WB u središte pažnje stranih investitora koji žele smanjiti udaljenost od tržišta EU i diverzificirati svoje dobavljače
- ▶ Brži oporavak od pandemije COVID-19 za ekonomije zemalja WB

Do kraja godine KIF će mapirati potencijalne dobavljače iz regiona u oblasti lake industrije, poljoprivrede i automobilske industrije, a posebna pažnja biće posvećena temi cirkularne i zelene ekonomije, koja je sve prisutnija i značajnija, kako na regionalnom tako i na EU tržištu.

Do kraja godine kompanijama će biti na raspolaganju besplatni online alati za pristup novim tržištima. Pomoću ovih rešenja, izvoznici iz regiona će moći da pronađu sve potrebne informacije da svoje proizvode plasiraju na nova tržišta (npr. listu potrebne dokumentacije i sertifikata, ali i cene pojedinačnih proi-

zvođa, carinske tarife i sl.). Istovremeno će imati priliku da traže pouzdane partnere iz inostranstva ili da ponude svoje proizvode i usluge inostranim kompanijama i da se uključe u regionalne i evropske lance dobavljača.

Tokom naredne dve godine organizovaćemo niz zajedničkih, tematskih sastanaka privrednika iz regiona. Tako je prvi zajednički događaj koji nas očekuje ovog proleća umrežavanje kompanija iz regiona koje se bave građevinarstvom, ali i drugim delatnostima koje su usko povezane i podržavaju ovu industriju (drvena i tekstilna industrija, cirkularna ekonomija i sl.). Ako zdravstvena situacija dozvoli, planirano je i nekoliko investicionih konferencija na kojima će se zajednički predstaviti potencijali za ulaganja na zapadni Balkan, ali i zajedničko učešće i predstavljanje domaćih proizvoda na sajmovima u EU ili u regionu.

Kako je preduslov saradnje i nastavka privrednih aktivnosti stabilna zdravstvena situacija, komore su preduzele i konkretne mere za podršku privredi u tom smislu. „Pandemija koja je uticala na kompletnu privrednu delatnost u regionu pokazala je značaj izgradnje zajedničkog tržišta i istovremeno ukazala na to da su zemlje iz regiona u teškim vremenima usmerene jedne na druge kao najbliži susedi. Reagujući na potrebe privrednika, komore zapadnog Balkana su još jednom pokazale solidarnost i zajedništvo pa je tako poslednjeg vikenda marta više od 8.500 privrednika iz regiona bilo vakcinisano u Srbiji, na inicijativu Privredne komore Srbije, a bliskom saradnjom i brzom reakcijom zaposlenih u našim komorama“, istakla je Šterjova Duškovska i pozvala privrednike da se preko matičnih komora i sajta www.wb6cif.eu informišu o budućim inicijativama i besplatnim uslugama koje nudi Asocijacija komora zapadnog Balkana.

Marija Ašković Matić
KIF ZB projekt koordinator

KAKO VAŠA FIRMA MOŽE IMATI KORISTI OD OVOG PROCESA?

Do jula 2021. godine:

- ▶ Zelene linije proširene na EU
- ▶ Besplatan roming u cijeloj regiji
- ▶ Sporazum o putovanju sa ličnom kartom

Potpuno priznavanje izvoznih dokumenata, profesionalnih kvalifikacija i licenci širom zapadnog Balkana

Smanjivanje vremena čekanja na prijelazima do 70% kroz sistem "sve na jednom mjestu", 24-satne dostupne usluge, zelene linije i zelene koridore unutar zapadnog Balkana i prema EU

Smanjeni troškovi kod regionalnih plaćanja; omogućavanje regionalnog tržišta e-trgovine

Uklanjanje zahtjeva za radne dozvole za transfere između kompanija i pružatelja usluga

Direktna strana ulaganja u obećavajuće održive regionalne lance vrijednosti

Regija bez rominga i smanjeni troškovi rominga između zapadnog Balkana i EU

Regionalna šema podrške pokretanju novih preduzeća i inovacija u ranoj fazi, koja kombinuje finansiranje javnog i privatnog sektora

Uzajamno priznavanje elektronskih potpisa kao i drugih oblika eD-ova i usluga povjerenja zasnovanih na relevantnoj pravnoj stečevini EU

Pokrivenost ključnih industrijskih gradova sa 5G mrežom u svakoj ekonomiji WB6

UKLJUČITE SE U PROCES

- ▶ Kontaktirajte WB6 CIF i državne privredne komore članice WB6 CIF u vezi sa preprekama sa kojima se suočava regionalna saradnja
- ▶ Dajte svoje prijedloge za uklanjanje barijera u regionalnoj saradnji
- ▶ Pratite naše aktivnosti na nadgledanju i dokumentovanju opipljivog napretka kakav osjeća poslovna zajednica u regionu

WB6 CIF aktivnosti u procesu:

- ▶ Individualna, prilagođena podrška za traženje poslova i mogućnosti prekograničnog finansiranja za kompanije iz regiona
- ▶ Online baza podataka sa informacijama o pristupu tržištima u regiji
- ▶ Baza podataka obavještajnih podataka o tržištima koja podržava internacionalizaciju MSP-a
- ▶ B2B događaji i investicijske konferencije
- ▶ Provedba mapiranja dobavljača i koordinacija regionalnog programa razvoja dobavljača, sa posebnim fokusom na automobilsku, poljoprivredno-prehrambenu industriju i kružnu / zelenu ekonomiju

CEFTA u 2020. godini i CRM Akcioni plan za region

„CEFTA u pandemiji: Postignuća i izazovi“ naziv je hibridne konferencije koja je održana 17. 12. 2020. godine na Jahorini povodom završetka CEFTA sedmice 2020.

Ovaj završni događaj uslijedio je nakon višednevnih sastanaka i diskusija na virtuelnim platformama i bio je prilika za sumiranje rezultata tokom 2020. godine. Predsjedavanje Bosne i Hercegovine CEFTA-om obilježila su dva postignuća: održavanje i olakšavanje trgovine u uslovima pandemije i usvajanje Zajedničkog regionalnog tržišta.

Borba protiv nevidljivog virusa značajno je promijenila sve životne aktivnosti, društvene odnose, ekonomske procese, novčane tokove, buduće planiranje. Sve ovo je uticalo i na aktivnosti u okviru CEFTA sporazuma tokom 2020. godine - godine kada je Bosna i Hercegovina predsjedavala u CEFTA struktura.

Ono što je obilježilo 2020. godinu i porred svih negativnih reprecusija pandemije jeste održavanje regionalne trgovine, a kao jedan od najboljih rezultata je bilo i uspostavljanje „zelenih koridora“.

Zeleni koridori

Regionalna inicijativa „zeleni koridori“ omogućila je nesmetan protok robe u najkritičnijoj fazi pandemije koronavirusa stabilizujući protok robe u regionu zapadnog Balkana, što je u značajnoj mjeri pomoglo izvozno orijentisanim kompanijama, ali i onima čija proizvodnja zavisi od uvoza. Kriza je pokazala da zapadni Balkan ima mogućnosti i snagu da sprovede zajedničke inicijative u korist normalizacije života u međuzavisnim privredama.

Međutim, po izbijanju pandemije situacija nije pružala mnogo razloga za optimizam. Iako su sve zemlje zapadnog Balkana i šire uvidjele da je transport i kretanje robe neophodno, tako da su vozačima i prevoznicima omogućile da prelaze granice uz limitiran boravak i kontakt samo za potrebe

dostave i preuzimanja robe, realnost na samim graničnim prelazima bila je drugačija.

Kamioni sa osnovnim životnim namirnicama i drugom robom kretali su se u tzv. konvojima, a kolone na granicama bile su duže nego u redovnim okolnostima, što je uticalo i na brzinu transporta, iako zabrana prelaska granica nije važila za teretnjake.

Zastoj na granicama nisu pravile granične procedure, kako smo mogli vidjeti u medijima, već izuzetno mali broj otvorenih graničnih prelaza, kao i odredbe u vezi sa policijskim časom, koji je bio uveden u gotovo svim zemljama regiona.

Osnovni problemi u drugoj polovini marta, odnosno prvih dana po izbijanju pandemije, bili su transport i neizvjesnost po pitanju dodatnih zdravstvenih i sanitarnih mjera koje su države propisivale.

To se odnosilo na dodatne kontrole teretnih vozila, na karantin, kao i na sisteme konvoja koje su mnoge zemlje uvodile. U regionu, ali i na EU granicama, najprije su zatvarani manji prelazi, zatim je obustavljen putnički saobraćaj, dok se teretni odvijao na manjem broju prelaza što je, u prvim danima, zbog različitih pravila i neujednačenog radnog vremena vodilo do usporavanja transporta.

Istovremeno je došlo do uvećane potražnje za određenim grupama proizvoda, naročito hrane, lijekova i medicinske opreme, sredstava za dezinfekciju i sl.

Na nivou Evropske unije, već 23. marta Evropska komisija objavila je dokument (C91I, Službeni glasnik EU od 24. 3. 2020.) koji je imao karakter neobavezujuće smjernice za upravljanje granicama kako bi se obezbijedila dostupnost dobara i osnovnih usluga.

Istovremeno su Sekretarijat Centralnoevropskog ugovora o slobodnoj trgovini (CEFTA) i Transportna zajednica iznijeli prijedlog za uspostavljanje ujednačenog sistema na glavnim putnim pravcima u CEFTA regionu, a sve u cilju nesmetanog protoka robe između šest ekonomija zapadnog Balkana.

Spoljnotrgovinska komora BiH i privredne komore regiona od početka su bile uključene u proces preko Komorskog

investicionog foruma zapadnog Balkana, koji predstavlja zajedničku asocijaciju šest privrednih komora.

Tako je 13. aprila 2020. godine počelo zvanično puštanje u rad zelenih koridora, kao specijalnog režima prelaska granica kako bi se olakšao promet i trgovina robom u regionu. Granični prelazi u ovom režimu otvoreni su 24 časa, sedam dana u nedjelji. Granični prelazi i zelene trake u okviru ovog sistema otvoreni su za sve vrste robe, dok je za proizvode koji imaju poseban humanitarni značaj uspostavljen dodatni režim prethodne najave koji obezbjeđuje poseban prioritet na graničnim prelazima duž zelenih koridora.

Od izuzetne je važnosti to što je u okviru ovog sistema napravljen prioritet prolaza za one kamione koji prevoze robu od posebnog humanitarnog značaja (hrana za ishranu ljudi i životinja, lijekovi, medicinska i zaštitna oprema).

Po uspostavljanju, zeleni koridori su uspjeli da stabilizuju snabdijevanje i protok robe između članica CEFTA-e na zapadnom Balkanu.

Uspostavljanje sistema zelenih koridora pokazalo je da je moguće u kratkom vremenu doći do dogovora i usklađivanja između nadležnih službi sa obje strane graničnog prelaza i da se u vrijeme krize može brzo i zajedno reagovati, što je dugoročna vrijednost inicijative zelenih koridora.

Upravo je ovo i poruka poslovne zajednice za naredni period da smo, iako suočeni sa izazovnim vremenima, ipak pokazali da je moguće brzo i efikasno djelovanje i reagovanje u regionu.

Međutim, na ovome se ne treba i stati, jer je poslovna zajednica više nego zainteresovana da se inicijativa koridora ne samo proširi nego i unaprijedi u narednom periodu.

Uprkos svim nedostacima i slabostima, članice CEFTA-e koriste prednost multilateralnog sporazuma o slobodnoj trgovini i iz godine u godinu povećavaju obim spoljnotrgovinske razmjene unutar CEFTA-e.

Analiza statistike spoljne trgovine zemalja CEFTA-e pokazuje da su trgovinski trendovi pozitivni, tj. da opšti obim tr-

govine uglavnom raste i da se prema geografskoj strukturi trgovine zemalja CEFTA-e mogu utvrditi dva ključna tržišta: CEFTA i EU.

Nadamo se da će puna primjena Dodatnog protokola 5 i Protokola 7, tj. primjena predviđenih mjera za olakšavanje trgovine značajno smanjiti nekarinske barijere i reformisati pravila rješavanja sporova CEFTA-e, što će doprinijeti unutarregionalnoj povezanosti privrednika.

Jednostavna, efikasna i djelotvorna pravila za rješavanje trgovinskih problema pobrinuće se da slobodna trgovina u CEFTA-i nije prazno obećanje. Zbog toga se rješavanje sporova smatra temeljem multilateralne trgovine. Rezultat ovih pregovora trebao bi biti skup formalnih pravila i procedura za rješavanje trgovinskih barijera i rješavanje nesuglasica između strana.

Akcioni plan

Akcioni plan za Zajedničko regionalno tržište (2021-2024) može da ubrza i podrži proces oporavka CEFTA regiona od negativnog uticaja pandemije. Pomenuti Akcioni plan iznosi korake ka uspostavljanju zajedničkog regionalnog tržišta sa regionalnim trgovinskim područjem na osnovu četiri slobode u svojoj osnovi i obogaćenom digitalnim, investicionim i inovacionim te industrijskim oblastima. Na primjer, sa populacijom od skoro 18 miliona ljudi, regija WB6 je važno tržište za balkanske kompanije i odskočna daska za tržišta EU i svijeta. Zbog toga regionalna ekonomska integracija može generirati do 6,7% dodatnog BDP-a.

CEFTA će preuzeti aktivnu ulogu u sprovođenju ključnih aktivnosti iz plana. U naredne četiri godine CEFTA će biti presudna za sprovođenje ključnih aktivnosti u regionalnoj trgovinskoj oblasti, ali i u drugim oblastima plana, zajedno sa Savjetom za regionalnu saradnju, Transportnom zajednicom, Investicionim forumom komore WB6 i drugim partnerima.

CEFTA, kao ključni trgovinski sporazum u regiji, dopriniće sprovođenju Akcionog plana smanjenjem vremena čekanja na prelazima za 30 posto provedbom seta mjera koji uključuje: proširenje sistema zelenog koridora na granične prelaze EU i pojednostavljenje procedura i elektronsku razmjenu podataka putem SEED +; pružanje inspeksijskih usluga 24 časa dnevno, sedam dana u nedjelji na prelazima unutar zelenih koridora; smanjenje troškova i ušteda vremena kroz programe uzajamnog priznavanja, koristeći jedinstveni dokument za sedam tržišta; uspostavljanje regionalnog tržišta e-trgovine koje će biti dostupno prvenstveno malim i srednjim preduzećima; uklanjanje nekarinskih barijera primjenom efikasnog sistema rješavanja sporova; pružanje podrške na putu ka jedinstvenom tržištu EU.

Jedan od ključnih izazova je kako povećati trgovinu proizvodima s većom dodanom vrijednošću. To je izazov koji je zajednički svima i može se prevladati omogućavanjem prepoznavanja dokumenata, na osnovu propisa EU, koji će doprinijeti da se proizvodi izrađuju prema istim pravilima u regionu i EU, te da imaju iste dokumente. Na taj način smanjujemo regulatorne troškove, što bi trebalo potaknuti proizvođače da povežu svoje proizvodne centre u regionu, jer će trgovina industrijskim proizvodima zauzimati značajniji udio u budućnosti. Prilika koja se mora iskoristiti je digitalna transformacija.

Ognjenka Lalović

2020 Greatest achievements:

Maintaining and facilitating trade during Covid-19
This is why we are proud of GREEN CORRIDORS AND GREEN LANES

The **GREEN CORRIDORS** stand for a network of BCPs/CCPs between neighbouring CEFTA Parties, with services available 24/7.

The **GREEN LANES** mean priority passage of essential goods enabled by pre-arrival messages

24h 7

GREEN CORRIDORS / LANES are joint initiative of CEFTA and Transport Community.

CEFTA Parties agreed on joint recommendation on sanitary measures to be conducted at crossing points to facilitate transport and trade.

This is why waiting time at CEFTA crossing points had a peak of
75 minutes compared to
144 minutes at borders with EU.

30%

We want to cut the waiting time by at least 30% at crossing points by simplifying procedures and extending the Green Corridors/Lanes with the EU. We also strive to adapt them to regular environment not dominated by pandemics.

Common Regional Market

Regional trade area, covering free movement of goods, services, capital, and people.

Whats is next?

1. establish mutual recognition of document important for placing products and services on the regional markets
2. decrease time and cost of regional e-commerce
3. extend cooperation in CEFTA to new areas such as intellectual property and consumer protection, for example.

Think this is the end?

Decision on mutual recognition of the **AUTHORISED ECONOMIC OPERATORS TYPE S** entered into force. This is why, once the programme is implemented and recognized, companies will enjoy extended benefits in 7 CEFTA markets.

And even more...

Landmark decision facilitating trade in fruit and vegetables adopted.

The application of CEFTA Customs Risk Management Strategy has progressed in 2020.

The Parties agreed to implement the updated PEM rules of origin.

AP 6 on Trade in Services will enter into force beginning of 2021. This will bring even closer the services markets in CEFTA and enable more opportunities for businesses and citizens.

Next in line are **Roadmap on e-commerce** that will simplify the rules and cut the cost of regional online trade and **mutual recognition of licences in tourism**.

Policy makers and businesses can get regulation about 7 CEFTA markets in the **Service Regulatory Database**, in 30 sectors.

Launched **CEFTA Binding Tariff Information Database** to guarantee the predictability of business and the equal treatment of traders.

And even more...

Official negotiations on improving mechanism for resolving disputes between Parties launched.

Podrška razvoju radne snage kroz kooperativno obrazovanje

Regionalni challenge fond (RCF) pokušaće da do 2025. doprinese regionalnom rješenju za izazove sa kojima se suočava svaka od šest zapadnobalkanskih ekonomija na polju razvoja radne snage.

Preduzećima trebaju kvalifikovani zaposlenici, a mladi ljudi i drugi nezaposleni trebaju steći adekvatne vještine. Imajući u vidu ovaj jaz, na inicijativu njemačkog Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ), nastao je Regionalni challenge fond. Sredstva u iznosu od 25,5 miliona eura delegirana su KfW Njemačkoj razvojnoj banci. Komorski investicioni forum, platforma privrednih komora iz šest zapadnobalkanskih ekonomija, glavni je provedbeni partner KfW-a na ovom projektu.

Regionalni challenge fond (RCF) pokušaće da do 2025. doprinese regionalnom rješenju za izazove sa kojima se suočava svaka od šest ekonomija na polju razvoja radne snage. Ovaj inovativni finansijski mehanizam povezuje kompanije kojima je potrebna kvalifikovana radna snaga sa ustanovama za stručno osposobljavanje koje koriste pristup kooperativne ili dualne obuke. Takav pristup dokazano je efikasniji od tradicionalnog stručnog obrazovanja i obuke.

Kooperativni pristup stručnoj obuci kombinuje teoriju i praktičnu obuku na radnom mjestu pa polaznici stiču adekvatnije vještine. Na taj način skraćuje se proces zapošljavanja i uvođenja u posao. Ulažući u kooperativnu obuku, preduzeća uspijevaju planirati strategije rasta zasnovane na realnim predviđanjima o dostupnosti radne snage. Rezultat su visoko obučeni zaposlenici spremni za rad.

Koje su prednosti kooperativnog obrazovanja za kompanije?

- Povećava produktivnost, konkurentnost i inovativnost preduzeća koja učestvuju
- Polaznici stiču vještine kombinujući teorijsko učenje i praktičnu obuku na radnom mjestu
- Smanjuje troškove zapošljavanja i uvođenja u posao
- Pozitivno utiče na reputaciju kompanije i povećava njenu konkurentnost na tržištu rada
- Podržava poslovne planove i strategije rasta zasnovane na realističnim predviđanjima o dostupnosti radne snage
- Polaznici mogu kompanijama donijeti nove perspektive i olakšati realizaciju inovativnih rješenja
- Unapređenje vještina trenera u kompanijama doprinosi izgradnji kapaciteta

Aktivnosti Regionalnog challenge fonda

Regionalni challenge fond podržaće ustanove za stručno obrazovanje i obuku opremom, mehanizacijom i infrastrukturnim radovima kako bi učenici ili polaznici u što većoj mjeri mogli usvojiti vještine neophodne za savremeno poslovanje. RCF olakšava preduzećima da se povežu sa obrazovnim ustanovama kako bi zajednički realizovali obuke u skladu sa potrebama kompanija.

RCF želi pružiti podršku jačanju kapaciteta trenera i mentora u kompanijama, kao i nastavnika u školama. Na taj način pokušaće potaknuti programe učenja zasnovane na potrebama tržišta rada i usklađene sa međunarodnim kooperativnim standardnim praksama.

Prvi poziv za podnošenje Izjava o zainteresovanosti otvoren je do 30. aprila 2021. godine!

Na poziv se mogu prijaviti konzorciji sačinjeni od institucija koje pružaju stručno obrazovanje i obuku i kompanija kojima je potrebna kvalifikovana radna snaga.

Konzorcij treba da čine:

- javna ili privatna institucija koja pruža stručno obrazovanje i obuku, poput stručnih škola, strukovnih škola, fakulteta ili trening centara, sa sjedištem u nekoj od ekonomija zapadnog Balkana, koje žele da unaprijede postojeće ili uvedu aktivnosti kooperativnog obrazovanja. Podrška će moći biti pružena programima

- koji vode do formalno priznatih diploma ili sertifikata i koji provode obuke u skladu sa važećim kvalifikacijskim okvirom;
- najmanje dva partnerska preduzeća. Očekuje se da obrazovne ustanove

budu vodeći partneri u konzorcijima.

Fond podržava projekte usmjerene na uvođenje ili unapređivanje programa kooperativnog ili dualnog obrazovanja. Konzorciji mogu aplicirati za sredstva za kupovinu mašina ili opreme za potrebe obrazovnih programa u obrazovnim ustanovama, izgradnju ili renoviranje radionica ili laboratorija unutar obrazovnih institucija, nabavku sredstava i materijala za obuku, kao i stručno usavršavanje nastavnika i instruktora iz kompanija kako bi se mogao ojačati praktični aspekt obuke.

Konzorciji mogu aplicirati za bespovratna sredstva u vrijednosti od 150.000 do 600.000 EUR.

Prvi poziv za podnošenje Izjava o zainteresovanosti Regionalnom challenge fondu promovisan je u prethodnom periodu širom šest ekonomija zapadnog Balkana kroz brojne nacionalne događaje i informativne sesije, što je naišlo na veliki odziv predstavnika škola i organizacija koje pružaju stručno obrazovanje i obuku.

Više informacija o RCF-u možete saznati sa sajta www.rcf-wb6.org. Ako ste propustili prethodne online info sesije u Bosni i Hercegovini, snimke možete pronaći na RCF YouTube kanalu: [Regional Challenge Fund - YouTube](#).

U nastavku promocije aktuelnog poziva predstoje onlajn radionice tokom kojih će biti reči o proceduri prijave i podnošenju Izjava o zainteresovanosti. Pogledajte [Raspored online aktivnosti - Regionalni Challenge Fond \(rcf-wb6.org\)](#).

Kako RCF podržava kompanije u pandemiji COVID-19?

- Podržava kompanije da postanu otpornije i agilnije odgovore na nove uslove učenja zasnovanog na radu
- Podržava efikasnu digitalizaciju praktičnog učenja
- Podržava kreiranje inovativnih rješenja za obuku i mobilizaciju talenata

Kontrola vanjskotrgovinskog prometa robe dvojne namjene

U Bosni i Hercegovini je režim kontrole robe dvojne namjene uspostavljen 2005. godine i provodi se s ciljem izvršenja međunarodnih obveza Bosne i Hercegovine proisteklih iz Rezolucije 1540 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, relevantnih konvencija i međunarodnih kontrolnih režima iz ove oblasti, čime se doprinosi neširenju oružja za masovno uništenje te poboljšanju regionalne i globalne sigurnosti.

Zakonom o kontroli vanjskotrgovinskog prometa robe dvojne namjene („Službeni glasnik BiH“, broj 53/16 - u daljnjem tekstu: Zakon), koji je usklađen s Uredbom (EC) broj 428/09¹, propisani su uvjeti pod kojima se može prometovati robom dvojne namjene, odnosno pribaviti potrebne dozvole od Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (u daljnjem tekstu: Ministarstvo).

Roba dvojne namjene

Pod robom dvojne namjene smatra se roba koja je navedena na Listi robe dvojne namjene („Službeni glasnik BiH“, broj 65/19² - u daljnjem tekstu: Lista), kao i roba na koju se primjenjuje odredbe članka 6. Zakona, odnosno sveobuhvatna kontrola.³

Lista robe dvojne namjene je vrlo kompleksna jer obuhvaća pet međunarodnih kontrolnih režima te sadrži 10 tehničkih kategorija i pet skupina proizvoda unutar svake tehničke kategorije.

Tehničke kategorije

- 0 Nuklearni materijali, postrojenja i oprema
- 1 Posebni materijali i srodna oprema
- 2 Obrada materijala
- 3 Elektronika
- 4 Računala
- 5 Telekomunikacije i sigurnost informacija
- 6 Senzori i laseri
- 7 Navigacija i avionika
- 8 Pomorstvo
- 9 Zračni i svemirski prostor i pogonski sustavi

Skupine proizvoda

- A Sustavi, oprema i komponente
- B Oprema za ispitivanje, pregled i proizvodnju
- C Materijali
- D Softver
- E Tehnologija

Izvor kontrole

- 000-099 WA (Aranžman iz Waseenaara)
- 100-199 MTCR (Režim kontrole raketne tehnologije)

- 200-299 NSG (Skupina nuklearnih snabdjevača)
- 300-399 AG (Australaska skupina)
- 400-499 CWC (Konvencija o zabrani kemijskog oružja)
- 900-999 Unilateralne kontrole

Kontrolni broj za robu dvojne namjene je uvijek dat u sljedećem obliku: broj tehničke kategorije, slovna oznaka skupine proizvoda i troznamenkasti broj kontrolnog režima.

Primjer kontrolnog broja: 2B201 znači da se radi o opremi za obradu materijala, npr. CNC stroj koji je na režimu kontrole Skupine nuklearnih snabdjevača (NSG).

Opisi robe dvojne namjene u kontrolnim brojevima sadrže puno tehničkih detalja pa je određivanje da li roba spada na Listu vrlo zahtjevno jer su potrebni svi podaci o robi (kvaliteta materijala, ugrađene komponente i dr.), kao i tehničko osoblje kompetentno za usporedbu predmetne robe s opisima kontrolnih brojeva, tako da je klasifikacija robe odgovornost i obveza poduzeća.

Za tu svrhu može dobro poslužiti Korelacijska tabela, kao pomoćni „alat“ za identifikaciju robe dvojne namjene, koji se koristi tako da za tarifnu oznaku robe navedene u stupcu „CN code“ u trećem stupcu „Dual Use code“ možete naći potencijalne kontrolne brojeve. Zatim se u Listi usporede tehničke karakteristike predmetne robe s opisima potencijalnih kontrolnih brojeva na Listi i na taj način provjeri da li se

1 Uredba Vijeća (EC) 428/09 od 5. svibnja 2009. kojom se utvrđuje režim Zajednice za kontrolu izvoza, prijenosa, brokeringa i provoza robe dvojne namjene.

2 Ova je Lista službeni prijevod Liste Europske unije (List of Dual Use Items) koja je u Privitku I. Delegirane uredbe Komisije (EU) 2018/1922.

3 Sveobuhvatna kontrola se odnosi na krajnju uporabu i krajnjeg korisnika, što znači da se roba koja nije navedena na Listi kontrolira u slučaju kada bi ista mogla biti upotrijebljena u programima širenja oružja za masovno uništenje (kemijsko, biološko ili nuklearno) ili za krajnju vojnu namjenu u zemljama koje su pod sankcijama UN-a, OSCE-a ili EU-a.

radi o kontroliranoj robi. Korelacijskoj tabeli može se pristupiti koristeći link: [Correlation table between export control classifications and Combined Nomenclature Code \(europa.eu\)](#).

Isprave za robu dvojne namjene

Sukladno odredbama Zakona, Ministarstvo izdaje dozvole za izvoz, provoz, brokering i tehničku pomoć te međunarodni uvozni certifikat i potvrdu o primitku robe. Oblik i sadržaj isprava propisan je Pravilnikom o obliku i sadržaju isprava u vanjskotrgovinskom prometu robe dvojne namjene („Službeni glasnik BiH“, broj 12/17). Dozvole se izdaju na temelju prijedloga Povjerenstva za kontrolu robe dvojne namjene (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) i suglasnosti Ministarstva vanjskih poslova BiH, dok je za izdavanje međunarodnog uvoznog certifikata potreban prijedlog Povjerenstva. Potvrda o primitku robe dvojne namjene se izdaje na temelju Izvješća Uprave za neizravno oporezivanje BiH (UINO).

Povjerenstvo je imenovalo Vijeće ministara BiH i čine ga predstavnici osam institucija BiH⁴ i nadležno je za davanje prijedloga za izdavanje ili odbijanje isprava kao i mišljenja u vezi s pravilnom klasifikacijom robe dvojne namjene.

Dozvole za izvoz, provoz, brokering

i tehničku pomoć izdaju se za svu robu navedenu na Listi te za robu koja podliježe odredbama sveobuhvatne kontrole (Catch all). Međunarodni uvozni certifikat izdaje se na zahtjev uvoznika i služi za dokazivanje krajnje uporabe i krajnjeg korisnika što je potrebno izvozniku u postupku dobivanja izvozne dozvole. Sukladno odredbama Zakona, međunarodni uvozni certifikat je obavezan kod uvoza kemikalija, radioaktivnih tvari, eksploziva, bioloških agenasa ili druge robe koja ima opasna svojstva. Potvrda o primitku robe izdaje se na temelju zahtjeva uvoznika i služi za potvrđivanje da je roba dvojne namjene stigla na krajnje odredište i isti se dostavlja izvozniku.

Zahtjevi za izdavanje isprava se podnose Ministarstvu na obrascima propisanim Naputkom o uvjetima i postupku za izdavanje isprava u vanjskotrgovinskom prometu robe dvojne namjene („Službeni glasnik BiH“, broj 12/17)⁵. Podnositelj zahtjeva je dužan uredno popuniti zahtjev vodeći računa da se u sve rubrike zahtjeva unesu potrebni podaci, uključujući točan kontrolni broj iz Liste i pripadajuću tarifnu oznaku iz Carinske tarife BiH, kao i dostaviti svu propisanu dokumentaciju uz zahtjev.

Zahtjev za izdavanje isprava se odbija ako je zahtjev nepotpun, odnosno ako nisu priloženi svi potrebni dokumenti, ako su dostavljeni netočni podaci i dokumenti, ako je propušteno prikazivanje relevantnih činjenica ili je podnositelj zahtjeva prekršio odredbe Zakona. Zahtjev se odbija i ako je Ministarstvo vanjskih poslova odbilo dati suglasnost ili je Povjerenstvo dalo prijedlog da se odbije zahtjev.

Ako je podnesen zahtjev za izdavanje isprave a Povjerenstvo je dalo mišljenje da roba sa zahtjeva nije pravilno klasificirana (nije pravilno određen kontrolni broj sa Liste), od podnositelja zahtjeva će se zatražiti da zahtjev ispravi. U slučaju da roba sa zahtjeva nije na Listi ili se na robu ne primjenjuju odredbe sveobuhvatne kontrole, podnositelj će biti obaviješten da nije potrebno izdavanje isprave.

Izdana isprava se može oduzeti u skladu s odredbama Zakona ako se promijene okolnosti ili saznanja u vezi sa vanjskopolitičkim i drugim relevantnim pitanjima, odnosno ako su uvedene sankcije ili ograničenja prema državi za koju je izdana dozvola, ako je isprava izdana na temelju netočnih ili krivih podataka, ako se isprava ne koristi u namijenjene svrhe te ako korisnik isprave ne postupa u skladu s propisima iz ove oblasti.

Korisnik isprave je dužan pisano obavijestiti Ministarstvo o svim promjenama podataka, na temelju kojih je isprava izdana, u roku od osam dana, a o realizaciji isprave u roku od 15 dana, kao i voditi detaljnu evidenciju o ispravama te dokumentaciju čuvati najmanje pet godina.

Nadzor i kaznene odredbe

Nadzor nad korisnicima isprava provode sljedeće institucije: Ministarstvo, UINO, nadležne inspekcije, istražna tijela i tijela unutarnjih poslova. Izvoznik, uvoznik, krajnji korisnik, proizvođač broker ili osoba koja pruža tehničku pomoć mora omogućiti ovlaštenim osobama iz nadležnih tijela provedbu nadzora i pristup svojim prostorijama. U protivnom se primjenjuju prekršajne odredbe iz članka 27. Zakona.

Kazneni zakon BiH u članku 193.a. sadrži odredbe za neovlašteni promet, odnosno promet oružjem i vojnom opremom te proizvodima dvojne namjene bez Zakonom propisane isprave.

*Gordana Banjac, stručna savjetnica
za robu dvojne namjene u
Ministarstvu vanjske trgovine i
ekonomskih odnosa BiH*

⁴ Sastav Povjerenstva čine predstavnici Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (predsjedatelj), Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva sigurnosti, Ministarstva obrane, Uprave za neizravno oporezivanje, Obavještajno-sigurnosne agencije, Državne regulativne agencije za radijacijsku i nuklearnu sigurnost i Ministarstva civilnih poslova.

⁵ Zakon, Lista i podzakonski akti mogu se naći na službenoj stranici Ministarstva www.mvteo.gov.ba

EXPOCERTInno

Brojni su faktori koji uzrokuju značajan deficit Bosne i Hercegovine u vanjskotrgovinskoj razmjeni kao i nizak postotak pokrivenosti uvoza izvozom (cca 60-65%). Dobrim dijelom ovo je uzrokovano otežanim postupcima usaglašavanja bosanskohercegovačkih proizvoda sa zahtjevima međunarodnih standarda, ali i slabim kapacitetima bh. kompanija da koriste savremene digitalne alate reklamiranja i uvezivanja sa međunarodnim partnerima.

Stoga je Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine od početka jula 2020. godine započela provedbu projekta pod nazivom „EXPO-CERTInno – Podrška bh. kompanijama u internacionalizaciji, certificiranju i inovacijama“. Projekat „EXPO-CERTInno“ sufinansiraju Evropska unija i Savezna Republika Njemačka putem EU4Business projekta koji zajednički provode GIZ, UNDP i ILO u okviru Strategija lokalnog razvoja – Programa za lokalnu samoupravu i ekonomski razvoj u Bosni i Hercegovini Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj Republike Njemačke (BMZ). Osnovni cilj projekta „EXPO-CERTInno“ je povećanje konkurentnosti bosanskohercegovačkih kompanija iz sektora metaloprerađivačkog i drvoprerađivačkog putem savjetodavne i tehničke pomoći, a kako bi se potaknuo rast i razvoj ova dva značajna sektora za privredu Bosne i Hercegovine.

Projekt se fokusira na procese internacionalizacije, digitalizacije i standardizacije u bh. kompanijama kako bi one povećale proizvodnju, zaposlenost i inovacijske kapacitete te uspješno zadovoljile zahtjeve EU standarda i pronašle odgovarajuće poslovne partnere na međunarodnim tržištima, i to prvenstveno na tržištu Evropske unije.

Također, projekat pomaže bosanskohercegovačkim kompanijama da provedu procjene upravljačkih kapaciteta za inovacije, kao i da saznaju kako iskoristiti raspoložive EU fondove za podršku malim i srednjim poduzećima (SME Instrument).

Ciljevi projekta

S obzirom na to da veliki broj bosanskohercegovačkih kompanija nema dovoljno vlastitih resursa za određene segmente poslovanja, ciljevi „EXPO-CERTInno“ projekta su:

- pružiti kompanijama bitne informacije o međunarodnim tržištima i pomoći im da pronađu odgovarajuće poslovne partnere,
- omogućiti kompanijama da se uspješno certificiraju u skladu sa EU standardima,
- osposobiti kompanije da bolje i efikasnije koriste online alate za učenje
- unaprijediti vlastite kapacitete kompanija za inoviranjem,
- informirati kompanije o raspoloživim EU fondovima i programima.

Provedbom ovog projekta projektni partneri namjeravaju kompanijama iz metaloprerađivačkog i drvoprerađivačkog sektora u Bosni i Hercegovini:

1. omogućiti korištenje alata za e-učenje putem razvoja **EDUKATIVNIH E-MODULA** koji će biti izrađeni kroz digitalnu akademiju za e-učenje a obuhvatat će različitu poslovnu tematiku neophodnu za uspješno poslovanje

2. poboljšati kapacitete kompanija u procesu **INTERNACIONALIZACIJE** putem pružanja besplatnih tržišnih informacija i kontakata sa poslovnim partnerima iz Evropske unije i svijeta

3. omogućiti kompanijama da se certificiraju u skladu sa zahtjevima **EU STANDARDA** kroz pružanje besplatnih savjetodavnih usluga

4. omogućiti kompanijama da procjene vlastite **INOVATIVNE KAPACITETE**

koristeći EU metodologiju za ocjenu kapaciteta za upravljanje inovacijama u MSP-u

5. informirati bosanskohercegovačke kompanije o mogućnosti korištenja **EU FONDOVA** namijenjenih razvoju MSP-a

Vodeći partner na ovom projektu je Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine (www.komorabih.ba) a partneri projekta su INTERA - Zaklada za inovacijski i tehnološki razvitak (www.intera.ba), i kompanija INAF d. o. o. (www.inaf.ba).

Kako vam može pomoći projekat „EXPOCERTInno“?

Pozivamo vas da kontaktirate partnere projekta „EXPOCERTInno“ ako je vaša firma iz metaloprerađivačkog ili drvoprerađivačkog sektora i ako:

- trebate tržišne informacije o bilo kojem međunarodnom tržištu,
- tražite poslovne partnere u bilo kojoj zemlji,
- želite u okviru Digitalne akademije pratiti online edukativne module o različitim oblastima poslovanja,
- želite biti uspješniji u online marketingu,
- želite certificirati svoje proizvode u skladu sa EU standardima i regulativom,
- želite procijeniti i poboljšati vlastite kapacitete upravljanja inovacijama,
- želite više saznati o EU fondovima i programima koji su na raspolaganju malim i srednjim kompanijama.

Tarik Kovač

USAID-ov sveobuhvatan pristup sektoru turizma poboljšat će ekonomiju Bosne i Hercegovine i podstaći socijalnu harmoniju

Bosna i Hercegovina ima jedinstvenu historiju i predstavlja jedan od najzanimljivijih evropskih prirodnih pejzaža. Ipak, neadekvatno upravljanje, velika nezaposlenost, niska stopa učešća žena kao radne snage, kao i starenje stanovništva i odliv kvalificiranih mladih ljudi podrivaju željeni razvoj BiH. Turistički sektor posjeduje potencijal za rješavanje ovih izazova i kataliziranje ekonomskog rasta.

U 2019. godini BiH je imala treću najvišu stopu rasta turizma u svijetu, a turizam je ekonomiji donio više od 409 miliona eura. Međutim, 2020. godine, usred pandemije COVID-19, prihodi od turizma su smanjeni za više od 85,6 posto, što je omelo daljnji razvoj ovog sektora.

Pomoć USAID-a

USAID-ov projekat Razvoj održivog turizma (Turizam) omogućava veći ekonomski rast predvođen turizmom te promovira društveni sklad putem bogatog kulturnog nasljeđa i prirodnih ljepota BiH. Projekt Turizam podržava oporavak turističkog sektora u BiH uslijed negativnih utjecaja pandemije, i to jačanjem saradnje između svih nivoa vlasti, sektora i lokalnih sudionika.

Projekt Turizam, započet u augustu 2020. godine, petogodišnji je, 20 miliona dolara vrijedan projekt, a implementira ga Chemonics International.

Implementacija

Kako bi se Bosna i Hercegovina transformirala u konkurentniju destinaciju, projekat će raditi na unapređenju ekonomskog regulatornog okruženja, poboljšavajući kvalitet i raznolikost proizvoda i usluga, profesionalizaciji

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Projekt razvoja održivog turizma u Bosni i Hercegovini (Turizam)

Detalji projekta

- Lokacija: Širom BiH
- Trajanje projekta: od 2020. do 2025. godine
- Ključni partneri: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH;
- Ministarstvo okoliša i turizma Federacije BiH; Ministarstvo trgovine i turizma Republike Srpske
- Kontakt projekta: e-mail: info@turizambih.ba
- Kontakt USAID-a: Dobrila Vukmanović; E-mail: usaidssarajevo@usaid.gov.

ljudskih i institucionalnih kapaciteta te kreativnom brendiranju i promociji Bosne i Hercegovine za privlačenje što većeg broja posjetitelja.

Ciljevi projekta

- Uspostaviti povoljno okruženje sa usklađenim politikama i propisima potrebnim za primjetan rast u turističkom sektoru;
- Jačati kvalitet turističkih usluga i brendiranja u cilju poboljšanja turističkog sektora u Bosni i Hercegovini;
- Poboljšati pristup finansijskim sredstvima namijenjenim pružateljima turističkih usluga te malim i srednjim preduzećima u sektoru povezanim s turizmom poput poljoprivrede;
- Povećati pristup regionalnim i glo-

balnim turističkim i poljoprivrednim tržištima.

Očekivani rezultati

- Ubrzani oporavak turizma od pandemije COVID-19;
- Povećani turistički prihodi i noćenja;
- Povećani rang turističke konkurentnosti (sa 105 na 85);
- Poboljšani rang robne marke odredišta (sa 116 na 96);
- Iskorištavanje više od 40 miliona dolara privatnih investicija;
- Više od 3.000 novih radnih mjesta vezanih za turizam;
- Prošireni pristup tržištu lokalnih poljoprivrednih proizvoda;
- Povećanje obima zaštićenih područja prirode.

Vrijeme velikog iskušenja u funkcioniranju međunarodnog cestovnog prijevoza tereta

U vrijeme pisanja ovog teksta, iza nas je godina borbe sa pandemijom, što znači i godina dana otežanog funkcioniranja međunarodnog cestovnog prijevoza tereta.

U češće cestovnog prijevoza u ukupnom prijevozu tereta u Evropi, prema nekim pokazateljima, dostiže i 75% zahvaljujući, u prvom redu, njegovoj adaptivnosti koja, također, ima svoje limite. Brojne su analize i studije koje su u proteklih 10-ak godina rađene u ovoj oblasti, a koje pokazuje da kao jedan od ključnih problema predstavlja i nedostatak profesionalnih vozača. U ovom periodu,

transportna industrija je kao nikada do sada stavljena u fokus. Njome su se bavili sociolozi, ekolozi, lobisti, utopisti, maštoviti kreatori futurističke legistative, udruženja za zaštitu svega i svačega, osmatrajući je sa svih njima interes(ant) njih uglova i tako predstavljajući odlučno utjecali na (pre)definiranost i (pre)reguliranost u transportnom sektoru.

U vrijeme pandemije utišao se glas svih pobrojanih, a utjecaj i nadležnost ministarstava transporta tiho preuzimaju ministarstva zdravlja i unutarnjih poslova diljem Evrope i svijeta. Brojne i nekoordinirane mjere u različitim državama, pored vlastitog straha od zaraze prilikom obavljanja poslova vozača, učinile su ovo zanimanje još deficitarnijim.

Za samo godinu dana, profesionalni

vozači u međunarodnom prijevozu tereta su prošli put od heroja i onih kojima su se javno upućivale zahvale na displejima autoputeva i u medijima za dostavljanje prijeko potrebne robe, do onemogućavanja njihovog ulaska na teritoriju bez testiranja ili ograničavanja zadržavanja na pojedinim teritorijama na period u kojem nije moguće obaviti rascarinjenje i istovar tereta.

Ograničenja, mjere i sankcije

Zvuči nevjerovatno da su profesionalni vozači koji obavljaju međunarodni cestovni prijevoz tereta stavljeni u poziciju da u slučaju kontrole moraju biti sankcionirani ili zbog kršenja odredbi o obaveznim odmorima (dnevni i sed-

mični odmor) ili zbog kršenja mjera o maksimalnom dozvoljenom zadržavanju bez negativnog testa na COVID-19 na teritoriji pojedinih država (Bosna i Hercegovina – 12 sati; Hrvatska – 12 sati; Slovenija – 8 sati; Austrija – tranzit bez nepotrebnog zadržavanja; Njemačka do 72 sata itd.). Takve kazne se već izriču. Kako se ograničavanje zadržavanja može izbjeći posjedovanjem dokaza o negativnom testu na COVID-19 ne starijem od 48 sati, očigledno je da bi se profesionalni vozač trebao testirati sedam do deset puta mjesečno?! Čak kada bi se i uspjeli naći vozači spremni na takvo što, postavlja se pitanje – gdje, kada, kako i pod kojim uvjetima je to moguće obaviti. Slike koje su obišle svijet o beskrajnim kolonama vozila iz Velike Britanije za Francusku ili iz Tirola za Njemačku, zbog obaveznog testiranja vozača, potpuno jasno su pokazale da su se na taj način hiljade

vozača, koji su bili izolovani u vlastitim kabinama, grupirali u redovima za testiranje i tako doveli u opasnost po njihovo zdravlje.

U Češkoj Republici propisi nisu predviđali obavezu vozačima da posjeduju negativan nalaz testa na koronavirus pri obavljanju prijevoza u ili iz ove zemlje (osim za SR Njemačku), ali su pojedini primaoci ili isporučioći roba iz Češke Republike „samovoljno uveli pravilo“ da neće predati ili preuzeti teret ukoliko strani ili češki vozač nema negativan nalaz testa. Nered je sve veći i sasvim je sigurno da se ne bismo trebali iznenaditi ako u ovakvim uvjetima potražnja za vozačima u međunarodnom cestovnom prijevozu bude veća nego ikada do sada.

Naravno, pojedine države nisu uvele ograničenja ili obavezna testiranja, ali su primijenile pravilo obavezne elektronske prednajave/registracije ulaska

na njihovu teritoriju i za vozno osoblje teretnih vozila. Uz sve navedeno, začuđuje odabir vremena za uvođenje obaveznog označavanja mrtvih tačaka na vozilu („angles morts“), počevši od 1. 1. 2021. godine u Francuskoj, kao i uvođenje obavezne prednajave transporta u Mađarskoj korištenjem aplikacije BiReg, također od 1. 1. 2021. godine.

Sasvim sam uvjeren da su efekti ovakvih regulativa beznačajni u odnosu na troškove koji su proizvedeni transportnim kompanijama. Veliko pospremanje transportne legislative kroz harmonizaciju i sinhronizaciju pravila i mjera je neizbježno ukoliko se žele očuvati lanci isporuke robe i repromaterijala. Sve je manje mogućnosti za organizaciju optimiziranog transporta robe i repromaterijala, zbog čega bi povećani prazni hodovi mogli dovesti do značajnog povećanja cijena transportnih usluga.

Teško je i za pretpostaviti na koje sve probleme nailaze kompanije koje obavljaju vangabaritni prijevoz, koji je po svojoj specifičnosti organizacije u vrijeme prije pandemije i različitih mjera i ograničenja zauzimao posebno mjesto i zahtijevao posebne nivoe znanja i sposobnosti. Ionako potrebnu uključenost i saglasnost velikog broja ovlaštenih organa u različitim državama trenutne mjere koje se poduzimaju uslijed pandemije organizaciju ove vrste transporta ponekad čine nemoćnom misijom.

Veliku nadu ulijevale su preporuke Evropske komisije o uspostavi „zelenih traka“ ili, bolje rečeno, transportnih koridora, na kojima ne bi bilo restrikcija, a zadržavanje vozila na graničnim prijelazima svelo bi se na najviše 15 minuta. Ove preporuke su donesene u aprilu 2020. godine, ali su njihove odredbe blijedile iz mjeseca u mjesec, da bi sada bile potpuno zanemarene.

Bez obzira na pokušaje Međunarodne unije cestovnog prijevoza (IRU) iz Ženeve da se aktuelizira primjena ovih preporuka Evropske komisije, za sada se ne nailazi na odobravanje ili prihvatanje velikog broja zemalja. Vrijeme će pokazati da je svako odgađanje njihove primjene nepotrebno dovođenje u opasnost normalnog odvijanja lanaca isporuke robe i repromaterijala, čije posljedice nikada nisu bezbolne.

Zijad Sinanović, dipl. ing. saob.

Naknade u transportnom sektoru u BiH – harmonizacija propisa

Sektor za transport i komunikacije Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine, zajedno sa udruženjima koja djeluju pri ovom Sektoru, prepoznao je značaj rada na usklađivanju transportne legislative, odnosno značaj usklađivanja propisa na nižim nivoima sa propisima na državnom nivou kako bi se izbjegla nepotrebna opterećenja u sektoru transporta i osigurao jedinstven tretman pravnih lica u Bosni i Hercegovini.

Skupština Udruženja prijevoznika u međunarodnom i međuentitetskom cestovnom prijevozu putnika usvojila je Zaključke i Preporuke kojima se traži od Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, Ministarstva komunikacija i transporta Bosne i Hercegovine, Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, Vlade Republike Srpske i Vlade Brčko distrikta BiH da se umanje propisani iznosi naknada za izdavanje dokumentacije nadležnih institucija, a koja se odnosi na poslovanje pravnih lica koja se bave cestovnim prijevozom putnika.

Također, Odbor Udruženja međunarodnih cestovnih prijevoznika tereta je, razmatrajući troškove po vozilu koji postoje „do stavljanja vozila u pogon“, na svojoj 75. sjednici jednoglasno usvojio Zaključak kojim se od Upravnog odbora Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine traži da hitno djeluje kako bi se u cijelosti eliminirale obaveze (kao i troškovi koje izaziva njihovo postojanje): plaćanja EKO testa na tehničkim pregledima u FBiH, obavljanja šestomjesečnih pregleda za vozila do 5 godina starosti, posjedovanja putnog radnog lista u vozilu, posjedovanja stikera koji predstavlja dokaz o registraciji vozila, kao i da bi se smanjile naknade za homologaciju vozila, osiguranje vozila, putarinu, izdavanje bijelog CEMT certifikata za vučno i za priključno vozilo, za obavljanje tehničkog pregleda za vučno i priključno vozilo, kao i za baždarenje tahografa te da se osigura povrat dijela putarine za vozila koja tokom godine borave izvan Bosne i Hercegovine duže od 90 dana (ukupno).

Slijedom navedenoga Zaključka,

Upravni odbor Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine je donio Odluku kojom se utvrđuje potreba i nalaže intenziviranje rada i djelovanja rada Vanjskotrgovinske komore BiH na unapređenju transportne legislative u Bosni i Hercegovini, kao i prioritarno kreiranje prijedloga za unapređenje transportne legislative te njihovo dostavljanje nadležnim institucijama i organima, uz kontinuirano djelovanje i praćenje nivoa implementacije predloženih mjera.

Na svojoj 81. sjednici Odbor Udruženja međunarodnih cestovnih prijevoznika tereta izrazio je podršku aktivnostima Ministarstva komunikacija i transporta BiH, entitetskih ministarstava transporta i Vlade Brčko distrikta BiH, kao i Vanjskotrgovinske komore BiH na usklađivanju transportne legislative.

Posebnu pažnju Sektor je posvetio i posvetit će sagledavanju stanja, načina i nivoa implementacije onih segmenata transportne legislative u Bosni i Hercegovini koji neosnovano proizvode zastoje i troškove, uz kreiranje prijedloga njihovog poboljšanja i izmjena. Navedeno znači nastojanje da se određenim aktivnostima utiče ili barem ublaže ključni problemi bosanskohercegovačkih prijevoznika, a odnose se na eliminaciju ili smanjenje godišnjih naknada i taksa koje se plaćaju za vozilo.

Imajući u vidu navedeno, na drugoj sjednici Međukomorskog vijeća, održanoj 16. 12. 2020. godine, na kojoj su učestvovali predstavnici Vanjskotrgovinske komore BiH, Privredne/Gospodarske komore Federacije BiH, Privredne komore Republike Srpske i Privredne ko-

more Brčko distrikta BiH, zaključeno je da su naknade u transportnom sektoru u Bosni i Hercegovini izuzetno visoke, odnosno da su prijevoznici izloženi raznim nametima poput certifikata na vozila, EKO taksi, stikera, homologacija i sl. Iz toga je dalje zaključeno da se mora raditi na harmonizaciji naknada i nameta u Federaciji BiH i Republici Srpskoj.

Slijedom navedenog zaključka, 29. januara 2021. i 11. februara 2021. godine održani su sastanci predstavnika Sektora za transport i komunikacije Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine sa predstavnicima Privredne komore Republike Srpske, Privredne komore Federacije Bosne i Hercegovine i Privredne komore Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, na kojem su svi učesnici izrazili spremnost da se što prije krene sa analizom navedenih naknada i taksi. Također, dogovoreno je da predstavnici entitetskih privrednih komora i Privredne komore Brčko distrikta BiH pregledaju i istraže sve relevantne propise iz svojih nadležnosti i pripreme pregled naknada i taksi u entitetima i Distriktu.

Svi učesnici sastanka su jednoglasni u stavu da se što prije pripremi i uputi informacija prema Međukomorskom vijeću, a nakon toga i prema nadležnim entitetskim i državnim organima sa prijedlogom rješenja za smanjenje ili eliminaciju pojedinih taksi i naknada, a s ciljem da se svi bh. nivoi vlasti, sa pravom odlučivanja i donošenja propisa, aktivno uključe u pomoć bosanskohercegovačkim prijevoznicima.

Dijana Muratagić

Promocija domaćih proizvoda u bh. medijima

Tokom protekle godine, mediji u Bosni i Hercegovini su pisali o domaćim proizvodima u ukupno 1.716 objava, prema istraživanju koje je napravila agencija za praćenje i analizu medija „Kliping BH“. Najveće interesovanje za ovaj sektor bh. mediji su pokazali u aprilu, kada je zabilježeno 255 objava, te u septembru, kada je bilo 199 objava, a kada se govorilo o raznim kampanjama promocije domaćih proizvoda, projektu „Kupujmo domaće“ te izvozu bh. proizvoda na inostrano tržište. Također, naglašeno je i da je koronavirus produbio svijest o značaju domaćih proizvoda.

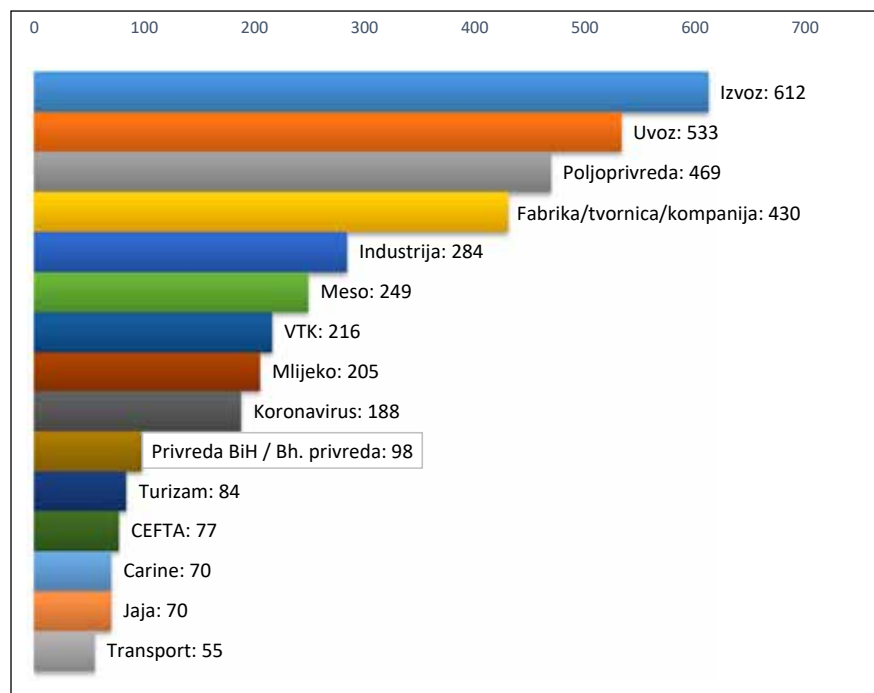
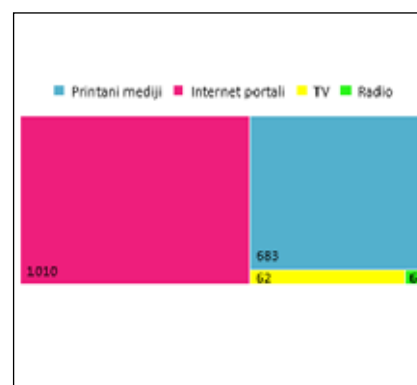
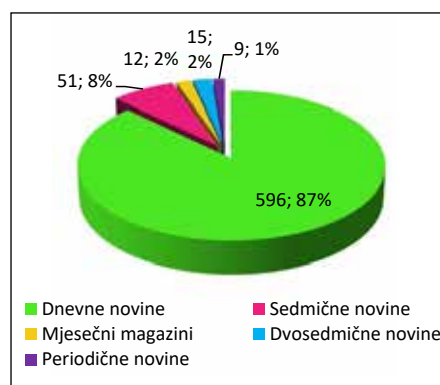
Od ukupnog broja objava, 1.010 objava ili 57% registrovano je na internet portalima, 683 objave ili 39% u printanim medijima te 4% ili 68 priloga na elektronskim medijima, od čega 62 priloga na domaćim TV stanicama i 6 priloga u programima radio stanica.

Od ukupno zabilježenih 1.010 objava u printanim medijima, 596 članaka ili 87% pronađeno je u dnevnim novinama, 51 objava ili 8% u sedmičnim novinama, 15 objava ili 2% u dvosedmičnim novinama, 12 članaka ili 2% u mjesečnim magazinima, kao i 9 članaka ili 1% u periodičnim novinama.

Sektor bh. proizvoda, tj. proizvoda iz BiH usko je vezan za više tema koje su zaokupirale pažnju bh. medija pa su se tako domaći proizvodi najviše spominjali uz teme izvoza, i to u 612 objava, uvoza (553 objave) te uz poljoprivredne aktivnosti (469 objava).

Medijskom analizom utvrđeno je da su bh. mediji u značajnoj mjeri ukazivali na važnost domaće proizvodnje tokom 2020. godine, koja je dodatno naglašena pojavom pandemije uzrokovane koronavirusom.

Agencija „Kliping BH“ već se 20 godina uspješno bavi pružanjem usluga praćenja i analize medija te istraživanja tržišta. Članica je regionalne grupacije press clipping agencija „Newton Media“ koja pokriva gotovo sve države srednje i jugoistočne Evrope. E-mail: kliping@kliping.ba
Telefon: 033/956-378

Robna razmjena BiH sa svijetom (2020/2019.)

Bosna i Hercegovina u 2020. godini ostvarila je **ukupan obim** razmjene robe u vrijednosti od 28.040.378.000 KM, od čega vrijednost **izvoza** iznosi 10.825.649.000 KM a **uvoza** 17.214.729.000 KM. U odnosu na prethodnu godinu, obim razmjene je smanjen za 12%, odnosno 3,6 milijardi KM.

Kao rezultat smanjenog izvoza od 1,04 milijardi KM i smanjenog uvoza od 2,66 milijardi KM za posljedicu imamo smanjenje spoljnotrgovinskog deficita za 20% u odnosu na prethodnu godinu, a koji iznosi 6,4 milijardi KM.

Kako je i očekivano, dogodio se **pad ukupnog uvoza** od 13,39%, odnosno 2,57 milijardi KM i nešto manji **pad izvoza** od očekivanog 8,79%, odnosno 1,04 milijardi KM u odnosu na prošlu godinu.

Rezultati su još dramatičniji ukoliko se podsjetimo da je osnovica za poređenje prethodna godina u kojoj je počela opadati naša ukupna industrijska proizvodnja, smanjen je izvoz na tržište EU uzrokovan neizvjesnošću trgovinskog rata SAD - Kina, stagnacijom njemačke privrede, italijanske recesije i Brexitom, došlo je do kosovskog narušavanja CEFTA sporazuma, nesprovođenja ugovora o slobodnoj trgovini BiH sa Turskom itd.

Početak 2020. godine je bio opti-

mističan do pojave prvih problema u snabdijevanju dobavljača u lancima vrijednosti. Tokom cijele 2020. godine turbulencija uzrokovana pandemijom koronavirusa, neizvjesnost dužine trajanja, zatvaranja granica, otkazivanje ugovora i slično doveli su BiH u recesiju (pa i depresiju ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je tokom tri uzastopna kvartala zabilježen pad proizvodnje), što se odrazilo i na spoljnotrgovinsko poslovanje.

Ukupan pad izvoza je rezultat smanjene vrijednosti izvoza u sve zemlje glavne partnere ali i ostale zemlje sa kojima obavljamu spoljnu trgovinu, osim Turske i Švajcarske:

- Njemačka -3% (51 miliona KM)
- Hrvatska -1,6% (23 miliona KM)
- Srbija -12,3% (171 miliona KM)
- Italija -21,7% (285 miliona KM)
- Austrija -7,7% (84 miliona KM)

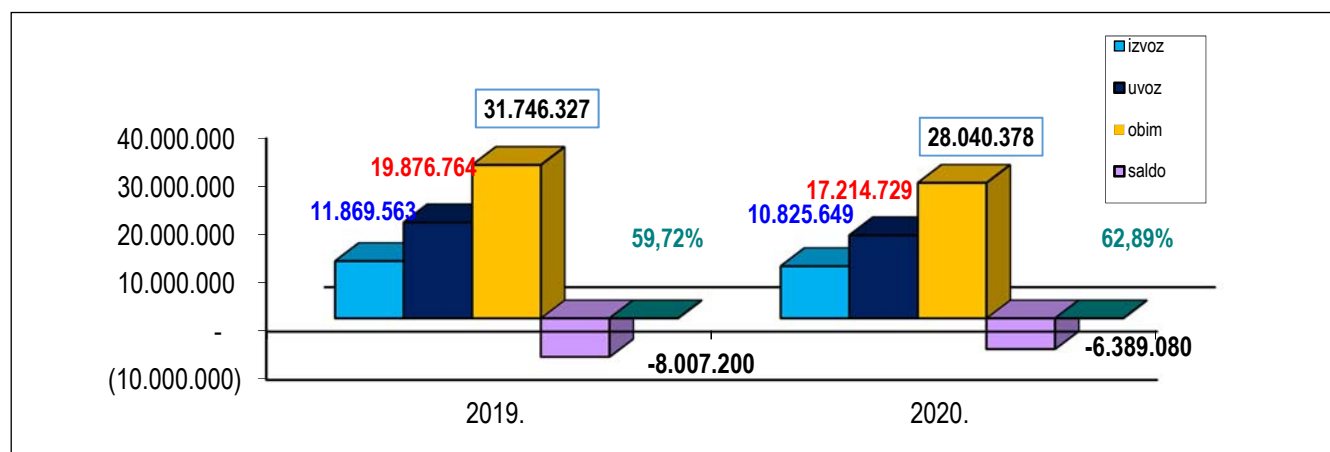
Uvoz je smanjen iz svih spoljnotrgovinskih partnera, a u nastavku je 5 zemalja sa kojima najviše trgujemo:

- Hrvatska -17,3% (608 miliona KM)
- Srbija -9,9% (274 miliona KM)
- Njemačka -9,6% (170 miliona KM)

Pregled spoljnotrgovinske razmjene (u 000 KM)

	2019.	2020.	porast u %
	BiH	BiH	BiH
IZVOZ	11.869.563	10.825.649	-8,79
UVOZ	19.876.764	17.214.729	-13,39
OBIM	31.746.327	28.040.378	-11,67
SALDO	-8.007.200	-6.389.090	-20,21
Pokrivenost uvoza izvozom	59,72%	62,89%	5,31

Spoljnotrgovinska razmjena BiH 2020/2019.

Spoljnotrgovinska razmjena po zemljama vodećim partnerima u 2020. godini

Država	IZVOZ	UVOZ	SALDO	Pokrivenost
Austrija	1.014.003	958.846	55.157	105,75%
Njemačka	1.640.577	1.612.566	28.011	101,74%
Italija	1.027.560	1.426.921	- 399.361	72,01%
Slovenija	969.363	1.556.812	- 587.449	62,27%
Hrvatska	1.429.103	2.909.799	- 1.480.696	49,11%
Srbija	1.221.415	2.510.163	- 1.288.748	48,66%
Nizozemska	242.680	527.125	- 284.445	46,04%
Turska	316.126	781.996	- 465.870	40,43%
Poljska	150.170	423.204	- 273.033	35,48%
Mađarska	197.766	655.782	- 458.017	30,16%
Kina	26.407	490.499	- 464.092	5,38%
Nepoznata država	0	487.269	- 487.269	0,00%
Ostale zemlje	2.590.479	2.873.747	- 283.267	90,14%
UKUPNO**	10.825.649	17.214.729	- 6.389.080	62,89%

- Slovenija -12,8% (228 miliona KM)
 - Italija -15,3% (258 miliona KM)
- Suficit ostvarujemo sa Austrijom i Njemačkom, sa Italijom i Slovenijom imamo preko 50% pokrivenosti uvoza izvozom, dok su ostale zemlje rangirane ispod 50%:

Evropska unija (EU) - najznačajniji partner

Bosna i Hercegovina u spoljnotrgovinskoj razmjeni sa EU učestvuje sa 72,8% izvoza i 69,0% uvoza.

Na tržište EU **izvezeno** je robe u vrijednosti od 7.774.913.000 KM (-14,3% u odnosu na 2019.), dok je **uvoz** iznosio 11.582.890.000 KM (-9,11% u odnosu na 2019.).

Najznačajniji partner po obimu spoljnotrgovinske razmjene iz EU je Republika Hrvatska. Obim spoljnotrgovinske razmjene sa Hrvatskom u 2020. godini iznosio je 4,33 milijardi KM, od čega je izvoz iznosio 1,42 milijardi KM a uvoz 2,90 milijardi KM. Po sektorima, najveći pad je ostvaren u izvozu ruda, metala i proizvoda, dok je kod uvoza najznačajniji pad zabilježen kod uvoza mineralnih goriva, pri čemu treba imati na umu da su cijene nafte i naftnih derivata tokom 2020. godine imale rekordno niske nivoe.

Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 41%.

U strukturi najviše **izvezenih** proizvoda u Hrvatsku u 2020. godini izdvojamo 5 tarifa:

- Električna energija - 212 miliona KM
- Dijelovi obuće - 60 miliona KM
- Hula-hop čarape - 58 miliona KM

- Tkanine - 56 miliona KM
- Sjedala - 56 miliona KM

U 2020. godini iz Hrvatske je na tržište BiH najviše **uvezeno**:

- Naftna ulja i ulja dobivena od bitumenskih minerala - 651 milijardi KM
- Čokolada i ostali prehrambeni proizvodi koji sadrže čokoladu - 98 miliona KM
- Električni generatorski agregati (CT 8502) - 86 miliona KM
- Šećer od šećerne trske ili repe - 57 miliona KM
- Portland - cement - 56 miliona KM

CEFTA 2006 (CEFTA) drugi najznačajniji partner BiH

Nakon EU, u spoljnotrgovinskoj razmjeni BiH sa CEFTA-om učestvuje sa 16,8% izvoza i 16,4% uvoza.

Na tržište CEFTA-e u 2020. godini je iz BiH izvezena roba u vrijednosti od 1,81 milijardi KM i izvoz je u odnosu na prethodnu godinu manji za 11,80%.

Sa područja CEFTA-e uvezeno je robe u vrijednosti od 2,77 milijardi KM, što je za 9,2% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Pokrivenost uvoza izvozom sa zemljama CEFTA-e iznosi 65,05%. BiH ostvaruje suficit sa svim zemljama CEFTA-e osim sa Srbijom, gdje je pokrivenosti uvoza izvozom pala na 48,7%.

U 2020. godini izvoz i uvoz su smanjeni sa svim zemljama CEFTA-e osim Kosova koje ima nisku osnovicu 2019. da bi bilo mjerodavno za poređenje.

Najznačajniji spoljnotrgovinski partner iz CEFTA regiona po obimu razmjene je Srbija. Na tržište Srbije izvezli smo robe u vrijednosti od oko 1,22 milijardi KM, što je za 12,34% manje u odnosu na prošlu godinu. Sa područja Srbije uvezli smo robe u vrijednosti oko 2,51 milijardi KM i time smanjili uvoz za 9,87% u odnosu na prethodnu godinu. Najznačajniji pad uvoza i izvoza je ostvaren u trgovini mineralnih goriva.

U 2020. godine na tržište Srbije najviše se **izvezlo**:

- Koks i polukoks od kamenog ugljena, mrkog ugljena - 132 miliona KM
- Električna energija - 131 miliona KM
- Toplo valjana žica od željeza - 76 miliona KM
- Drvo (obrađeno po dužini) - 72 miliona KM
- Konstrukcije - 42 miliona KM

Iz Srbije smo u 2020. godini najviše uvezli:

- Naftna ulja i ulja dobivena od bitumenskih minerala - 183 miliona KM
- Hljev, peciva, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi - 66 miliona KM
- Preparati za ishranu životinja - 63 miliona KM
- Ulje od sjemena suncokreta - 56 miliona KM
- Kukuruz - 52 miliona KM

EFTA i ostala tržišta

Na učešće EFTA-e i ostalih zemalja otpada 16,6% uvoza i 11,4% izvoza BiH. Najznačajniji partner EFTA-e je Švajcarska sa kojom se gotovo i obavlja sva spoljnotrgovinska razmjena sa BiH. U 2020. godini izvoz iz Švajcarske je povećan za 10,79% i iznosio 266 miliona KM, a uvoze smanjen za 53% i iznosio je 210 miliona KM.

U tzv. „ostalim tržištima“ ili „trećim zemljama“ najznačajniji spoljnotrgovinski partner po obimu razmjene je Turska pa Kina.

U 2020. godini obim razmjene sa Turskom iznosio je oko 1,09 milijardi KM. Izvoz u Tursku je iznosio preko 316 miliona KM i veći je u odnosu na prethodnu godinu za 6,73%. Razlog povećanja izvoza leži u niskoj osnovici poređenja (u 2019. godini nesprovođenje Sporazuma o slobodnoj trgovini). Uvoz iz Turske smanjen je za 6% i iznosio je oko 782 miliona KM. Pokrivenost uvoza izvozom je smanjena i iznosi tek 40,4%.

Na tržište Turske u 2020. godini najviše se **izvezlo**:

- Ulje od sjemena suncokreta, šafraničke i sl. - 82 miliona KM
- Otpaci i lomljivina od željeza ili čelika - 44 miliona KM
- Sjedala - 34 miliona KM
- Goveđe meso svježe ili rashlađeno - 25 miliona KM
- Kraft papir i karton - 16 miliona KM

U 2020. godini iz Turske se najviše **uvezlo**:

- Bakrene ploče, limovi i trake - 26 miliona KM
- T majice i sl. - 23 miliona KM
- Šipke i profili od aluminija - 19 miliona KM
- Agrumi svježi ili suvi - 17 miliona KM
- Tepisi i ostali tekstilni podni prekrivači - 14 miliona KM

U ostalim tržištima poslije Turske najveći obim razmjene ostvarujemo sa Kinom, gdje je važno napomenuti kako nam pokrivenost uvoza izvozom iznosi tek 6%. Smanjenje izvoza i uvoza ostvareno je u trgovini sa SAD-om i Kinom, dok je u Rusiju izvoz povećan.

Spoljna trgovina BiH u 2020. godini suočila se sa nizom izazova. Kako smo mala uvozno zavisna ekonomija, tako su nas prvi problemi zadesili početkom godine prilikom nestašice sirovina i repromateijala sa trećih tržišta. Prvi šok potražnje za izvozom je prenesen na niži uvoz zbog visokog stepena zavisnosti izvoznih proizvoda o uvoznim repromaterijalima u industriji mineralnih goriva i ulja, hemijskoj industriji, industriji plastike i mašinskoj industriji.

Od proglašenja pandemije i zatvaranja granica i uvoz i izvoz je smanjen preko 20%, da bi krajem drugog kvartala počeo lagani oporavak.

Bosanskohercegovačka ekonomija se trenutno nalazi u fazi oporavka čiji tok nije moguće u potpunosti predvidjeti, jer je i dalje nemoguće predvidjeti nastavak pandemije i vakcinacije u svijetu. BiH je zavisna o inotrižistu, naša proizvodna baza je dosta niska i ne možemo se osloniti na vlastitu proizvodnju. Srednjoročni i dugoročni uticaj recesije EU na potražnju za izvozom BiH predstavlja budući rizik. Ipak, treba računati na mogućnost koju najavljuju EU zemlje da zbog globalnih poremećaja premjeste lance snabdijevanja u zemlje blizu EU, a to bi mogli iskoristiti u tzv. programu „EU next Generation“ jer je

naša komparativna prednost svakako blizina EU tržištu, pod uslovom da BiH poveća industrijsku produktivnost i konkurentnost te sam proces EU integracija, pri čemu će STKBiH biti podrška.

Šok pandemije je prekinuo rast bh. ekonomije koja se kretala u prosjeku 3% godišnje (koji nije dovoljan za dostizanje prosjeka EU zemalja), dok je pad BDP-a iznosio oko 6,5%. U zemljama evrozone pad BDP-a u prosjeku iznosio je oko 8,5%. Međutim, mi ne možemo tvrditi da smo ispod prosjeka EU zbog niskog nivoa razvoja (BDP BiH je oko 32% od prosjeka EU koji je 27) i same ekonomske strukture, s obzirom na to da su najviše pogođeni sektori skladištenja, transporta, smještaja, prehrane i sl. a u BiH ovi sektori ne zauzimaju najveću ulogu.

Neka vrsta amortizera za bh. ekonomiju je preglomazni javni sektor koji je doprinosa održavanju potrošnje koja je vrlo važna za opstanak naše privrede. Pandemija koronavirusa u 2020. godini ukazala je na strukturne slabosti BiH u pogledu stvaranja novih radnih mjesta, konkurentnosti preduzeća i spore tranzicije neformalnih u formalne sektore. U prvoj polovini godine preko 27 hiljada ljudi je ostalo bez posla, a mjere entitetskih vlada na tržištu rada uglavnom u vidu subvencionisanja troškova rada su bile u nekoj mjeri djelotvorne u pogledu sprečavanja inicijalnog povećanja nezaposlenosti i odnosile su se na isplatu minimalnih plata i doprinosa u kompanijama koje su bile najpogođenije mjerama zatvaranja. Međutim, takve mjere su kratkoročne i ne daju dugoročne rezultate. U oktobru 2020. godine broj registrovanih nezaposlenih osoba u BiH iznosio je 414.402¹.

Od izbijanja pandemije vlade zemalja regije su usvojile niz mjera za ublažavanje negativnih finansijskih učinaka pandemije COVID-19. „Većini zemalja pružene su finansijske podrške kako bi se nesmetano odvijali gotovinski tokovi privrednih subjekata u vrijeme restrikcija i zatvaranja ekonomija. Značajna sredstva su planirana za pomoć zdravstvenim sistemima kao i za socijalno zbrinjavanje radnika. Vlade entiteta u BiH su planirale u svojim budžetima izdvojiti sredstva u iznosu od 2,3% BDP-a za ove namjene.“² Međutim, u

BiH ne postoji sveobuhvatna politika zapošljavanja koja bi bila u skladu sa preporukama Međunarodne organizacije rada i međunarodnim standardima rada, kao ni srednjoročni plan razvoja koji bi mogao olakšati početak rasta u 2021. godini.

Mali broj zemalja Evrope i Centralne Azije postigle su visok nivo per capita bez suštinske integracije u globalnu ekonomiju. Bosni i Hercegovini bi ekonomske integracije olakšale pristup većoj bazi potrošača, većem broju kvalifikovanih radnika, dodatnim izvorima finansiranja, inovativnoj tehnologiji itd. Naše kompanije tako bi dobile priliku na uređenim tržištima ojačati konkurentnost i ohrabriti inovacije, naravno uz obaveznu digitalizaciju društva. Stoga je put BiH ka EU integracijama najbolji način za ekonomski razvoj naše zemlje.

- Ključna mjera izlaska iz krize je obuzdavanje virusa i omogućavanje sistemima zdravstvene zaštite da se izbore i pomognu da se „utaba“ put bržim i većim ekonomskim aktivnostima. Karantin umanjuje ekonomsku aktivnost, ali on i društveno distanciranje su vitalne mjere zaštite od virusa.
- Treba obezbijediti više novca za sistem zdravstvene zaštite, obezbijediti finansijsku podršku radnicima i poslodavcima, obezbijediti stalnu podršku Centralne banke, jasne planove za oporavak i investicije.
- Unaprijediti upravljanje javnim finansijama i nabavkama kako bi se značajno povećala odgovornost, transparentnost i efikasnost kod utroška javnih sredstava. Pružiti podršku poduzimanju rodno osjetljivih pregleda javne potrošnje u prioritetnim područjima, u kontekstu ciljeva održivog razvoja, radi procjene efikasnosti, djelotvornosti, pravičnosti i adekvatnosti potrošnje.
- Svijet treba da zajedno radi na pronalasku i distribuciji sredstava liječenja i vakcina. Vakcina je za svjetsko stanovništvo kao gorivo za svjetsku ekonomiju.

Sektor za makroekonomski sistem

1 http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2020/LAB_03_2020_10_0_BS.pdf
2 Bilten 2, 2020, CB BiH

Usluge EEN mreže su provjerene, brze i besplatne

Poštovani čitaoci,

Vanjskotrgovinska / Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, kao koordinator Evropske preduzetničke mreže (EEN) u Federaciji Bosne i Hercegovine, u saradnji sa partnerima iz konzorcija (Sarajevska regionalna razvojna agencija, Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu, INTERA Tehnološki Park, Mostar, BIT Centar, Tuzla, Razvojna agencija Unsko-sanskog kantona, Bihać i Zenička razvojna agencija, Zenica), u ovom broju INFOKOMA, pored odabranih ponuda inostranih kompanija iz baze koja evidentira EEN PROFILE POSLOVNE SARADNJE, objavljuje i ponude iz baze koja evidentira EEN PROFILE IZ OBLASTI ISTRAŽIVANJA I RAZVOJA, kao i ponude iz baze koja evidentira EEN TEHNOLOŠKE PROFILE onih privrednih i istraživačko-tehnoloških subjekata koji su iskazali interes za saradnju sa kompanijama iz Bosne i Hercegovine.

Sve ponude koje su prezentirane iz baze poslovne saradnje EEN mreže su odabrane po kriterijima koji su prihvatljivi za izvozno orijentirane kompanije iz Bosne i Hercegovine, od-

nosno Federacije Bosne i Hercegovine, što znači da se uzimaju u obzir samo one poslovne ponude (profili) koje povećavaju izvozni kapacitet malih i srednjih preduzeća iz Bosne i Hercegovine.

Ako želite stupiti u kontakt s preduzećima čije ponude su objavljene ili ako želite da se ponuda / profil Vašeg preduzeća nađe u bazi podataka EEN mreže, kontaktirajte nas putem e-maila koji je naveden na svakoj ponudi/profilu. Procedura je vrlo jednostavna:

- Ispunite obrazac / profil za poslovnu / istraživačku / tehnološku saradnju;
 - Ponuda / profil Vašeg preduzeća se unosi u EEN bazu podataka;
 - Vaš ponuda / profil se dalje objavljuje u poslovnim magazinima / internet stranicama EEN centara / kontakt tačaka u zemljama u kojima tražite poslovnog partnera.
- Usluge EEN mreže su provjerene, brze i besplatne.

Partneri BITNET konzorcija u Federaciji Bosne i Hercegovine

Putem dolje datog linka možete SAMI pronaći opciju search (Partnering opportunities) i pregledati sve ponude / zahtjeve inostranih privrednih entiteta (business entities):
<http://een.ec.europa.eu/tools/services/SearchCenter/Search/ProfileSimpleSearch?shid=32db25cb-726f-43b0-8b5f-7742d0935799>

Građevinski sektor u Bosni i Hercegovini

Građevinarstvo predstavlja značajan dio ekonomije svake države, pa tako i naše zemlje. Pod građevinarstvom podrazumijevamo niz privrednih aktivnosti koje se objedinjuju kroz izgradnju nekog objekta.

Ova djelatnost je značajan konzument niza proizvoda i usluga ostalih privrednih i neprivrednih djelatnosti te značajno utiče na ubrzaniji rast i razvoj drugih privrednih djelatnosti, industrije građevinskog materijala, nemetala, elektroindustrije, crne i obojene metalurgije, metalne, drvne, hemijske i drugih industrija.

Građevinarstvo zna biti visokoakumulativna i izvozna privredna grana ne samo kod razvijenih zemalja već i kod zemalja u razvoju, kao što je i BiH. Posebno je važno da se strategija privrede, između ostalog, oslanja i na građevinarstvo, u onoj mjeri koju građevinarstvo kao grana sa svim svojim karakteristikama može preuzeti.

Građevinarstvo je sektor sa specifičnim karakteristikama koji je strogo regulisan i koji se u velikoj mjeri razlikuje od drugih sektora. Predstavlja mješovit i fragmentiran sektor, zasnovan na velikom broju različitih profesija. Takođe, predstavlja najrasprostranjeniji sektor, s izrazitim regionalnim razlikama, u kojem su logistika i transportni aspekti veoma važni.

Sektor građevinarstva čine proizvodi i usluge te ga možemo posmatrati kroz nekoliko grupa proizvoda: građevinski proizvodi i komponente, priprema građevinskih radova, izgradnja objekata i profesionalne usluge, kao što su projektni dizajn i konsultantske usluge.

1. Izazovi

Kvalitetna radna snaga građevinske operative i kvalitetan inženjerski kadar su jedna od prednosti sektora. Projektovanje i izvođenje radova u BiH prati visoke zahtjeve standardizacije i kvalitete proizvoda i izvedenih radova. Ovaj sektor može privući strane inve-

stitore i partnere, s obzirom na resursne potencijale, kvalitetnu i cjenovno konkurentnu radnu snagu, ali i planirane projekte u BiH, kao i moguće zajedničke projekte u inostranstvu.

Kao generalni problem bh. građevinarstva može se istaći nedostatak finansijskih sredstava za neophodnu modernizaciju mehanizacije, tako da su direktna strana ulaganja ili partnerski odnos i zajednička ulaganja sa stranim kompanijama od značaja za bosanskohercegovački građevinski sektor. Tehnološka unapređenja, kao i unapređenja u okviru profitabilnosti i konkurentnosti su neophodna, naročito u okviru proizvodnje građevinskih materijala. Neophodno je stvoriti uslove za veći obim proizvodnje, uvođenje proizvodnje sa većom dodatnom vrijednošću i s, obzirom na trenutni deficit, stvoriti uslove za značajniji izvoz građevinskih materijala.

Ako se, s jedne strane, analizira produkcija kadrova za zanimanja u građevinarstvu i interes mladih za zapošljavanjem u ovom sektoru a, s druge strane, stanje i strukturu zaposlenih u građevinarstvu, za samo nekoliko godina možemo doći u situaciju da uvozimo taj kadar. Trenutno je najzastupljenija starosna dob u građevinarstvu ona od 40 do 49 godina (zaposlenici koji će u skoro vrijeme biti u statusu penzionisanja) te bi se pažljivije trebalo pristupiti planiranju kadrova u budućnosti. Slab interes mladih da se bave građevinskim poslovima može biti i u niskim primanjima koja su evidentna za ovaj sektor,

tako da nam kompanije svakodnevno ostaju bez radnika koji odlaze uglavnom u inostranstvo. U protekloj godini se počelo razmatrati da se praktična nastava u srednjim školama izvodi u građevinskim firmama, ali se ova aktivnost sprovodila sporadično u nekoliko firmi, što je svakako nedovoljno.

Bosanskohercegovačka preduzeća su stekla solidan ugled u svim aspektima građevinskih projekata, počevši od dizajna, građevinarstva, pa do proizvodnje visoko kvalitetnih građevinskih materijala. Zemlja obiluje prirodnim resursima kao što su drvo, kamen, šljunak, pijesak, glina i metalne rude. Potencijal za rast tržišta građevinarstva u zemlji je zaista veliki, s tim da je prioritet obnova i oporavak postojeće imovine i infrastrukture.

Svi značajniji projekti u zemljama EU dobijaju se na tenderima, prema određenim pravilima i standardima u građevinarstvu. Evidentno je da naše građevinske kompanije pobjeđuju na tenderima i dobijaju poslove kao glavni izvođači ili kooperanti. To potvrđuje činjenicu da smo osposobljeni za izvođenje radova na globalnom tržištu, da imamo zadovoljavajuće tehničke uslove, opremu i mehanizaciju neophodnu za realizaciju takvih projekata. Važno je pomenuti da se nakon završenih poslova ugovaraju novi, čime se ostvaruje kontinuitet poslovanja na EU tržištu, što govori u prilog tome da naše kompanije imaju uspješne reference izvedenih radova i zadovoljen standard

poštovanja rokova.

U Bosni i Hercegovini nema velikih građevinskih sistema jer su oni urušeni. To je dovelo do usitnjavanja firmi pa se sada manje kompanije udružuju u konzorcijume kako bi obavljale zahtjevne poslove u zemlji i inostranstvu. Aktivnosti građevinskih kompanija u Evropi se odvijaju isključivo u oblasti visokogradnje, dok su projekti nisko-gradnje zastupljeni najviše u zemljama Evrope (93,2%), zatim Afrike (6,6%) i Azije (0,2%).

2. Eurokodovi

Eurokodovi predstavljaju set evropskih standarda u oblasti građevinarstva. Razvijeni su na osnovu najnovijih naučnih dostignuća postignutih u saradnji eksperata članica Evropske unije u proteklih 30 godina i predstavljaju najsavremenije propise na svijetu u oblasti građevinarstva. Eurokodovi su postali praktično obavezni za sve javne radove u EU, a namjera je da postanu i standardi za privatni sektor u Evropi i širom svijeta. Primarni cilj eurokodova je da unaprijede sigurnost objekata, ali i da povećaju konkurentnost evropske građevinske industrije, kao i stručnjaka i drugih industrija u neposrednoj vezi, unutar i van EU. Eurokodovi takođe trebaju postati i osnova za procjenu kvaliteta građevinskih proizvoda i dobijanje CE oznake. Preuzimanje i implementacija eurokodova nudi sljedeće prednosti:

- osigurava zajedničko razumijevanje u projektovanju konstrukcija između investitora, korisnika, projektanata, izvođača radova i proizvođača građevinskih proizvoda;
- unapređuje kompetitivnost evropskih građevinskih kompanija, izvođača radova, projektanata i proizvođača građevinskih proizvoda u njihovim aktivnostima širom svijeta;
- unapređuje razmjenu usluga u građevinarstvu između članica EU i šire;
- unapređuje protok kvalitetnih građevinskih proizvoda između članica EU i šire;
- omogućava zajedničku osnovu za istraživanja i razvoj u građevinskom sektoru;
- omogućava razvoj zajedničke softverske podrške u izradi projektne dokumentacije;
- vodi ka ujedinjavanju nivoa sigurnosti objekata u različitim dijelovima Evrope.

3. Građevinski proizvodi

Uredba o građevinskim proizvodima CPR 305/2011 na listi harmonizovanih standarda sadrži standarde koji se odnose na beton i betonske proizvode. Međutim, u Bosni i Hercegovini ova uredba nije još preuzeta.

Da bi domaći proizvođači sa svojim proizvodima izašli na zahtjevna tržišta EU i ostalih zemalja veoma je bitno da uvedu zahtjevne standarde koji se primjenjuju u EU. Tu se prvenstveno misli na uvođenje CE oznake. Kada proizvođač postavlja oznaku CE na građevinski proizvod, takođe bi morao naznačiti da preuzima odgovornost za usklađenost tog proizvoda sa njegovim navedenim svojstvima. Oznaku CE potrebno je staviti na sve građevinske proizvode za koje je proizvođač sastavio izjavu o svojstvima u skladu sa Uredbom o građevinskim proizvodima. Ako izjava o svojstvima nije sastavljena, oznaka CE ne smije se staviti na proizvod. Angažujući ovlaštene strane sertifikacijske kuće, ozbiljni domaći proizvođači su već pristupili označavanju svojih proizvoda CE oznakom. U tome im u budućnosti treba još više pomoći putem raznih edukacija kako bi shvatili važnost i neophodnost primjene standarda u svom radu.

Ključni problem u Bosni i Hercegovini je nepostojanje zakonskog okvira. To bi se moglo početi rješavati preuzimanjem Uredbe o građevinskim proizvodima br. 305/2011 (CPR), što je, prema Odluci o aktivnostima za realizovanje programa preuzimanja tehničkih propisa, u nadležnosti Ministarstva komunikacija i transporta Bosne i Hercegovine. Prema Uputstvu o načinu izrade i postupku donošenja tehničkih propisa („Službeni glasnik BiH“, br. 35/06), direktive se preuzimaju tehničkim propisima u formi naredbi koje, na prijedlog Komiteta za tehničke propise BiH, donosi Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH. Međutim, posmatrajući osnovnu razliku između direktive i uredbe, odnosno to da se direktiva uvodi u zakonodavni sistem država članica, a uredba direktno primjenjuje na teritoriji cijele Evropske unije, nije poznato iz postojeće legislative Bosne i Hercegovine kako će se Uredba 305/2011 preuzeti i implementirati u zakonski okvir Bosne i Hercegovine.

Neminovnost uključivanja Bosne i Hercegovine u evropske integracije zahtijeva, između ostalog, razvoj na-

cionalnog sistema akreditovanja i prilagođavanja rada tijela za ocjenjivanje usklađenosti jednoobraznim uslovima koji su prihvaćeni u cijelom svijetu.

4. Direktiva o građevinskim proizvodima (CPD 89/106EEZ)

Direktiva o građevinskim proizvodima (CPD) je jedna od direktiva novog pristupa koja ima za cilj stvaranje jedinstvenog evropskog tržišta uklanjanjem tehničkih barijera u trgovini između država članica kroz upotrebu usklađenih evropskih standarda i evropskih tehničkih odobrenja. Kao i u drugim direktivama novog pristupa, u njoj su formulisani osnovni zahtjevi (npr. zahtjevi za bezbjednost), a ako građevinski proizvod zadovoljava ove zahtjeve, odobrava se njegovo slobodno kretanje u cijeloj Zajednici. Međutim, za razliku od većine direktiva novog pristupa, kada se jednom objavi usklađeni standard za određeni građevinski proizvod, nacionalni standardi moraju da se povuku, a primjena usklađenog standarda postaje obavezna.

Direktiva obuhvata proizvode koji su trajno ugrađeni u toku građevinskih radova, kao što su cement, keramičke pločice, dimnjaci i sulunari, fiksna protivpožarna oprema, geotekstil, izolacija, zidovi, armature, sanitarni uređaji, čelične konstrukcije, prozori i drvene ploče.

Osnovni zahtjevi ove direktive odnose se na sljedeće karakteristike građevinskih proizvoda: mehaničku otpornost, stabilnost, sigurnost u slučaju požara, higijenu, zdravlje, životnu sredinu i bezbjednost u upotrebi, zaštitu od buke i ekonomičnost energije, uključujući zadržavanje toplote. Za razliku od drugih direktiva novog pristupa koje postavljaju osnovne zahtjeve koji se primjenjuju na proizvode koji su njima obuhvaćeni, osnovni zahtjevi definisani u CPD-u se ne tiču direktno građevinskih proizvoda, nego konačnog rezultata građevinske aktivnosti, odnosno radova u cjelini.

Prema Direktivi o građevinskim proizvodima, državama članicama nije dozvoljeno da sprečavaju slobodno kretanje i korišćenje građevinskih proizvoda, ukoliko oni ispunjavaju uslove iz CPD-a. Države članice, takođe, moraju da izrade pravila za omogućavanje osnivanja tijela za ispitivanje, inspekciju i sertifikaciju usklađenosti. Države čla-

nice moraju formirati organizacije za nadzor nad tržištem.

U skladu sa SSP-om, BiH nema drugu mogućnost osim potpunog uvođenja CPD-a. Međutim, donosiocima odluka stoje na raspolaganju određene mogućnosti:

- Opcija u vezi sa prelaznim periodom. BiH može uvesti Direktivu po hitnom postupku ili je može uvesti nakon određenog prelaznog perioda. Za razliku od većine ostalih direktiva novog pristupa, CPD nema izričito preciziran prelazni period tokom kojeg proizvođači imaju izbor između postupanja po Direktivi ili postupanja po nacionalnim propisima. Umjesto toga, svaka evropska tehnička specifikacija će sadržavati odredbe o periodu njihove koegzistencije koja pokriva proizvode koji spadaju u njeno područje. Zbog toga opredjeljenje za kraći prelazni period može sa sobom nositi i određene rizike.

Naime, ako BiH počne da primjenjuje CPD i nakon toga, kada je period koegzistencije za datu tehničku specifikaciju završen, BiH neće moći da dozvoli da proizvodi koji zadovoljavaju ranije postojeće nacionalne odredbe (npr. jugoslavenski standard) i dalje budu na njenom tržištu.

- Opcija u pogledu dubine, potpunosti primjene CPD-a. BiH može u potpunosti primijeniti CPD tako što će zahtjeve i postupke za ocjenjivanje usklađenosti sa CPD-om učiniti obaveznim za sve građevinske proizvode koji se prodaju u zemlji. Druga mogućnost je djelimična primjena CPD-a otvaranjem tržišta za građevinske proizvode koji su u skladu sa CPD-om, pri čemu ovakvo usklađivanje nije obavezno za proizvode koji zadovoljavaju nacionalne propise BiH. Postoje presedani za ovu posljednju strategiju: Velika Britanija, Irska, Finska i Švedska su propisale da su proizvodi sa znakom CE iz drugih država članica u potpunosti prihvatljivi na njihovim tržištima, ali u ovim zemljama znak CE nije obavezan i u tom pogledu one nisu u potpunosti primijenile CPD.

GRAĐEVINARSTVO KROZ STATISTIČKE BROJKE

5. Zaposlenost radne snage

Broj zaposlenih radnika u sektoru građevinarstva za 11 mjeseci u 2020. godini je iznosio 41.222 radnika, od čega je 3.884 žena. Posmatrano prema ukupnom broju od 814.715 zaposlenih radnika, uviđamo da sektor građevinarstva zapošljava 5,06% radnika.

6. Plate u građevinskom sektoru

Prosječna bruto plata u trećem kvartalu 2020. godine zaposlenih u građevinskom sektoru iznosi 1.003 KM. Ako je uporedimo sa prosječnom platom u BiH koja je iznosila 1.483 KM, vidimo da je to oko 68%, što je svakako nedovoljno za zaposlene radnike ovog sektora. Vjerovatno su ta primanja nešto viša i isplaćena su u gotovom novcu te samim tim nisu ni mogla da budu predmet statističkih obrada.

Građevinski sektor u Bosni i Hercegovini ne može da se pohvali visokim platom, što u najvećoj mjeri i dovodi do nedostatka radne snage. Dakle, finansije ne mogu biti dovoljan motiv da bi se mladi opredijelili za bavljenje građevinarstvom. S druge strane imamo i neadekvatno i nedovoljno obučen kadar koji izlazi iz naših obrazovnih ustanova. Postoje pokušaji da se poboljša kvalitet obrazovanja, posebno praktične nastave koja bi se u budućnosti trebala izvoditi po firmama, što bi ujedno firmama davalo šansu da si obezbijede kvalitetnije učenike, odnosno radnike.

TABELA 1. Tabelarni prikaz prosječnih neto i bruto plata u BiH u sektoru građevinarstva (u KM)

2020. GODINA	I	II	III	IV
prosječna bruto plata u BiH	1.460	1.460	1.483	-
bruto plata u građevinarstvu	984	968	1.003	-
prosječna neto plata u BiH	945	946	960	-
neto plata u građevinarstvu	647	638	659	-

Izvor: Agencija za statistiku BiH

7. Proizvodnja u građevinarstvu

Ukupni indeks proizvođačkih cijena u građevinarstvu / niskogradnja u Bosni i Hercegovini u 2020. godini u poređenju sa istim periodom u 2019. godini bilježi rast za 4,9%. Posmatrano prema vrsti građevinskih radova, u istom periodu, zabilježen je rast indeksa proizvođačkih cijena za radove na objektima niskogradnje (magistralni putevi) za 4,0%. Indeks za radove na objektima niskogradnje (autoputevi) bilježi rast za 6,7%. Indeks za radove na objektima niskogradnje (mostovi) bilježi rast za 4,8%, dok Indeks za radove na objektima niskogradnje (tuneli) bilježi rast za 4,6%.

8. BDP

Sektor građevinarstva u razvijenim ekonomijama učestvuje sa oko 10% u BDP-u tih zemalja. Kod nas je to učešće znatno manje, što pokazuje da sektor građevinarstva daje manji doprinos od onoga koliko bi trebao da pokreće cjelokupnu privredu u BiH. Pregled za 2020. godinu još uvijek nemamo.

Tabela 2. Pregled učešća sektora građevinarstva u BDP-u Bosne i Hercegovine izražen u %

Građevinarstvo	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
	5,41	5,32	4,40	4,10	3,98	3,91	4,09	4,02	4,02	4,11	4,09	4,27

9. Cijene stanova i broj izgrađenih stambenih jedinica

- 9.1. Što se tiče trendova potražnje za novoizgrađenim stanovima, pokazatelji ukazuju da se potražnja u posljednje dvije godine ustabilila i naginje ka blagom usponu. Interes za novoizgrađenim stanovima je daleko veći u velikim gradovima i administrativnim centrima, na šta ukazuju i podaci o migracijama stanovnika iz manjih mjesta u gradove.
- 9.2. Investitori, bilo da se radi o građevinskim firmama ili firmama koje investiraju samu gradnju, imaju dobar interes za ulaganje u novoizgrađene stanove jer je tražnja stanova u blagom porastu i uglavnom se prodaja realizuje u toku same gradnje, i to najčešće pola godine nakon završetka objekta. Evidentan je i porast cijena u većim centrima što investitori pravdaju podizanjem kvaliteta gradnje na viši nivo, a prvenstveno se to ogleda u energetske efikasnosti i blagim porastom cijena materijala. Može se uočiti da su prodajne cijene stanova u većim centrima veće od prosječne za 50-75% i na pojedinim lokacijama se kreću i do 3.000 KM.

Nešto je manji interes, tj. sporija je prodaja poslovnih prostora, ali i to umnogome zavisi od lokacije. Trendovi pokazuju da je interes za kupovinom poslovnih prostora manji, što direktno utiče na ukupne bilanse investitora, jer im velika sredstva ostaju zarobljena u poslovnim prostorima i pored toga što stanove u objektu uspijevaju prodati.

Tabela 3. Broj izdatih odobrenja za građenje, broj i kvadratura predviđenih stanova za gradnju u 2020. godini

Broj izdatih odobrenja za građenje po mjesecima	12.	11.	10.	9.	8.	7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.	TOTAL
Ukupno odobrenja	368	341	366	345	392	361	395	349	270	277	317	268	2.237
Visokogradnja	272	274	291	270	297	276	319	281	216	228	265	215	1.800
Niskogradnja	96	67	75	75	95	85	76	68	54	49	52	53	437
Broj stanova predviđenih za gradnju	599	764	819	845	635	659	712	812	985	619	592	522	4.901
Korisna površina stanova predviđenih za gradnju (m ²)	44.019	52.140	54.021	52.523	52.839	49.103	52.505	54.682	61.941	43.846	47.666	42.085	351.828

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Tabela 4: Prosječna cijena novih stanova u Bosni i Hercegovini (u KM)

Kvartal	I	II	III	IV
2020.	1.629	1.644	1.651	-
2019.	1.641	1.606	1.625	-
Kretanje cijene u odnosu na 2019. godinu za posmatrani kvartal	pad 0,7%	pad 1%	pad 0,9%	-
2018.	1.613	1.639	1.519	-

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Tabela 5: Stambena gradnja u 2020. godini

	Završeni stanovi		Nezavršeni stanovi
	broj	površina (m ²)	broj
I-III 2020.	1.772	93.071	12.814
I-III 2019.	1.700	102.810	12.986
Indeksi			
I-III 2020/I-III 2019.	104.2	90.52	98.67

1) Samo novi stanovi koje grade građevinska preduzeća obuhvaćena kvartalnim izvještajima

Izvor: Agencija za statistiku BiH

10. Izvoz i uvoz građevinskih proizvoda

Građevinski sektor Bosne i Hercegovine, kao i većina sektora, osjetilo je negativne posljedice pandemije COVID-19, što se vidi iz podataka koji slijede. U 2020. godini izvoz u sektoru građevine iznosio je 435.277.841 KM, što je za 26,4% manje nego u istom periodu 2019. godine. Uvoz u 2020. godini u ovom sektoru iznosio je 449.215.693 KM, što je za 14,6% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 6A: Zbirni pregled izvoza i uvoza građevinskih proizvoda u/iz Bosne i Hercegovine u 2019. godini

TARIFA	NAZIV	UVOZ		IZVOZ		Obim	Pokrivenost uvoza izvozom
		kg	KM	kg	KM	KM	%
2505	Prirodni pijesak svih vrsta, obojeni ili neobojeni	24.519.478	2.472.761	125.242.629	901.455	3.374.216	36,46
2506	Kremen (osim prirodnog pijeska); kvarcit	80.969.436	11.079.526	1.000	570	11.080.096	0,01
2507	Kaolin i osale kaolinke gline, pečene ili nepečene	84.130	51.556	20.197.150	404.962	456.518	785,48
2508	Ostale gline (osim ekspanziranih glina)	1.118.757	720.736	7.119.523	393.836	1.114.572	54,64
2512	Silikatno fosilno brašno (npr.: kiselgur, tripla)	102.136	147.393	42	44	147.437	0,03
2513		1.526.736	858.916	1.076.000	710.560	1.569.476	82,73
2514	Plovuđac; sitnozrnati korund; prirodni korund	154.869	43.659	502.864	92.872	136.531	212,72
2515	Škriljac, uključujući grubo tesani ili siječen	11.423.580	3.129.380	3.404.196	594.523	3.723.903	19,00
2516	Mramor, travertin, ekozin i drugo krečno kamenje	26.479.676	11.686.523	16.443.386	2.352.959	14.039.482	20,13
2517	Granit, porfir, bazalt, pješčar i drugo kamenje	34.986.922	4.470.384	1.528.827.412	18.611.903	23.082.287	416,34
2518	Obluci, šljunak, lomljeni ili drobljeni kamen	281.421	169.922			169.922	0,00
2519	Dolomit, pečen ili ne, sinteriran ili ne	104.652	180.078			180.078	0,00
2520	Prirodni magnezijev karbonat (magnezit); topljeni	5.837.146	1.005.784	80.597.637	3.488.980	4.494.764	346,89
2521	Sirovi gips; anhidrit; pečeni gips			33.727.500	388.631	388.631	
2522	Krečnjački kamen koji se upotrebljava kao topitelj	13.636.561	1.851.505	92.952.715	15.210.813	17.062.317	821,54
2523	Živi kreč, gašeni kreč i hidraulični kreč	462.431.476	66.262.052	248.380.876	27.335.162	93.597.214	41,25
2530	Portland-cement, alumi. cement, cement troske	438.674	324.336	2.030.085	235.773	560.109	72,69
3209	Mineralne tvari koje nisu spomenute niti uključene	21.200.773	29.369.865	1.013.348	5.179.303	34.549.168	17,63
3214	Premazne boje i lakovi (uključujući emajle)	94.340.151	61.533.444	31.536.467	8.989.956	70.523.400	14,61
3816	Staklarski kitovi, kitovi za cijepljenje...	8.162.199	12.011.711	58.203	91.802	12.103.513	0,76
3925	Vatrostalni cementi, vatrostalni malteri...	5.048.866	35.088.751	28.144.565	187.536.484	222.625.235	534,46
6801	Građevinski proizvodi od plastičnih masa	215.150	110.493	5.161.260	2.256.345	2.366.838	2042,08
6802	Kocke za kaldrmu, ivičnjaci i ploče za trotoare	32.086.412	19.090.998	21.662.502	15.955.423	35.046.421	83,58
6803	Obrađeni kamen za spomenike i građevine	464.331	421.782	2.088	5.181	426.962	1,23
6804	Škriljci, obrađeni, proizvodi od škriljaca	674.272	10.650.642	15.223	686.007	11.336.649	6,44
6805	Mlinsko kamenje, brusevi, brusne ploče i slično	510.782	10.780.506	8.484	145.558	10.926.063	1,35
6806	Prirodni ili umjetni abrazivni materijali u prahu	5.525.248	9.084.645	161.982	326.203	9.410.848	3,59
6807	Vuna od šljake/zgure, kamena i slične mineralne vune	7.954.235	6.864.139	419.000	356.555	7.220.694	5,19
6808	Proizvodi od asfalta ili od sličnih materijala	3.417.397	2.097.859	59.246	52.880	2.150.739	2,52
6809	Ploče, pločice, blokovi i slično od bijelih valkana	38.194.433	12.476.127	239.242	205.077	12.681.204	1,64
6810	Proizvodi od gipsa ili od smjese na osnovi gipsa	35.290.463	10.259.003	232.584.380	72.206.182	82.465.185	703,83
6811	Proizvodi od cementa, betona ili umjetnog kamena	586.734	841.491	55.038	306.904	1.148.395	36,47
6812	Azbestno-cementni proizvodi, proizvodi od cementa	22.010	115.077	29	4.724	119.800	4,10
6813	Prerađena azbestna vlakna; azbesne mješavine	65.384	785.056	386	26.206	811.262	3,34
6815	Frikcioni materijal i proizvodi od frikcionog materijala	3.796.312	11.755.004	17.079	344.329	12.099.332	2,93
6901	Proizvodi od kamena ili ostalih mineralnih materijala	9.272	13.600	57.330	15.427	29.027	113,43
6902	Opeke, blokovi, pločice i ostali keramički proizvodi	4.970.463	10.017.467	125.866	375.992	10.393.459	3,75
6903	Vatrostalne opeke, blokovi, pločice i slični vatro	1.580.685	3.393.539	32.748	2.829.377	6.222.917	83,38
6904	Ostali vatrostalni keramički proizvodi (npr.: retort)	86.411.489	7.787.336	39.703.242	3.406.040	11.193.377	43,74
6905	Keramičke zidarske opeke, blokovi za podove	94.651.708	28.214.893	224.586	130.593	28.345.486	0,46
6906	Črijep, dijelovi i pribor za dimnjake, ukras i i sl.	38.940	79.260	640	2.468	81.729	3,11
6907	Keramičke cijevi, odvođi, oluci i pribor za cijevi	126.358.914	73.963.115	2.634.439	4.379.793	78.342.908	5,92
6908	Neglazirane keramičke pločice za popločavanje	1.307	613	1.953	1.018	1.631	165,93
6909	Glazirane keramičke pločice za popločavanje i oblaganje	29.364	1.895.208	692	1.534.672	3.429.880	80,98
6910	Keramički proizvodi za lab., hemijsku industriju	3.994.093	11.931.130	184.335	887.815	12.818.945	7,44
6911	Sudoperi, umivaonici, stupovi za umivaonike, kade	2.843.703	11.827.815	100.138	782.215	12.610.031	6,61
6912	Stolni proizvodi, kuhinjski proizvodi i ostalo	997.675	4.230.524	7.194	31.629	4.262.154	0,75
6913	Keramičko stono i kuhinjsko posuđe, ostalo	363.345	1.915.151	814	34.597	1.949.748	1,81
6914	Statue i drugi ukrasni keramički proizvodi	171.957	1.143.410	3.890	36.172	1.179.581	3,16
7016	Ostali keramički proizvodi	673.749	2.066.875	113.831	875.285	2.942.159	42,35
7610	Blokovi, cigle, kocke, pločice i ostali proizvodi	2.839.857	25.691.388	8.538.990	130.589.623	156.281.011	508,30
9406	Konstrukcije od aluminija	1.445.414	3.982.122	25.393.405	80.206.810	84.188.932	2014,17
Ukupno:		1.249.032.739	525.944.550	2.558.765.630	591.517.686	1.117.462.236	112,47

Tabela 6B: Zbirni pregled izvoza i uvoza građevinskih proizvoda u/iz Bosne i Hercegovine u 2020. godini

Tarifa	NAZIV	UVOZ		IZVOZ		OBIM	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks IZVOZ 2020/2019.	Indeks UVOZ 2020/2019.
		kg	KM	kg	KM				
2505	Prirodni pijesak svih vrsta, obojeni ili neobojeni	18.885.075	1.930.178	115.700.954	1.023.843	2.954.021	53,04	13,58	-21,94
2506	Kremen (osim prirodnog pijeska); kvarcit	32.522.815	4.183.279	280	55	4.183.334	0,00	-90,39	-62,24
2507	Kaolin i osale kaolinske gline, pečene ili nepečene	70.049	51.818	19.890.760	381.746	433.564	736,70	-5,73	0,51
2508	Ostale gline (osim ekspandiranih glina)	936.556	631.890	7.978.695	348.850	980.740	55,21	-11,42	-12,33
2512	Silikatno fosilno brašno (npr.: kiselgur, tripla)	114.931	167.131	2.520	3.755	170.885	2,25	8453,17	13,39
2513		320.978	182.404	229.820	149.415	331.819	81,91	-78,97	-78,76
2514	Plovuĉac; sitnozmati korund; prirodni korund	119.386	30.717	581.820	121.169	151.886	394,47	30,47	-29,64
2515	Škriljac, uključujući grubo tesani ili sijeĉen	9.322.354	2.121.312	3.809.692	819.630	2.940.943	38,64	37,86	-32,21
2516	Mramor, travertin, ekozin i drugo kreĉno kamenje	16.834.937	7.783.486	8.129.121	1.240.115	9.023.601	15,93	-47,30	-33,40
2517	Granit, porfir, bazalt, pješĉar i drugo kamenje	35.138.447	4.503.407	1.747.459.151	16.682.603	21.186.010	370,44	-10,37	0,74
2518	Obluci, šljunak, lomljeni ili drobljeni kamen	323.203	150.569	28.320	3.483	154.052	2,31	0,00	-11,39
2519	Dolomit, peĉen ili ne, sinteriran ili ne	83.570	124.942			124.942	0,00	0,00	-30,62
2520	Prirodni magnezijev karbonat (magnezit); topljeni	2.236.934	559.756	74.132.528	3.459.911	4.019.667	618,11	-0,83	-44,35
2521	Sirovi gips; anhidrit; peĉeni gips			36.957.904	426.472	426.472		9,74	0,00
2522	Kreĉnjaĉki kamen koji se upotrebljava kao topitelj	27.089.985	3.858.501	92.724.399	15.013.033	18.871.534	389,09	-1,30	108,40
2523	Živi kreĉ, gašeni kreĉ i hidrauliĉni kreĉ	464.693.030	66.757.271	280.617.016	31.995.951	98.753.222	47,93	17,05	0,75
2530	Portland-cement, alumi. cement, cement troske	438.880	330.605	1.814.855	221.979	552.584	67,14	-5,85	1,93
3209	Mineralne tvari koje nisu spomenute niti uključene	19.505.245	27.556.914	1.235.376	5.886.709	33.443.623	21,36	13,66	-6,17
3214	Premazne boje i lakovi (uključujući emajle)	96.336.719	61.612.172	30.773.549	9.225.223	70.837.395	14,97	2,62	0,13
3816	Staklarski kitovi, kitovi za cijepljenje...	7.837.450	11.155.826	70.100	69.424	11.225.250	0,62	-24,38	-7,13
3925	Vatrostalni cementi, vatrostalni malteri...							-100,00	-100,00
6801	Građevinski proizvodi od plastiĉnih masa	58.310	20.803	3.311.770	1.565.786	1.586.589	7526,78	-30,61	-81,17
6802	Kocke za kaldrmu, iviĉnjaci i ploĉe za trotoare	25.188.020	14.541.897	22.785.682	15.901.297	30.443.193	109,35	-0,34	-23,83
6803	Obrađeni kamen za spomenike i gradevine	648.706	563.585	120.972	21.981	585.566	3,90	324,29	33,62
6804	Škriljci, obrađeni, proizvodi od škriljaca	594.081	8.835.106	12.462	539.768	9.374.874	6,11	-21,32	-17,05
6805	Mlinsko kamenje, brusevi, brusne ploĉe i sliĉno	478.589	10.556.983	4.252	92.094	10.649.077	0,87	-36,73	-2,07
6806	Prirodni ili umjetni abrazivni materijali u prahu	6.787.737	10.517.881	259.037	564.288	11.082.169	5,37	72,99	15,78
6807	Vuna od šljake/zgure, kamena i sliĉne mineralne vune	8.237.093	6.865.681	88.618	107.450	6.973.132	1,57	-69,86	0,02
6808	Proizvodi od asfalta ili od sliĉnih materijala	3.461.955	2.195.853	10.500	10.925	2.206.778	0,50	-79,34	4,67
6809	Ploĉe, ploĉice, blokovi i sliĉno od bijelih valkana	39.889.057	13.276.962	184.623	275.915	13.552.877	2,08	34,54	6,42
6810	Proizvodi od gipsa ili od smjese na osnovi gipsa	35.482.777	11.212.015	169.614.552	48.829.089	60.041.105	435,51	-32,38	9,29
6811	Proizvodi od cementa, betona ili umjetnog kamena	326.788	458.209	54.380	212.739	670.948	46,43	-30,68	-45,55
6812	Azbestno-cementni proizvodi, proizvodi od cementa	4.805	85.061	235	7.643	92.704	8,99	61,80	-26,08
6813	Prerađena azbestna vlakna; azbesne mješavine	51.904	677.965	468	8.376	686.341	1,24	-68,04	-13,64
6815	Frikcioni materijal i proizvodi od frikcionog materijala	3.096.114	8.558.128	20.183	257.716	8.815.844	3,01	-25,15	-27,20
6901	Proizvodi od kamena ili ostalih mineralnih materijala	119.773	49.394	21.623	3.921	53.314	7,94	-74,58	263,19
6902	Opeke, blokovi, ploĉice i ostali keramiĉki proizvodi	4.275.247	8.834.224	47.811	120.388	8.954.611	1,36	-67,98	-11,81
6903	Vatrostalne opeke, blokovi, ploĉice i sliĉni vatro	1.058.430	2.687.555	17.604	1.935.700	4.623.255	72,02	-31,59	-20,80
6904	Ostali vatrostalni keramiĉki proizvodi (npr.: retort)	80.085.562	7.357.769	42.369.440	4.101.579	11.459.348	55,74	20,42	-5,52
6905	Keramiĉke zidarske opeke, blokovi za podove	83.141.663	26.291.126	184.152	144.983	26.436.109	0,55	11,02	-6,82
6906	Crijep, dijelovi i pribor za dimnjake, ukras i i sl.	69.899	104.923	34	3.231	108.154	3,08	30,89	32,38
6907	Keramiĉke cijevi, odvodi, oluci i pribor za cijevi	111.047.245	64.855.621	2.818.831	4.356.329	69.211.950	6,72	-0,54	-12,31
6908	Neglazirane keramiĉke ploĉice za poploĉavanje	26.864	14.687	3.895	2.706	17.393	18,43	165,88	2294,39
6909	Glazirane keramiĉke ploĉice za poploĉavanje i oblaganje	9.838	1.442.918	594	1.137.270	2.580.188	78,82	-25,89	-23,86
6910	Keramiĉki proizvodi za lab., hemijsku industriju	3.958.630	11.591.433	156.768	722.081	12.313.514	6,23	-18,67	-2,85
6911	Sudoperi, umivaonici, stupovi za umivaonike, kade	2.082.467	8.638.488	102.773	797.328	9.435.816	9,23	1,93	-26,96
6912	Stolni proizvodi, kuhinjski proizvodi i ostalo	831.029	3.348.522	10.026	60.184	3.408.707	1,80	90,28	-20,85
6913	Keramiĉko stono i kuhinjsko posuđe, ostalo	269.931	1.186.963	725	16.018	1.202.981	1,35	-53,70	-38,02
6914	Statue i drugi ukrasni keramiĉki proizvodi	101.125	691.370	3.457	29.208	720.578	4,22	-19,25	-39,53
7016	Ostali keramiĉki proizvodi	353.168	1.127.997	110.596	739.295	1.867.292	65,54	-15,54	-45,42
7610	Blokovi, cigle, kocke, ploĉice i ostali proizvodi	2.936.066	25.846.393	10.567.733	160.787.513	186.633.906	622,09	23,12	0,60
9406	Konstrukcije od aluminija	1.152.668	3.088.003	30.874.522	104.851.677	107.939.680	3395,45	30,73	-22,45
Ukupno:		1.148.636.085	449.215.693	2.705.895.179	435.277.841	884.493.534	96,90	-26,41	-14,59

Tabela 7. Pregled proizvoda sa najvećim uvozom i zemljama iz kojih se najviše uvozilo

	Građevinski proizvodi	Države *
1	Neglazirane keramičke pločice za popločavanje	Italija, Srbija, Španija, Kina, Turska
2	Portland-cement, aluminatni cement, cement troske	Hrvatska (85%), Slovenija, Srbija
3	Staklarski kitovi, kitovi za cijepljenje...	Srbija, Hrvatska, Slovenija, Austrija, Italija
4	Građevinski proizvodi od plastičnih masa	Njemačka, Srbija, Slovenija, Turska, Hrvatska
5	Premazne boje i lakovi (uključujući emajle)	Srbija (47%), Italija, Hrvatska, Slovenija, Njemačka
6	Crijep, dijelovi i pribor za dimnjake, ukrasi i sl.	Austrija, Hrvatska, Crna Gora, Njemačka, Švajcarska
7	Konstrukcije od aluminija	Turska, Italija, Srbija, Grčka, Njemačka
8	Obradeni kamen za spomenike i građevine	Kina, Italija, Indija, Turska, Hrvatska, Srbija
9	Vatrostalni cementi, vatrostalni malteri	Njemačka, Austrija, Italija, Slovenija, Srbija
10	Sudoperi, umivaonici, stupovi za umivaonike, kade	Turska, Hrvatska, Srbija, Italija, Poljska
11	Stolni proizvodi, kuhinjski proizvodi, proizvodi za domaćinstvo	Kina, Italija, Češka, Poljska, Hrvatska

* Redoslijed država u tabeli je prikazan od države iz koje je najviše uvezeno robe pa naniže

Tabela 8: Pregled proizvoda sa najvećim izvozom i zemljama u koje se najviše izvozilo

	Građevinski proizvodi	Države *
1	Građevinski proizvodi od plastičnih masa	Austrija, Njemačka, Hrvatska, Nizozemska, Švajcarska
2	Konstrukcije od aluminija	Slovenija, Hrvatska, Njemačka, Austrija, Nizozemska
3	Montažne zgrade	Njemačka, Austrija, Mađarska, Hrvatska, Francuska
4	Proizvodi od cementa, betona ili umjetnog kamena	Hrvatska, Crna Gora, Srbija, Austrija, Švajcarska
5	Portland-cement, aluminatni cement, cement troske	Hrvatska, Slovačka, Austrija, Crna Gora, Srbija
6	Obluci, šljunak, lomljeni ili drobljeni kamen	Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Njemačka, Slovenija
7	Obradeni kamen za spomenike i građevine	Srbija, Crna Gora, Hrvatska, Austrija, Njemačka
8	Živi kreč, gašeni kreč i hidraulični kreč	Srbija, Mađarska, Hrvatska, Crna Gora, Albanija
9	Staklarski kitovi, kitovi za cijepljenje	Hrvatska, Crna Gora, Slovenija, Albanija, Njemačka
10	Premazne boje i lakovi (uključujući emajle)	Norveška, Crna Gora, Hrvatska, Srbija, Njemačka

* Redoslijed država u tabeli je prikazan od države u koju je najviše izvezeno pa naniže

11. Rad u inostranstvu

TABELA 9. Vrijednosti izvršenih radova u inostranstvu za I i II kvartal 2020. godine i poređenje sa istim periodom u 2019. godini

		2020.		2019.		
	Ukupno	Visokogradnja	Niskogradnja	Ukupno	Visokogradnja	Niskogradnja
UKUPNO	106.527	27.873	78.654	96.475	35.988	60.487
EVROPA	106.142	27.873	78.269	91.820	35.988	55.832
Austrija	584	584	0	5.100	5.100	0
Crna Gora	21.620	1.984	19.636	25.128	902	24.226
Hrvatska	25.447	4.457	20.990	19.239	9.264	9.975
Island	6.916	0	6.916	1.147	0	1.147
Italija	942	942	0	783	783	0
Norveška	0	0	0	354	0	354
Njemačka	17.408	12.400	5.008	17.222	10.286	6.936
Slovenija	2.414	2.149	265	3.077	1.304	1.773
Srbija	19.715	5.357	14.358	12.629	8.349	4.280
Švedska	11.096	0	11.096	7.141	0	7.141
AFRIKA	385	0	385	4.511	0	4.511
Alžir	29	0	29	470	0	470
Etiopija	356	0	356	511	0	511
Libija	-	-	-	-	-	-
Ruanda	0	0	0	3.530	0	3.530
AZIJA	0	0	0	144	0	144
Saudijska Arabija	0	0	0	144	0	144

*) Agencija za statistiku BiH

12. Pravci razvoja i unapređenja

Razvoj građevinskog sektora može ići u nekoliko pravaca. Izgradnja autoputeva, željeznice te energoenergetskih objekata predstavlja šansu za preduzeća i građevinski sektor u cjelini.

1. Putna infrastruktura:

- **Autoput na Koridoru Vc** – Nakon zastoja u radovima tokom 2018. godine, prošle godine nastavljen je rad na ovom autoputu koji povezuje sjever i jug zemlje od Svilaja do Ploča
- **Zenička zaobilaznica** u dužini od 11 km puštena je u promet 1. 12. 2020. godine.
- Trenutno aktivna gradilišta su poddionice:

Poddionica Svilaj – Odžak: svi radovi na dionici dugoj 10,7 km su završeni i ona je puštena na korištenje stanovništvu, ali će puni značaj dobiti tek kad se završi granični prelaz (carinski terminal) i most na rijeci Savi

Poddionica Vranduk – Ponirak - Ugovor je potpisan 15. maja 2019. godine. U toku su radovi na mostovima Vranduk 1 i Vranduk 2 te vijaduktu Koprivna 1: betoniranje segmenata stubnih mjesta i upornjaka, ugradnja armature, dinamičko ispitivanje šipova u skladu sa programom ispitivanja, montaža otplate i drugi radovi

Poddionica Donja Gračanica (Zenica sjever) – tunel Zenica - radovi su u toku

Poddionica Klopče – Donja Gračanica: (TRASA: Rad na izradi roštilja i ugradnja sidara. Izrada potpornih panela i izrada nasipa. Izrada centralne odvodnje. Izrada armirane zemlje. Izrada AB konstrukcije tunela i zatrpavanje zemljanom materijalom.

Vijadukt Klopčke stijene i vijadukt Ričice: Izrada asfaltnih slojeva

Vijadukt Pehare i vijadukt Babina rijeka: izvođenje završnih betonskih radova i završnih radova

Tunel Pečuj i tunel Ričice: izvođenje elektroinstalaterskih i završnih radova

Most Drivuša: izrada završne betonske ploče i prelaznog nasipa

Poddionica Drivuša - Klopče (svi tehnički radovi na izgradnji poddionice, ukupne dužine 2,23 kilometra su završeni)

Poddionica Buna – Počitelj –

Zemljani radovi: Uređenje širokog iskopa i nasipa, uređenje posteljice i izrada tamponskog sloja, radovi na lokalnim putevima, izrada nasipa prilaznih rampi natputnjacima

Asfaltni radovi: Asfaltiranje pristupnih rampi natputnjaku Grabovina i prvi sloj pristupnih rampi natputnjaku Kevčić Odvođenja i vodosnabdijevanje: Izrada

glavnog kolektora unutrašnje odvodnje i podrigolske drenaže, izrada betonskih kanala u bermo, izrada oborinske i fekalne kanalizacije odmorišta, betoniranje vodospremnika na odmorištima

Osiguranje kosina: Postavljanje zaštitnih mreža na pokosima

Objekti: Betoniranje pješačkih staza natputnjaka Kevčić

Instalaterski radovi: Polaganje SN kablova i cijevi TK instalacija, betoniranje temelja rasvjete prilazu odmorišta i na odmorištu

Ugovor o izgradnji poddionice Počitelj – Zvirovići

Lot 1 – Sekcija 1 – U drugom kvartalu izvedeni su zemljani radovi na glavnoj trasi i petlji Počitelj (ukupno je izvršeno iskopa 68% i nasipa 36%). U toku je iskopavanje naplatnog mjesta Počitelj i priključnih saobraćajnica. Betonski radovi na podvožnjacima Bivolje Brdo i Ševaš Njive izvedeni su do 100%. Iskopan je podvožnjak na petlji Počitelj i započelo je betoniranje temelja. Svi propusti (6/6) na glavnoj trasi su izgrađeni i trenutno se zatrpavaju. Premještanje komunalnih instalacija izvršeno je na više lokacija. Interregionalno čvorište je trenutno u fazi projektovanja. Nadvožnjak Gradina redizajniran je zbog kolizije s Interregionalnim čvorištem.

Lot 1 – Sekcija 2 – U izvještajnom periodu izvedeni su zemljani radovi na glavnoj trasi (ukupno je izvršeno iskopa 30% i nasipa 40%). U toku su radovi na temeljenju vijadukta M4. U toku su radovi na iskopu, primarnoj potpori i temeljenju tunela Počitelj. Ukupno je iskopano 50% tunela (obje cijevi). Otkrivena je pećina u lijevoj cijevi koja je omela napredak iskopa. Pripremni radovi na sjevernom portalu su u toku. Ukupno je završeno 13 (od 20) propusta. Premještanje komunalnih instalacija izvršeno je na više lokacija. Radovi na području između tunela Počitelj sjeverni portal i Mosta Počitelj (iznad željeznice) još nisu počeli. To uključuje dva visoka zasjeka (visine 60 m), dva vijadukta, potporne zidove i tri propusta. Bili su potrebni dodatni geoistražni radovi (koji su u toku), kao i željezničke zaštitne barijere koje su trenutno u fazi projektovanja. Prilagođavanje projekta naplatnog mjesta Zvirovići je neophodna.

Lot 2 – Most Počitelj – Stubno mjesto S2 – U toku su dodatni geoistražni radovi. Radovi na izradi šipova nisu započeli. Stubno mjesto S3 – Izvršene su pripremni i dodatni geoistražni radovi. U toku je statičko ispitivanje šipova. Ukupno je dovršeno 4 od 25 šipova. Stubno mjesto S4 – Priprema, dodatno geoistraživanje i test statičkog

opterećenja šipova je završen. Ukupno je dovršeno 15 od 25 šipova. Stubno mjesto S5 – Izvršene su pripreme i dodatni geoistražni radovi.

- *Autoput Gradiška – Banja Luka – Doboj* je završen i pušten u funkciju 2018. godine

- Otpočeli su radovi na autoputu Vc dionica Kladari - Rudanka

- Mostovi na rijeci Savi kod Svilaja - gradnja je u toku, a kod Gradiške je potpisan ugovor i radovi su u pripremnj fazi

- U februaru 2020. godine potpisan je ugovor o finansiranju dijelova autoputeva Tarčin - Ivan i Poprikuša – Nemila

- *Dionica Jadransko-jonskog autoputa* koja prolazi kroz BiH

- Javno preduzeće Autoceste FBiH je dobilo urbanističku saglasnost za izgradnju dionice brze saobraćajnice Lašva petlja – Nević Polje koja je duga 24,5 km i podijeljena je na tri poddionice (Lašva - Kaonik, Kaonik – Vitez i Vitez – Nević Polje)

- U toku je izgradnja prve faze brze saobraćajnice Sarajevo – Goražde i tunela Hranjen

- Najavljena dionica autoputa prema Beogradu u dva pravca (jedan krak prema Višegradu, a drugi ka Bijeljini) je u početnoj fazi

- Potpisan je ugovor za autoput prema Prijedoru čiji se početak izgradnje očekivao u 2019. godini, međutim Vlada RS-a je ovaj projekat stavila na čekanje i naglasila da je sad prioritet dionica autoputa ka Bijeljini i dalje ka Beogradu

- Izgradnja i rekonstrukcija postojeće putne infrastrukture u BiH

2. Izgradnja privrednih objekata

3. **Izgradnja turističkih objekata** (banjski, seoski, planinski, morski turizam i sl.)

4. **Investiranje u objekte u energetici:** termoelektrane (Gacko, Ugljevik, Bugojno, Banovići, Tuzla blok 7), izgradnja cjevovoda, hidroelektrane, solarne i vjetroelektrane

5. Rekonstrukcija željezničke infrastrukture

6. Stanogradnja

Kao što se može vidjeti, postoji poveznica između građevinarstva i energetskog sektora u kojem bi ključno mjesto trebala da zauzme domaća građevinska operativna. Sve ovo zahtijeva prvenstveno odgovarajuću pripremu projektne dokumentacije kao preduslova za početak i angažovanje cjelokupnog građevinskog sektora.

Potencijalnih projekata za rast građevinske aktivnosti ima, ukoliko budemo privredu i ekonomiju stavili u prvi plan.

Nina Dabić

Sajamska industrija u BiH i svijetu u 2020. godini

Sajmovi igraju izuzetno značajnu ulogu u današnjem poslovnom svijetu pa je stoga od ključne važnosti da kupci, odnosno poslovni posjetioci na sajmovima imaju blagovremeni pristup pouzdanim i revidiranim sajamskim podacima.

Evropska sajamska industrija je vodeća u pogledu kapaciteta, prometa i kvaliteta sajamskih prostora. Ona predstavlja gotovo polovinu (48%) svjetskog tržišnog udjela sajamske industrije i domaćin je za 44% sajмова i izložbi koje se godišnje održavaju širom svijeta, a među njima je većina svih vodećih međunarodnih sajмова tipa B2B i B2C. Od ukupnog neto izložbenog prostora prodanog širom svijeta, 49% iznajmljeno je u Evropi, a 1,4 miliona kompanija izlagača u Evropi primi godišnje preko 260 miliona posjetilaca.

Kvalitet i raznolikost prostora i

samih sajмова osnova su za uspjeh evropske sajamske industrije. Oni pružaju konkurentske prednosti kao što su centralni geografski položaj, izvršna infrastruktura i saobraćajne veze, moderna mjesta, relativno povoljne cijene i visok nivo usluge. Sajmovi nude platformu za kompanije koje pripadaju određenom industrijskom sektoru gdje mogu prikazati svoje proizvode ili usluge ciljajući na njima interesantnu i određenu publiku.

To su sve razlozi zašto evropski sajmovi privlače brojne kompanije iz EU, ali i iz cijelog svijeta. Oni pružaju maksimalan broj poslovnih prilika na jed-

nom mjestu, omogućavajući prije svega evropskim kompanijama da izbjegavaju putovanja izvan EU kako bi se upoznale s potencijalnim poslovnim partnerima ili kupcima. Ovi sajmovi omogućuju kompanijama da se na jednom međunarodnom događaju, na njihovom pragu, susretnu sa globalnom ponudom robe i usluga.

Iako je i Bosna i Hercegovina dio evropske i globalne sajamske industrije, zbog činjenice da samo rijetki domaći – međunarodni sajmovi ispunjavaju odgovarajuće međunarodno priznate standarde te da, nažalost, i pored toga niti jedan domaći organizator sajмова, upravitelj – vlasnik sajmišta sa zatvorenim (čvrstim) objektima ili neki sajamski događaj nije član neke od zvaničnih evropskih ili svjetskih sajamskih asocijacija (naprimjer: UFI – Globalna asocijacija sajamske industrije, EEIA – Evropska alijansa za sajamsku industriju, CEFA – Centralnoevropska sajamska alijansa i sl.), u kalkulacijama i analizama ovih, ali i drugih organizacija nema podataka iz naše zemlje.

Poznato je da je prikupljanje i dobivanje tačnih podataka o sajamskoj/izložbenoj industriji težak zadatak. U međunarodnim okvirima, pod okriljem Globalne asocijacije sajamske industrije (UFI), postoje verifikovane asocijacije i organizacije koje provode redovnu kontrolu (audit) međunarodnih sajмова (naprimjer: FKM, CENTREX, AUMA i sl.). Stoga su dobiveni ozbiljni i tačni podaci neprocjenjiv alat kako za analizu tako i za daljnji razvoj i planiranje cjelokupne globalne sajamske branše, ali isto tako i pojedinačnih nacionalnih sajamskih industrija. U tome puno pomaže i „Evropska godišnja statistika sajмова“ koja predstavlja analizu ovjerenih podataka o evropskim sajmovima podijeljenih po zemljama.

Više o tome možete saznati na: <https://www.ufi.org/archive-research/euro-fairs-statistics-2019-december-2020/>.

Međutim, da bi sajamska industrija u Bosni i Hercegovini zaista mogla dati adekvatan doprinos nacionalnoj privredi naše zemlje, kako je to uglavnom u svijetu, potrebno je da organizatori u saradnji sa privrednicima iz odgovarajuće branše identifikuju sve ključne probleme i nedostatke na relaciji sajam-izlagač-posjetilac te za njih iznađu najpovoljnija rješenja i tako unaprijede sajmove.

U tom smislu, na posljednjoj sjednici Odbora Grupacije data je inicijativa da se čim prije pokrenu aktivnosti oko izrade i donošenja „Pravilnika o organizaciji i kategorizaciji sajмова, sajamskih organizatora i sajmišta u BiH u skladu sa međunarodnim standardima“, kako bi se u ovu branšu uvelo više reda i transparentnosti kad je u pitanju registracija, kontrola podataka i minimalni uslovi za organizaciju međunarodnih sajamskih i sličnih događaja, kao i oko dodjele i utroška budžetskih sredstava.

Nakon toga, neophodno je i da resorne institucije u državi to prepoznaju te, u skladu sa priznatim međunarodnim standardima, utvrde mjerljive kriterije koji će biti isti za sve međunarodne sajmove u BiH i da na osnovu njih pomognu organizatorima, ali i domaćim kompanijama da se predstavе na adekvatan način na „domaćem – međunarodnom“ sajmu. Samim time, ponuda domaćih organizatora će biti privlačnija i interesantnija i za izlagače i posjetioce izvan BiH.

Naravno, sa ubrzanjem digitalizacije u kompanijama širom svijeta, a pogotovo povećanom upotrebom raznih digitalnih alata, društvenih mreža i online platformi poslije pojave pandemije COVID-19, te organizacijom raznih virtuelnih sajмова, konferencija, webinarima i sl., neophodno je da se i domaći organizatori sajмова, između ostalog, posebno fokusiraju i na inovacije i stanje digitalnih aktivnosti u domaćoj sajamskoj industriji. To se posebno odnosi na digitalizaciju vlastite organizacije i poslovanja (kvalitetne web stranice, video prezentacije, korištenje društvenih mreža i sl.) te, u tom smislu, unapređenje usluga koje daju potencijalnim izlagačima, što će sigurno povećati i mogućnost održivosti takvih sajamskih događaja kod nas i poboljšati njihovu online „vidljivost“, posebno za inostrane izlagače i posjetioce.

Iako rezultati koje je UFI provodio tokom 2018. i 2019., a posebno 2020. godine pokazuju da je većina kompanija odgovorila tim potrebama i sve više ubrzava proces digitalizacije u sajamskoj industriji, napredak je još uvijek ograničen. Međutim, usprkos još uvijek velikom broju nepoznanica u vezi sa pandemijom COVID-19 i time kako će se sve dalje odvijati, već se u 2021. godini očekuje značajniji iskorak na polju digitalizacije i poboljšanja poslovnih

rezultata u ovoj branši.

Poznato je da su na regionalnom ili nacionalnom nivou sajmovi pokretači privrede i brojnih pratećih privrednih aktivnosti te da generišu impresivne sekundarne efekte poput povećanja produktivnosti, radnih mjesta, rasta ili infrastrukture, ali su istovremeno i ogledalo privrednog stanja i ekonomije jedne zemlje, područja, industrijske grane ili neke pojedine kompanije. Prije svega, oni predstavljaju mjesto susreta ljudi i idealnu priliku za svakog izlagača da velikom broju zainteresovanih kupaca, u kratkom periodu, na jednom mjestu i uz minimalne troškove, kroz direktan kontakt „licem u lice“, pokaže najbolje kvalitete svog proizvoda ili usluge.

Jedno pravilo kaže da sajmovi pokreću otprilike šest puta veći iznos od ostvarenog prometa organizatora sajma u regiji u kojoj se on održava, generišući na taj način razvoj cjelokupnog društva i povećavajući njegov BDP. Što prije svi odgovorni u našoj državi to shvate, prije ćemo svi ponovo uživati na ovim prostorima u raznolikim jezicima izlagača iz cijelog svijeta i promociji proizvoda i usluga na svjetskom nivou, a što smo mnogo puta do sada pokazali da možemo i umijemo napraviti.

Uticaj pandemije koronavirusa na sajamsku industriju u BiH i svijetu

Prema Kalendaru sajamskih događanja u 2020. godini koji izdaje Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine u saradnji sa Grupacijom organizatora sajмова u BiH, 29 sajamskih organizatora prijavilo je 56 sajamskih događaja, od kojih mnogi imaju dugogodišnju tradiciju. Od tog broja, 25 se odnosi na regionalne ili domaće sajmove i festivale, odnosno na međunarodne i domaće konferencije, dok je prijavljen 31 međunarodni sajam. Planirano je da se svi ovi događaji održe u 20 različitih gradova u BiH.

Međutim, realizacija planiranih aktivnosti članica ove Grupacije, kao i održavanje planiranih sajмова po kalendaru u 2020. godini je bila izuzetno otežana ili bolje rečeno skoro nemoguća zbog neplanirane globalne pandemije koronavirusa koja je paralisala svu ekonomiju ne samo u Bosni i Hercegovini već i u cijelom svijetu i dovela do otk-

zivanja ili pomjeranja brojnih sajmova u svijetu i kod nas.

Svi sajmovi planirani za prvo polugodište su zbog uvedenih mjera zabrane održavanja zabilježili velike gubitke u odnosu na prethodnu godinu (naprimjer: Međunarodni sajam „Grames&Demi“ Banja Luka; „Međunarodni sajam gospodarstva“ Mostar, Međunarodni sajam namještaja „Interio“ Sarajevo; Međunarodni sajam „Sarajevo4walls“ Sarajevo; Međunarodni sajam privrede „Grapoexpo“ Gračanica; Međunarodni sajam „Knjiga“ Sarajevo; Međunarodni sajam turizma „List“ Lukavac; Međunarodni sajam tekstila, odjeće, kože i obuće „TIMOD“ Travnik; Međunarodni sajam halal industrije „SAHAF“ Sarajevo; Međunarodni sajam energije, industrije i rudarstva „ENERGA“ Sarajevo).

Nažalost, i sajmovi planirani za 3. i 4. kvartal su zbog otkazivanja pretrpjeli veliku štetu i gubitak planiranih prihoda.

Prema informacijama iz EU, kao i Evropske alijanse za sajamsku indu-

striju (EEIA) i Evropskog udruženja glavnih sajamskih centara (EMECA), nakon pojave pandemije u Evropi je u periodu od aprila do 1. septembra 2020. bilo zvanično zabranjeno održavanje ili organizacija bilo kakvih sajmova, kongresa ili konferencija, odnosno svih skupova koji zahtijevaju i predviđaju prisustvo velikog broja ljudi na relativno malom prostoru.

Zbog uvedenih sličnih restriktivnih mjera entitetskih kriznih štabova koje su se odnosile posebno na zabranu ili limitiranje većeg okupljanja u zatvorenim prostorima i transporta (putovanja), u prvom polugodištu u Bosni i Hercegovini otkazani su svi planirani domaći sajmovi. Jedan dio organizatora je svoje proljetne sajmove prvobitno pomjerio za nove jesenje termine (čak je bila pripremljena i revizija Kalendara sajmova za 2020.), da bi do kraja godine bila održana samo nekolicina sajmova, i to uglavnom na regionalnom ili lokalnom nivou.

Prema urađenim analizama međunarodnih asocijacija, kratkoročni otkazi

ili odlaganja sajmova imaju neposredan i direktni negativni uticaj jer odgađaju planirano poslovanje i prihode. To predstavlja egzistencijalni rizik, posebno za mala i srednja poduzeća, kako za izlagače tako i za kupce (izlagače i posjetioce sajmova). Mala i srednja preduzeća su okosnica ne samo evropske već i bosanskohercegovačke ekonomije pa ih vlade i institucije zemalja članica trebaju tretirati s visokom relevantnošću. Ipak, na sjednici Odbora Grupacije organizatora sajmova u BiH je konstatovano da to kod nas nije bio slučaj.

U situaciji samoizolacije ili lockdowna koji su uvodile pojedine zemlje (pa i naša), kada su putovanja i bilo kakva kretanja ili poslovne aktivnosti bili izuzetno smanjeni ili čak zabranjeni, većina privrednika, članica Grupacije organizatora sajmova u BiH morala se ad hoc organizovati i pokušati bar ublažiti nastale probleme (blokada granica, transporta, putovanja, zabrana rada, kretanja, policijski sat i sl.) kako bi mogle, koliko-toliko, revidirati svoje planirane, ali i daljnje poslovne

aktivnosti.

U anketama koje je Vanjskotrgovinska komora BiH napravila u aprilu, kompanije iz sektora sajamske industrije su istakle brojne probleme u poslovanju zbog uvedenih restriktivnih mjera radi suzbijanja širenja pandemije, što je sve domaće organizatore sajмова (a radi se uglavnom o malim i mikro preduzećima) dovelo do ruba egzistencije i održivosti.

U tom smislu, kao reakcija države na nastalu situaciju, a sa ciljem ublažavanja posljedica pandemije, doneseni su tzv. entitetski „korona zakoni“, kao i još neke druge odluke. Međutim, niti jedna od usvojenih mjera za ublažavanje posljedica pandemije koronavirusa, na bilo kom nivou u BiH, nije uzela u obzir pomoć domaćim organizatorima sajмова. Čak se i tamo gdje su pojedini mogli aplicirati za sufinansiranje dijela troškova doprinosa za svoje zaposlene radilo više o simboličnim iznosima u odnosu na velike finansijske štete koje su organizatori imali tokom pripreme, animacije, promocije i same organizacije sajмова, a koji su pred sami početak morali biti otkazani.

Sve to otežavalo je ne samo normalno funkcionisanje već i samoodrživost domaćih organizatora sajмова koji sami nisu u mogućnosti prevazići ili nadomjestiti nastalu štetu.

Kako je i evropskoj sajamskoj industriji (koja ipak raspolaže daleko većim budžetima i rezervama nego je to slučaj u BiH) potrebna pomoć i ogromna finansijska podrška nacionalnih vlada i EU, poput oslobađanja od najma, troškova, subvencija, zajmova i podsticaja za učešće izlagača i kupaca u budućnosti, tako je i bh. organizatorima sajмова kao i preduzećima iz njihovog „ekosistema“ poslovanja, kao što su štand konstruktori, špediteri, hotelijerstvo i ugostiteljstvo, prevodioci i usluge domaćica na štandu (a radi se uglavnom o malim i srednjim preduzećima), neophodna značajna vitalna podrška države odnosno vlada oba BH entiteta.

U prilog tome govori i činjenica da prema trenutnoj situaciji i posljednjim uvedenim restriktivnim mjerama koje su kod nas na snazi, nije vjerovatno da se u prvoj polovini 2021. godine može očekivati ponovno pokretanje domaćih sajмова, jer je za takvu aktivnost

potrebno više mjeseci a nekad i godinu dana.

To će samo povećati gubitke domaćih organizatora sajмова, ali i dovesti u pitanje egzistenciju i posao za veliki broj zaposlenih, kako direktno tako i u spomenutim pratećim sajamskim oblastima.

Analiza globalne sajamske industrije u 2020. godini

Prema podacima Evropskog udruženja glavnih sajamskih centara (EMECA), gubitak prihoda evropske sajamske industrije iznosio je oko 40% u prvom kvartalu, 100% u drugom i trećem kvartalu, uz prognozirani gubitak od 60-80% za 4 kvartal 2020. godine. Sajmovi su bili prvi prisiljeni da se zatvore i među posljednjim sektorima koji su se ponovo otvorili.

Posljednji UFI Global Exhibition Barometer iz januara 2021. daje nam najpotpuniji i najpouzdaniji pregled sajamske industrije u svijetu i regionalno po kontinentima u periodu pandemije COVID-19, kao i promjena i novih trendova u njoj, a ujedno daje i neka predviđanja i daljnje perspektive sajamske industrije u 2021. godini. U njemu su predstavljeni rezultati globalne ankete iz decembra 2020. na koju je odgovorilo 457 organizatora sajмова iz 64 zemlje i regiona, i ovo su zaista reprezentativni rezultati.

U ovoj analizi se posebno navodi:

- uticaj pandemije COVID-19 u 2020. godini bio je ozbiljan, ali postoje i neki pozitivni znakovi za 2021. godinu;
- između aprila i augusta 2020. godine više od polovine sajamskih kompanija globalno nije imalo nikakvu aktivnost;
- ova se situacija promijenila od septembra, kada je većina kompanija u svijetu proglasila povratak nekih sajamskih aktivnosti, ali sa smanjenim kapacitetima. U Evropi se u septembru i oktobru vratilo između 54% i 61% sajмова, međutim ponovo u novembru i decembru 57%, odnosno 63% evropskih sajмова nije održano;
- udio kompanija koje očekuju „nor-

malan“ nivo sajamskih aktivnosti za 2021. raste sa 10% u januaru na 37% u junu 2021.

Ovi rezultati razlikuju se zavisno o regiji, a prvenstveno su vođeni „datumom ponovnog otvaranja“ sajмова i izložbi. U svim regijama većina kompanija očekuje da će se i lokalni i nacionalni sajmovi ponovo otvoriti najkasnije do kraja juna 2021. godine. Međutim, za međunarodne sajmove to se očekuje tek u drugoj polovini 2021. godine.

Također, u istoj analizi je navedeno i sljedeće:

- 25% kompanija smatra da će se u aprilu 2021. moći normalno organizovati međunarodni sajmovi, njih 50% smatra da će oni biti još uvijek značajno reducirani, a 10% misli da ni tada neće biti moguće ponovo pokrenuti sajmove;
- realizovani prihodi globalne sajamske industrije u 2020. godini predstavljali su samo 28% prihoda iz 2019. godine. Očekuje se da će se ovi prihodi sajamske industrije udvostručiti u 2021. godini u odnosu na 2020. godinu;
- 54% sajamskih kompanija globalno (taj je procenat za Evropu iznosio 52%) moralo je smanjiti radnu snagu, od čega polovina za više od 25%;
- 64% ispitanih kompanija je uvjereno da je COVID-19 ojačao vrijednost sajмова „licem u lice“ i da će se sektor relativno brzo oporaviti, ali će ipak trebati 2-3 godine za potpuni oporavak.

S obzirom na specifičnu situaciju tokom 2020. godine zbog pandemije koronavirusa, u ovom istraživanju dati su i posebni pojedinačni profili za 29 tržišta i regija. Više na: <https://www.ufi.org/archive-research/the-global-exhibition-barometer-january-2021/>.

Muris Pozderac

Drveni sektor Bosne i Hercegovine u 2020. godini

Drvni sektor Bosne i Hercegovine, kao i većina sektora, osjetio je negativne posljedice pandemije COVID-19, što se vidi iz sljedećih podataka.

U 2020. godini izvoz drvnog sektora je iznosio 1.312.850.909 KM ili 1,3% manje nego u 2019., što je dosta dobro kada se imaju u vidu sve poteškoće sa kojima su se privrednici suočavali. Namještaj je u ukupnom izvozu učestvovao sa 44,1% i iznosio je 578.769.599 KM ili 3,1% više nego u 2019. godini. Najviše se izvezio namještaj za spavaće sobe, dnevne i trpezarije, ostali drveni namještaj i sjedala.

Navedeni pad ukupnog izvoza drvnog sektora posljedica je smanjenja izvoza proizvoda iz skupine drvo i proizvodi od drveta za 5,1%, u okviru čega su najveći pad imali parket i ostalo profilirano drvo, proizvodi šumarstva, ploče i furnir. Porast izvoza ostvarili

su građevinska stolarija, rezana građa i montažne drvene kuće.

Detaljna struktura izvoza najznačajnijih grupa proizvoda drvnog sektora vidi se u Tabeli 1:

Plasman proizvoda drvnog sektora (proizvodi šumarstva, rezana građa, ploče, furniri, podovi, parketi, građevinska stolarija); namještaj i montažne drvene kuće, prema najznačajnijim izvoznim tržištima vidi se u Tabeli 2:

Kao što se iz tabele vidi, najznačajnija inotrižšta proizvoda drvnog sektora BiH u 2020. godini bila su Nemačka, Hrvatska, Italija, Srbija, Nizozemska, Austrija, Slovenija, Francuska...

Uvoz drvne industrije i šumarstva

U 2020. godini ukupan uvoz drvnog sektora je iznosio 377.596.476 KM ili

11,9% manje nego u 2019. Struktura uvoza najznačajnijih stavki vidi se u sljedećoj tabeli:

Iz podataka se vidi da su **sve grupe proizvoda ostvarile pad uvoza** u 2020. godini. Najveći pad uvoza ostvarili su

Odnos izvoza proizvoda drvnog sektora u 2020. u odnosu na 2019. prema najznačajnijim tržištima:

Italija	pad izvoza za 20,9%
Hrvatska	pad izvoza za 1,4%
Austrija	pad izvoza za 2,6%
Slovenija	pad izvoza za 17,2%
Francuska	pad izvoza za 8,5%
Švedska	pad izvoza za 13,3%
Kina	pad izvoza za 15,4%
Belgija	pad izvoza za 8,1%
Crna Gora	pad izvoza za 43,7%
SAD	pad izvoza za 28,6%
Albanija	pad izvoza za 0,7%
Mađarska	pad izvoza za 9,6%
Španija	pad izvoza za 39,2%
Velika Britanija	pad izvoza za 5,3%

Njemačka	porast izvoza za 8,1%
Srbija	porast izvoza za 4,6%
Nizozemska	porast izvoza za 20,5%
Poljska	porast izvoza za 18,0%
Švicarska	porast izvoza za 10,1%
Češka	porast izvoza za 11,4%
Danska	porast izvoza za 38,7%
Turska	porast izvoza za 99,5%
Norveška	porast izvoza za 9,8%
Sjeverna Makedonija	porast izvoza za 7,8%
Egipat	porast izvoza za 190,5%
Slovačka	porast izvoza za 19,1%
Saudijska Arabija	porast izvoza za 412,9%

Tabela 1. Izvoz najznačajnijih grupa proizvoda drvnog sektora BiH u KM

Grupe proizvoda	2020.	2019.	Ind. 2020/2019. u %
Proizvodi šumarstva	132.322.934	155.628.661	85,0
Rezana građa i elementi	325.531.983	318.203.178	102,3
Ploče, furnir	69.102.025	76.418.170	90,4
Parket i ostalo profilirano drvo	32.425.016	49.178.190	65,9
Građevinska stolarija	107.528.870	99.148.186	108,4
Ukupno drvo i proizvodi od drveta	714.542.987	752.472.436	94,9
Namještaj od drveta	578.769.599	561.008.085	103,1
Montažne drvene kuće	19.538.323	16.640.640	117,4
Ukupan izvoz drvnog sektora	1.312.850.909	1.330.121.161	98,7

Izvor: UIOBiH – Obrada VTKBiH, Asocijacija drvne industrije i šumarstva

Tabela 2. Izvoz drvnog sektora na najznačajnija inotrižišta u KM

ZEMLJE -INOTRIŽIŠTA	2019.			2020.		
	Drvo i proizvodi od drveta	Namještaj i montažne drvene kuće	Drvni sektor	Drvo i proizvodi od drveta	Namještaj i montažne drvene kuće	Drvni sektor
Njemačka	112.406.602	193.022.846	305.429.448	118.839.920	211.468.227	330.308.147
Hrvatska	109.362.576	58.382.406	167.744.982	101.234.752	64.212.140	165.446.892
Italija	121.757.722	39.599.182	161.356.904	94.405.103	33.292.924	127.698.027
Srbija	97.403.701	14.711.396	112.115.097	101.561.060	15.675.450	117.236.510
Nizozemska	19.828.971	37.724.588	57.553.559	22.157.510	47.223.014	69.380.524
Austrija	45.272.456	30.630.611	75.903.067	42.236.491	35.652.720	77.889.211
Slovenija	68.079.772	17.702.892	85.782.664	51.816.312	19.272.922	71.089.234
Francuska	30.255.783	31.003.353	61.259.136	32.655.960	23.396.748	56.052.708
Švicarska	12.452.086	24.244.388	36.696.474	14.291.988	26.104.015	40.396.003
Češka	1.997.092	25.964.393	27.961.485	2.978.520	28.156.002	31.134.522
Švedska	8.394.960	11.184.105	19.579.065	8.000.486	8.990.651	16.991.137
Kina	13.925.853	3.914.015	17.839.868	11.900.998	3.199.560	15.100.558
Danska	2.738.691	8.094.278	10.832.969	3.080.209	11.945.462	15.025.671
Albanija	16.134.587	0	16.134.587	15.985.195	38.867	16.024.062
Sjeverna Makedonija	12.834.801	798.483	13.633.284	14.255.473	452.226	14.707.699
Belgija	6.272.300	7.475.271	13.747.571	6.837.161	5.934.141	12.771.302
Crna Gora	11.025.415	7.223.456	18.248.871	6.536.621	3.933.504	10.470.125
Poljska	4.912.269	5.185.599	10.097.868	4.439.204	7.479.272	11.918.476
Egipat	3.957.119	0	3.957.119	6.536.621	4.960.830	11.497.451
Mađarska	6.194.019	3.139.467	9.333.486	6.062.258	2.382.951	8.445.209
Slovačka	2.122.641	3.515.923	5.638.564	2.811.362	3.904.668	6.716.030
Velika Britanija	1.226.039	6.002.192	7.228.231	2.047.929	4.803.575	6.851.504
Španija	4.907.653	5.293.317	10.200.970	5.606.832	603.402	6.210.234
Turska	981.066	1.059.509	2.040.575	1.325.000	2.746.254	4.071.254
SAD	172.220	4.610.309	4.782.529	254.130	3.162.058	3.416.188
Norveška	73.119	1.954.043	2.027.162	97.957	2.128.227	2.226.184
Saudijska Arabija	570.321	0	570.321	1.405.554	1.519.687	2.925.241

podovi i parketi, namještaj, proizvodi šumarstva i građevinska stolarija. Pokrivenost uvoza izvozom je bila 347,7%.

Proizvodi drvnog sektora pretežno su se uvozili iz Hrvatske, Srbije, Austrije, Poljske, Češke, Slovenije, Njemačke, Mađarske, Rumunije, Turske i Bugarske.

Zaključak

Nakon svega navedenog, može se zaključiti da je drvni sektor ipak pogođen negativnim posljedicama pandemije COVID-19:

- poslovanje u kompanijama se odvijalo otežano uslijed pandemije;
- kompanije su uložile velike napore kako bi održale proizvodnju, uglavnom sačuvali zaposlene i ostvarile dosta dobre izvozne rezultate, pretežno iz oblasti finalne prerade drveta;

Tabela 3. Uvoz najznačajnijih grupa proizvoda drvnog sektora BiH (u KM)

Grupe proizvoda	2020.	2019.	Ind. 2020/ 2019. u %
Proizvodi šumarstva	27.354.413	33.494.905	81,7
Rezana građa i elementi	58.854.421	63.240.777	93,1
Ploče i furnir	151.626.576	165.459.440	91,6
Podovi i parketi	4.166.638	6.224.311	66,9
Građevinska stolarija	16.665.899	18.655.320	89,3
Namještaj od drveta	92.691.569	113.601.953	81,6
Ukupan uvoz drvnog sektora	377.596.476	428.422.462	88,1

Izvor: UIO BiH – Obrada VTK BiH, Asocijacija drvne industrije i šumarstva

- izvoz namještaja, rezane građe i elemenata, građevinske stolarije i montažnih drvenih kuća je povećan u 2020. godini u poređenju sa 2019., dok je izvoz parketa i podova, ploča i furnira i proizvoda šumarstva bio u padu;
- uvoz svih grupa proizvoda smanjen je u posmatranom periodu, a pokri-

venost uvoza izvozom je bila 347,7%; i pored dosta dobrih izvoznih rezultata u 2020. godini, kompanije su u velikoj neizvjesnosti kakva će biti 2021. godina i da li će imati probleme sa plasmanom u izvoz.

Selma Bašagić

Grafička i papirna industrija BiH u 2020. godini

Izvoz grafičke i papirne industrije

U 2020. godini izvoz grafičke i papirne industrije iznosio je 299.560.657 KM ili 3,6% više nego 2019. godine. U okviru navedenog izvoza, papirna industrija je ostvarila izvoz od 240.922.587 KM ili 8,4% više nego u 2019, dok je grafičkih proizvoda izvezeno u vrijednosti od 48.925.879 KM ili 10,6% manje nego u 2019. godini.

Detaljna struktura najznačajnijih izvoznih proizvoda može se vidjeti u Tabeli 1.

Iz navedenih podataka se vidi da su porast izvoza proizvoda papirne industrije ostvarili: papiri koji se koriste za izradu toaletnog papira i sličnih proizvoda, kraft papir i karton nepremazni, ostali nepremazni papiri i karton, papir i karton valoviti, papir, karton i celulozna vata, cigaret papir, toaletni papir,

etikete svih vrsta, registratori i knjigovodstvene knjige.

Pad izvoza papirne industrije ostvarili su: nepremazni papir i karton, premazani papir sa jedne strane, biljni pergament papir, ostali papir i karton i celulozna vata, kutije, vreće i vrećice. Reciklirani papir i celuloza imali su podbačaj izvoza od 26,1%.

U okviru grafičke industrije porast izvoza ostvarili su samo ostali štampani materijali, dok su drugi proizvodi imali pad izvoza.

Uvoz grafičke i papirne industrije

Ukupan uvoz grafičke i papirne industrije u 2020. godini iznosio je 418.545.872 KM ili 9,0% manje nego u 2019, čime se trend smanjenja uvoza povećava od

početka pandemije.

Analizirajući uvoz proizvoda po grupama, celuloza i reciklirajući papir su imali najveći podbačaj uvoza za 18,5%. Proizvodnja i prerada papira, čiji je uvoz iznosio 331.301.411 KM, ostvarila je pad uvoza od 8,2% u odnosu na 2019. godinu. Najviše je smanjen uvoz: novinskog papira, nepremaznih papira i kartona, složenih papira i kartona, karbon papira, registratora i knjigovodstvenih knjiga. Uvoz proizvoda grafičke industrije iznosio je 48.925.879 KM ili 5,9% manje nego 2019. godine.

Detaljna struktura najznačajnijih uvoznih proizvoda može se vidjeti u Tabeli 2.

Iz navedenih podataka se vidi da su porast uvoza proizvoda papirne industrije ostvarili: papir za izradu toaletnog papira i prerađevina, kraft papir i karton nepremazni i biljni pergament pa-

Tabela 1. Izvoz grafičke i papirne industrije Bosne i Hercegovine u KM

Naziv proizvoda	2020.	2019.	Ind. 2020/ 2019. u %
UKUPAN IZVOZ CELULOZE I RECIKLIRANOG PAPIRA	8.857.033	11.982.495	73,9
Nepremazni papir i karton koji se upotrebljavaju za pisanje i štampanje	2.629.707	3.997.217	65,8
Papir koji se koristi za izradu toaletnog papira i sličnih proizvoda	44.248.061	42.296.528	104,6
Kraft-papir i karton nepremazani, u rolnama ili listovima	87.170.286	69.303.630	125,7
Ostali nepremazni papir i karton u rolnama i listovima	6.857.476	6.018.962	113,9
Papir i karton, valoviti (sa zalijepljenim ravnim stranama)	3.201.843	3.180.422	100,6
Papir i karton, premazani s jedne ili obje strane	889.544	1.255.676	70,8
Papir, karton, celulozna vata, listovi i trake	2.167.130	2.091.789	103,6
Cigaret papir, izrezan ili neizrezan u određene veličine	5.204.340	4.730.880	110,0
Toaletni i slični papir, celulozna vata i listovi	42.638.336	41.600.291	102,5
Kutije, vreće i vrećice i drugi spremnici za pakovanje	35.473.064	36.720.041	96,6
Registratori, knjigovodstvene knjige, notesi, knjige	4.186.754	4.040.793	103,6
Etikete, papirne ili kartonske, svih vrsta, štampa	1.122.677	1.068.300	105,1
Ostali papiri, karton, celulozna vata i koprane	2.993.772	3.557.886	84,1
UKUPAN IZVOZ PAPIRNE INDUSTRIJE	2020.	2019.	Ind. 2020/ 2019. u %
Štampane knjige, brošure, leci i slični štampani materijala	43.000.391	48.584.198	88,5
Novine, časopisi i ostale periodične publikacije	1.503.659	2.279.934	65,9
Ostali štampani materijali, uključujući štampane stvari	4.415.948	2.957.701	149,3
UKUPAN IZVOZ GRAFIČKE INDUSTRIJE	48.925.879	54.754.828	89,4
UKUPAN IZVOZ GRAFIČKE I PAPIRNE INDUSTRIJE	299.560.657	289.050.101	103,6

Izvor: UIOBiH – Obrada VTKBiH, Asocijacija grafičke i papirne industrije

Tabela 2. Uvoz grafičke i papirne industrije Bosne i Hercegovine u KM

Naziv proizvoda	2020.	2019.	Ind. 2020/ 2019. u %
UKUPAN UVOZ CELULOZE I RECIKLIRANOG PAPIRA	38.318.518	47.026.223	81,5
Novinska papir, u rolnama ili listovima	2.110.797	4.323.807	48,8
Nepremazani papir i karton koji se upotrebljavaju	28.745.605	37.027.519	77,6
Papir koji se koristi za izradu toaletnog papira, papira za skidanje šminke, ubruse ili slične proizvode u domaćinstvu i za higijenu	27.566.688	26.520.883	103,9
Kraft-papir i karton nepremazani, u rolnama ili listovima	8.888.802	8.725.520	101,8
Ostali nepremazani papir i karton, u rolnama ili listovima	14.985.379	15.293.433	97,9
Biljni pergament-papir i karton	1.596.037	1.490.664	107,0
Složeni papir i karton (izrađeni sljepljivanjem)	3.820.052	5.169.276	73,9
Papir i karton, valoviti (sa zalijepljenim ravnim stranama)	22.366.780	25.178.976	88,8
Karbon-papir, samokopirajući papir i drugi papiri	2.306.655	3.081.047	74,8
Papir i karton, premazani s jedne strane ili obje strane	28.164.151	32.297.765	87,2
Papir, karton, celulozna vata i listovi i trake	38.706.372	42.594.776	90,9
Cigaret papir, izrezan ili neizrezan u određene veličine	8.324.396	9.194.951	90,5
Pošanske omotnice, pisma-omotnice, dopisnice	2.490.706	2.701.930	92,1
Toaletni papir i sličan papir, celulozna vata i listovi	34.821.092	35.608.257	97,8
Kutije, vreće i vrećice i drugi spremnici za pakovanje	69.297.560	71.191.536	97,3
Registratori, knjigovodstvene knjige, notesi, knjige	7.921.374	10.186.699	77,8
Etikete, papirne ili kartonske, svih vrsta, štampa	14.515.620	15.597.336	93,1
Ostali papiri, karton, celulozna vata i koprene	12.110.494	12.176.446	99,5
UKUPAN UVOZ PAPIRNE INDUSTRIJE	331.301.411	360.925.893	91,8
Štampane knjige, brošure, leci i slični štampani materijala	8.826.006	10.099.847	87,4
Novine, časopisi i ostale periodične publikacije	14.524.074	18.044.641	80,5
Dječije knjige u slikama, uključujući za crtanje	1.373.803	1.278.719	107,4
Pošanske, taksene i slične marke	2.990.340	3.271.362	91,4
Preslikači svih vrsta (dekalkomanije)	3.117.397	3.360.536	92,7
Ostali štampani materijali, uključujući štampane stvari	16.657.584	13.969.173	119,2
UKUPAN UVOZ GRAFIČKE INDUSTRIJE	48.925.879	51.940.477	94,1
UKUPAN UVOZ GRAFIČKE I PAPIRNE INDUSTRIJE	418.545.872	459.892.593	91,0

Izvor: UIOBiH - Obrada VTKBiH, Asocijacija grafičke i papirne industrije

Najznačajnija inotrižišta za izvoz

- **Papirna industrija:** Srbija, Hrvatska, Slovačka, Italija, Turska, Slovenija, Njemačka, Velika Britanija, Francuska, Sjeverna Makedonija, Crna Gora, Rumunija, Poljska, Albanija, Češka, Mađarska, Nizozemska.
- **Celuloza i reciklirani papir:** Srbija, Austrija, Hrvatska, Slovenija, Njemačka, Italija, Mađarska.
- **Grafička industrija:** Slovenija, Njemačka, Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Italija, Slovačka, Mađarska, Austrija, Češka.

Najznačajnija inotrižišta iz kojih se uvozilo

- **Papirna industrija:** Srbija, Italija, Hrvatska, Njemačka, Slovenija, Austrija, Indonezija, Slovačka, Poljska, Češka, Mađarska, Nizozemska, Turska.
- **Celuloza i reciklirani papir:** Italija, Slovačka, Austrija, Švedska, Nizozemska, Njemačka, Slovenija, Švicarska, Češka.
- **Grafička industrija:** Hrvatska, Srbija, Njemačka, Francuska, Italija, Slovenija, Velika Britanija, Poljska, Nizozemska, Mađarska, Kina.

pir, dok su ostali proizvodi imali pad uvoza.

U okviru grafičke industrije porast uvoza ostvarili su ostali štampani materijali i dječije knjige, dok su svi proizvodi iz grupe celuloza i reciklirani papir ostvarili pad uvoza u posmatranom periodu. Pokrivenost uvoza izvozom je bila 71,5%.

Iz navedenih podataka se vidi da su kompanije grafičke i papirne industrije osjetile posljedice COVID-19 zbog otežanog snabdijevanja sirovinama i repromaterijalima te pada potražnje za grafičkim uslugama. Značajan broj proizvođača papirne industrije imao je povećanje izvoza, dok su mnoge kompanije grafičke industrije imale pad izvoza. Posljedicama COVID-19 najviše su pogođene male štamparije zbog nedostatka posla.

Uvoz je načelno smanjen u navedenim privrednim granama i imao je trend smanjenja od početka pandemije.

Selma Bašagić

Metalska i elektroindustrija BiH

U 2020. godini metalski sektor je ostvario izvoz u ukupnoj vrijednosti od 4.010.948.066 KM, što je manje za 485 miliona KM ili 11% u odnosu na 2019. godinu. Vrijednosno je najviše smanjen izvoz aluminija i proizvoda od aluminija (-180 miliona KM), željeza, čelika i njegovih proizvoda (-174 miliona KM) i autodijelova (-54 miliona KM).

Izvoz željeza i čelika je smanjen na gotovo svim najznačajnijim izvoznim tržištima, a najviše u Srbiji. Povećan je izvoz željeza i čelika u Rumuniju za 10.490.710 KM u odnosu na 2019. godinu. Izvoz vozila i dijelova vozila je smanjen za 54.001.706 KM ili 13% u odnosu na prethodnu godinu, a ukupno izvezena vrijednost je 356.739.104 KM. Izvoz je smanjen na svim najznačajnijim tržištima. Iako je na tržištu Njemačke zabilježen najveći pad (-15.626.506 KM), Njemačka i dalje ostaje najvažnije tržište za bh. industriju autodijelova.

Pregled uvoznih rezultata metalske i elektroindustrije

U BiH je u 2020. godini metalski sektor ostvario uvoz u ukupnoj vrijednosti od 5.806.638.203 KM, što je manje za 808.316.062 KM ili 12% u odnosu na 2019. godinu.

Vrijednosno je najviše smanjen uvoz vozila i njihovih dijelova. U odnosu na 2019. godinu, uvoz je smanjen za 380.664.244 KM ili 26%, što se može pripisati snažnom uti-

	Izvoz 2019.	Izvoz 2020.	Promjene u KM	Promjene %
Gvožđe i čelik	575.706.201	459.265.460	-116.440.741	-20,23
Proizvodi od gvožđa i čelika	786.056.335	727.134.365	-58.921.970	-7,50
Proizvodi od bakra	72.098.643	75.659.477	3.560.834	4,94
Nikl i proizvodi od nikla	1.761	52.865	51.104	2901,99
Aluminij i proizvodi od aluminija	543.203.229	363.686.277	-179.516.952	-33,05
Olovo	2.200.837	1.769.433	-431.404	-19,60
Cink i proizvodi	52.328.517	45.489.436	-6.839.081	-13,07
Kalaj i proizvodi od kalaja	625.310	7.217	-618.093	-98,85
Ostali proizvodi od metala	89.318	208.699	119.381	133,66
Alati, kožarski proizvodi, kašike, viljuške	30.498.794	25.911.888	-4.586.906	-15,04
Razni proizvodi od prostih metala	45.517.998	47.820.944	2.302.946	5,06
Nuklearni reaktori, kotlovi, mašine	894.295.808	845.601.035	-48.694.773	-5,45
Električne mašine	820.972.708	836.323.029	15.350.321	1,87
Šinska vozila	14.808.850	23.747.175	8.938.325	60,36
Vozila i njihovi dijelovi	410.740.810	356.739.104	-54.001.706	-13,15
Vazduhoplovi, kosmičke letjelice	3.552.009	2.191.837	-1.360.172	-38,29
Brodovi, čamci i plovne konstrukcije	664.998	814.521	149.523	22,48
Oružje, municija i eksploziv	243.045.359	198.525.304	-44.520.055	-18,32
UKUPNO:	4.496.407.485	4.010.948.066	-485.459.419	-10,80

	Uvoz 2019.	Uvoz 2020.	Promjene u KM	Promjene %
Gvožđe i čelik	613.411.080	555.103.333	-58.307.747	-9,51
Proizvodi od gvožđa i čelika	515.932.400	496.962.908	-18.969.492	-3,68
Proizvodi od bakra	249.075.150	250.888.646	1.813.496	0,73
Nikl i proizvodi od nikla	1.161.696	859.275	-302.421	-26,03
Aluminij i proizvodi	412.420.158	372.146.918	-40.273.240	-9,77
Olovo	4.930.299	5.151.883	221.584	4,49
Cink i proizvodi	44.912.318	41.338.980	-3.573.338	-7,96
Kalaj i proizvodi od kalaja	31.976.702	21.433.427	-10.543.275	-32,97
Ostali proizvodi od metala	7.946.154	4.274.911	-3.671.243	-46,20
Alati, kožarski proizvodi, kašike, viljuške	92.705.400	85.585.781	-7.119.619	-7,68
Razni proizvodi od prostih metala	177.701.166	172.496.892	-5.204.274	-2,93
Nuklearni reaktori, kotlovi, mašine	1.677.331.454	1.441.766.910	-235.564.544	-14,04
Električne mašine	1.187.411.874	1.187.871.962	460.088	0,04
Šinska vozila	12.907.379	20.045.641	7.138.262	55,30
Vozila i njihovi dijelovi	1.478.941.484	1.098.277.240	-380.664.244	-25,74
Vazduhoplovi, kosmičke letjelice	62.981.215	15.589.745	-47.391.470	-75,25
Brodovi, čamci i plovne konstrukcije	1.042.503	714.183	-328.320	-31,49
Oružje, municija i eksploziv	42.165.833	36.129.568	-6.036.265	-14,32
UKUPNO:	6.614.954.265	5.806.638.203	-808.316.062	-12,22

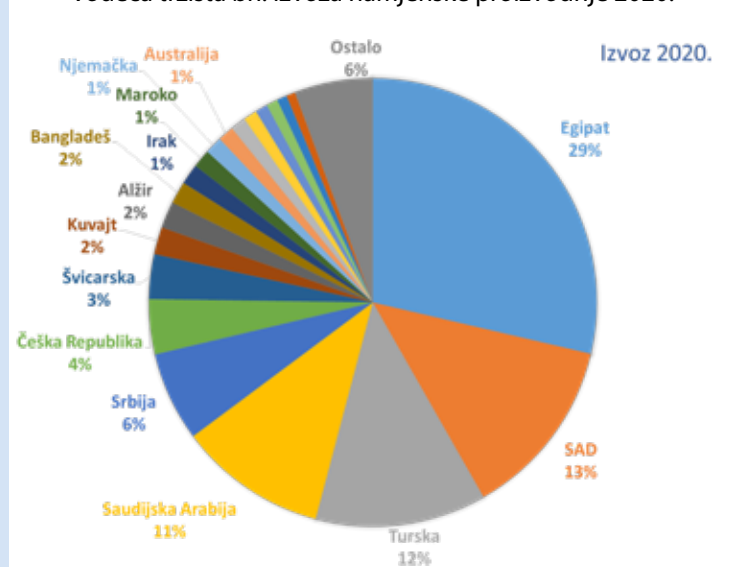
Pregled vanjskotrgovinske razmjene oružja i municije u periodu 2013-2020.

Namjenska industrija je u 2020. godini ostvarila smanjen izvoz za 44,5 miliona KM (-18%) u odnosu na 2019. godinu pa je ukupno izvezena vrijednost namjenske industrije iznosila 198.525.304 KM.

Uticaj pandemije na ovu industrijsku granu, za razliku od većine ostalih grana privrede, posebno metalske industrije, nije toliko snažan, iako se očekivani godišnji rast u posmatranom periodu nije realizovao.

GLAVA 93 - oružje i municija: njihovi dijelovi i pribor i 36 - eksplozivi i pirotehnički proizvodi, u KM								
Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
IZVOZ	81.219.708	112.125.766	163.305.119	203.494.765	227.614.462	238.862.193	243.045.359	198.525.304
UVOZ	21.679.609	20.945.287	24.271.360	29.552.001	36.690.439	38.030.965	42.165.833	36.129.568
OBIM	102.899.317	133.071.053	187.576.479	233.046.766	264.304.901	276.893.158	285.211.192	234.654.872
Pokrivenost izvoza uvozom %	374,64	535,33	672,83	688,60	620,36	628,07	576,40	549,48

Vodeća tržišta bh. izvoza namjenske proizvodnje 2020.

Vodeća tržišta - Egipat (29%), SAD (13%), Turska (12%) - uzimaju učešće preko 50% bh. izvoza naoružanja i vojne opreme.

Izvoz namjenske industrije je smanjen prema skoro svim partnerima, a najviše prema Saudijskoj Arabiji, i to za 50.916.816 KM ili 71% u odnosu na isti period 2019. godine.

Namjenska proizvodnja Bosne i Hercegovine je koncentrisana na proizvodnju municije i izvoz ove grupe proizvoda iznosi preko 75% (150 miliona KM), dok se eksploziv (18%) i oružje (6%) pojavljuje sa znatno manjim učešćem.

caju pandemije kroz slabiju potrošačku moć bh. građana, ali i psihološki faktor uzdržavanja od kupovine koji je svakako uticao na potražnju.

U nekim kompanijama u Bosni i Hercegovini ali i kod njihovih najznačajnijih partnera još uvijek nije uspostavljena proizvodnja u punom kapacitetu, kako zbog mjera zaštite zdravlja ljudi tako i zbog pada potražnje u automobilskoj industriji na globalnom nivou.

Ne treba zaboraviti ni činjenicu da je autoindustrija mnogih zemalja i prije pandemije prolazila kroz kritičan period zbog promjena trendova na tržištu (elektrifikacija,

e-vozila i sl.). Najveći pad uvoza automobila i dijelova je iz Njemačke u vrijednosti od 112.701.426 KM te iz Slovenije za 82.433.026 KM.

Znatno je smanjen i uvoz nuklearnih reaktora, mašina, kotlova i to za 235.564.544 KM ili 14% u odnosu na 2019. godinu, tako je u 2020. godini uvezeno ovih proizvoda u vrijednosti od 1.441.766.910 KM. Uvoz je smanjen iz najznačajnijih uvoznih tržišta, a najviše iz Hrvatske (za 58.306.333 KM) i Italije (za 52.982.122 KM).

Adela Terek

Rast izvoza prehrambene i agroindustrije BiH

U 2020. godini je iz Bosne i Hercegovine izvezeno proizvoda prehrambene i agroindustrije u ukupnoj vrijednosti od 907.713.456 KM, što je više za 56.031.777 KM ili 7% u odnosu na 2019. godinu. Ovom povećanju je najviše doprinijelo povećanje izvoza mesa i njegovih prerađevina.

U ukupnom izvozu BiH, prehrambena i agroindustrija učestvuje sa 8%. Najveća smanjenja izvoza su evidentirana kod smanjenja izvoza pića i alkohola te mlijeka i njegovih prerađevina.

Uvoz agro i prehrambenog sektora u 2020. godini iznosio je 3.078.409.357 KM, što je manje za 5% u odnosu na 2019. godinu. U ukupnom uvozu u BiH, ova industrija učestvuje sa 18%.

Ukupan obim razmjene iznosi 3.986.122.813 KM, što je 14% od ukupnog obima robne razmjene BiH. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 29%.

U nastavku donosimo detaljan pregled i analize vanjskotrgovinske razmjene za pojedine proizvode prehrambene i agroindustrije u 2020. u odnosu na 2019. godinu.

1. Pregled spoljnotrgovinske razmjene mlijeka i mliječnih prerađevina (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2019/2018. Uvoz
0401 Mlijeko i pavlaka, nekoncentrisani i bez dodatnog šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje	63.112.386	52.354.408	115.466.794	120,5%	69.027.269	37.786.296	106.813.565	182,7%	9,37	-27,83
0402 Mlijeko i pavlaka, koncentrisani ili sa dodatim šećerom ili drugim sredstvima za zaslađivanje	207.665	2.969.664	3.177.329	7,0%	535.939	2.598.197	3.134.136	20,6%	158,08	-12,51
0403 Mlačenica, kiselo mlijeko i pavlaka, jogurt, kefir i zakiseljeno mlijeko; sa dodatim ili bez dodatog šećera ili drugih zaslađivača, aromatizovani ili sa dodatim voćem, orašastim plodovima ili kakaom	33.975.460	20.985.194	54.960.654	162%	13.887.463	20.589.100	34.476.563	67%	-59,13	-1,89
0404 Surutka, koncentrisana ili nekoncentrisana, s dodatim šećerom ili drugim sladilima; proizvodi koji se sastoje od prirodnih sastojaka mlijeka	36.675	7.500.125	7.536.800	0,5%	32.828	8.245.321	8.278.149	0,4%	-10,49	9,94
0405 Maslac i mliječni namazi	1.992.376	14.688.221	16.680.597	13,6%	2.366.050	14.071.803	16.437.853	16,8%	18,76	-4,20
0406 Sir i skuta	7.315.996	81.640.471	88.956.467	9,0%	8.198.781	76.375.903	84.574.684	10,7%	12,07	-6,45
UKUPNO:	106.640.558	180.138.083	286.778.641	59,2%	94.048.330	159.666.620	253.714.950	58,9%	-11,81	-11,36

Analizirajući spoljnotrgovinsku razmjenu mlijeka i mliječnih proizvoda za period od dvanaest mjeseci 2019/2020. godine uočava se obim razmjene u vrijednosti od 253.714.950,00 KM u 2020. godini, a to je za oko 33 miliona KM manje u odnosu na 2019. godinu. Tokom 2019. godine izvezeno je mlijeka i mliječnih proizvoda u vrijednosti od 106.640.558 KM, a uvezeno u vrijednosti od 180.138.083 KM. Uspoređujući podatke sa 2019. godinom, bilježimo pad izvoza od 11,81%, ali i uvoza od 11,36%. Pokrivenost uvoza izvozom mlijeka i mliječnih prerađevina u 2020. godini je bila oko 60%, a u 2019. 59,2%. Bilježi se rast izvoza mlijeka i pavlake, nekoncentrisanog i bez dodatnog šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje od 9,37%, sira i skute od 12,07% te maslaca i mliječnih namaza od 18,76%.

Glavna tržišta u 2020. godini su: Srbija, Crna Gora, Hrvatska, Sjeverna Makedonija te Kosovo*.

2. Pregled spoljnotrgovinske razmjene mesa i mesnih prerađevina (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2019/2018. Uvoz
0201 Goveđe meso, svježe ili rashlađeno	1.181.246	175.307.917	176.489.163	0,67%	25.542.513	152.441.287	177.983.800	16,76%	2062,34	-13,04
0202 Goveđe meso, smrznuto	139.314	16.594.903	16.734.217	1%	0	12.350.921	12.350.921	0,0%		-25,57
0203 Svinjsko meso, svježe, rashlađeno ili smrznuto	1.886.660	74.578.747	76.465.407	3%	718.528	63.083.009	63.801.537	1%		-15,41
0204 Ovčije ili kozije meso, svježe, rashlađeno ili smrznuto	56.510	682.183	738.693	8,3%	11.735	431.706	443.441	2,7%	-79,23	-36,72
0206 Jestivi klaonički proizvodi od goveda, svinja, ovaca, koza, konja i magaraca, mla i mazgi, svježi, rashlađeni ili smrznuti	411.143	7.864.279	8.275.422	5,2%	625.874	7.166.462	7.792.336	8,7%	52,23	-8,87
0207 Meso peradi i jestivi klaonički proizvodi od peradi, svježi, rashlađeni ili smrznuti	9.940.022	22.717.519	32.657.541	43,8%	10.325.686	21.261.787	31.587.473	48,6%	3,88	-6,41
0209 Svinjska masnoća, očišćena od mesa i masnoća peradi, netopljeni, niti drugačije ekstrahovani, svježi, rashlađeni, smrznuti	170.644	808.061	978.705	21,12%	69.627	710.984	780.611	9,8%		-12,01
0210 Meso i jestivi mesni klaonički proizvodi, soljeni, u salamuri, sušeni ili dimljeni	2.674.015	8.540.852	11.214.867	31,31%	2.914.617	6.292.037	9.206.654	46,3%	9,00	-26,33
1601 Kobasice i slični proizvodi, od mesa, drugih klaoničkih proizvoda; prehrambeni proizvodi na bazi tih proizvoda	3.899.995	45.070.070	48.970.065	8,65%	5.318.193	46.231.964	51.550.157	11,50%	36,36	2,58
1602 Ostali pripremljeni ili konzervisani proizvodi od mesa, drugih klaoničkih proizvoda	36.252.613	27.420.048	63.672.661	132,2%	60.767.639	27.482.579	88.250.218	221,1%	67,62	0,23
Ukupno:	56.612.162	379.584.579	436.196.741	14,9%	106.294.412	337.452.736	443.747.148	31,5%	87,76	-11,10

Obim razmjene mesa i mesnih prerađevina u 2020. godini iznosio je 443.747.148 KM, što je više za oko 7,5 miliona KM u odnosu na 2019. godinu. Izvoz mesa i mesnih prerađevina u 2020. godini iznosio je 106.294.412 KM, a uvoz 337.452.736 KM. Bilježi se rast izvoza za 87,76% te pad uvoza od 11,10%.

Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. godini iznosila je 31,5%, a u 2019. 14,9%.

Značajan rast izvoza u 2020. godini zabilježen je kod goveđeg mesa, svježeg ili rashlađenog (oko 24,3 miliona KM), a do povećanja je došlo jer je u 2019. osnovica bila niska. Gotovo sav izvoz goveđeg mesa, svježeg ili rashlađenog išao je u Republiku Tursku. Kod mesa peradi bilježimo rast izvoza za 3,8%, kobasica i sličnih proizvoda za 36,36% te ostalih konzervisanih proizvoda za 67,62%.

3. Pregled spoljnotrgovinske razmjene ribe, mekušaca i ribljih prerađevina (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
0301 Žive ribe	1.104.486	2.462.326	3.566.812	44,86%	535.579	1.359.296	1.894.875	39,4%	-51,5	-44,8
0302 RIBE svježe ili rashlađene, osim fileta	8.394.398	2.072.925	10.467.323	404,95%	7.407.877	5.160.891	12.568.768	143,5%	-11,8	149,0
0303 RIBE smrznute, osim fileta	2.519.605	12.340.291	14.859.897	20,42%	2.179.777	7.959.405	10.139.182	27,4%	-13,5	-35,5
0304 Riblji fileti i ostalo riblje meso	3.544.266	8.176.541	11.720.808	43,3%	2.719.861	6.977.028	9.696.888	39,0%	-23,3	-14,7
0305 RIBE sušene, soljene ili u salamuri, dimljene ribe	2.889.449	2.231.506	5.120.955	129,5%	6.562.612	2.723.303	9.285.914	241%	127,1	22,0
0306 Ljuskavci, s ljuskom ili bez ljuske, živi, svježi, rashlađeni, smrznuti, sušeni	1.612.765	2.103.231	3.715.996	76,7%	969.732	1.751.609	2.721.341	55,4%	-39,9	-16,7
0307 Mekušci, s ljušturu ili bez ljušturu, živi, svježi, rashlađeni, smrznuti	4.061.361	7.807.783	11.869.144	52,0%	3.366.557	7.722.705	11.089.262	43,6%	-17,1	-1,1
0308 Vodeni beskičmenjaci	0	5.969	5.969	0,0%	0	0	0			-100,00
1604 Konzervisana riba	7.453.473	52.081.995	59.535.469	14,3%	11.789.860	43.970.436	55.760.296	26,8%	58,2	-15,6
1605 Rakovi, mekušci i ostali vodeni beskičmenjaci, konzervisana	8.938.501	977.517	9.916.018	914,4%	11.913.041	988.607	12.901.648	1205,0%	33,3	1,1
UKUPNO:	40.518.305	90.260.084	130.778.389	44,9%	47.444.896	78.613.280	126.058.175	60,4%	17,1	-12,9

Obim razmjene ribe, mekušaca i ribljih prerađevina u 2020. godini vrijednosno je iznosio 126.058.175 KM, od čega je izvoz iznosio 47.444.896 KM, a uvoz 78.613.280 KM. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. iznosila je 60,4%.

Obim razmjene ribe, mekušaca i ribljih prerađevina za isti period 2019. godine iznosio je 130.778.389 KM, od čega je udio izvoza iznosio 40.518.305 KM, a uvoza 90.260.084 KM. Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 44,9%.

Iz gore navedenog slijedi da je u 2020. godini zabilježen ukupan rast izvoza od 17,1% u odnosu na 2019. godinu, kao i pad uvoza za 12,9%. Značajno je spomenuti rast izvoza konzervisane ribe od preko 4,3 miliona KM, kao i ribe, sušene, dimljene, soljene ili u salamuri, preko 3,6 miliona KM, u odnosu na prethodnu 2019. godinu.

4. Pregled spoljnotrgovinske razmjene piva (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
2203000100 Pivo u bocama	1.622.243	79.387.084	81.009.328	2,0%	2.252.863	68.365.795	70.618.658	3,3%	38,9	-13,9
2203000900 Pivo u ambalaži do 10 l	1.481.326	29.738.512	31.219.838	5,0%	1.061.186	32.640.013	33.701.199	3,3%	-28,4	9,8
2203001000 Pivo u ambalaži preko 10 l	698.734	4.968.362	5.667.096	14,1%	375.550	3.257.504	3.633.055	11,5%	-46,3	-34,4
UKUPNO:	3.802.304	114.093.957	117.896.261	3,3%	3.689.599	104.263.313	107.952.912	3,5%	-3,0	-8,6

U 2020. godini izvoz piva iz BiH vrijednosno je iznosio 3,7 miliona KM, što je za 3% manje nego u 2019. godini, dok je uvoz u BiH iznosio 104,3 miliona KM, što je za 8,6% manje nego u 2019. godini. Pokrivenost uvoza izvozom je u 2020. iznosila 3,5%, a u 2019. 3,3%. Spoljnotrgovinski deficit piva u 2020. godini iznosio je 104,3 miliona KM. Zabilježen je porast izvoza piva u bocama od 39% zbog male osnovice u 2019. godini, dok je izvoz piva u ambalaži do 10 i preko 10 litara u padu. Vodeća izvozna tržišta su Srbija i Hrvatska, dok nam je pivo iz uvoza najviše stizalo iz Srbije, Hrvatske i Slovenije.

5. Pregled spoljnotrgovinske razmjene vode i sokova (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
2201 Voda, uključujući i mineralnu bez dodatka šećera	5.220.462	25.777.083	30.997.545	20,3%	4.708.391	21.512.274	26.220.665	21,9%	-9,8	-16,5
2202 Voda, uključujući i mineralnu sa dodatkom šećera	46.197.144	145.234.492	191.431.636	31,8%	40.472.873	125.501.684	165.974.557	32,2%	-12,4	-13,6
2009 Voćni sokovi i sokovi od povrća, nefermentirani, sa dodatim ili bez dodatog šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje	1.390.489	14.288.167	15.678.656	9,7%	1.225.316	11.361.703	12.587.019	10,8%	-11,9	-20,5
Ukupno:	52.808.094	185.299.743	238.107.837	28,5%	46.406.580	158.375.661	204.782.241	29,3%	-12,1	-14,5

Obim spoljnotrgovinske razmjene vode i sokova u 2020. godini vrijednosno je iznosio 204.782.241 KM, od čega je izvoz iznosio 46.406.580 KM, a uvoz 158.375.661 KM. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. iznosila je 29,3%, a u 2019. 28,5%. Zabilježen je ukupan pad i uvoza i izvoza u odnosu na 2019. godinu, i to izvoza za 12,1%, a uvoza za 14,5%, što pokazuje da je generalno došlo do pada potrošnje ovih proizvoda. Vodu, mineralne i gazirane vode, sa dodatim šećerom ili drugim sredstvima za zaslađivanje ili aromatizaciju najviše uvozimo iz Srbije, Hrvatske, Slovenije i Mađarske.

6. Pregled spoljnotrgovinske razmjene proizvoda mlinске industrije, slada i škroba (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
1101 Brašno od pšenice ili napolice	13.265.325	21.528.540	34.793.864	61,62%	16.158.041	23.930.949	40.088.990	67,52%	21,81	11,16
1102 Brašno od žitarica, osim od pšenice ili suražice	262.157	753.695	1.015.852	34,78%	272.169	778.421	1.050.590	34,96%	3,82	3,28
1103 Prekrupa, krupica i pelete od žitarica:	85.974	6.009.944	6.095.917	1,43%	109.145	6.315.614	6.424.759	1,73%	26,95	5,09
1104 Žitarice u zrnju na drugi način obrađene	575.235	1.715.000	2.290.235	33,54%	248.934	1.865.543	2.114.477	13,34%	-56,72	8,78
1105 Brašno, krupica, prah, pahuljice, granule i pelete od krompira	2.963	731.734	734.697	0,40%	34.078	567.293	601.371	6,01%	1049,98	-22,47
1106 Brašno, krupica i prah od osušenog mahunastog povrća	218.147	1.312.035	1.530.182	16,63%	173.804	997.405	1.171.209	17,43%	-20,33	-23,98
1107 Slad, pržen ili nepržen	0	8.240.924	8.240.924	0,00%	0	6.465.138	6.465.138	0,00%		-21,55
1108 Škrob i inulin	40.856	2.640.139	2.680.995	1,55%	12.943	2.185.731	2.198.674	0,59%	-68,32	-17,21
1109 Pšenični gluten, osušen ili neosušen	8	338.291	338.299	0,00%	0	123.105	123.105	0,00%	-100,00	-63,61
Ukupno:	14.450.664	43.270.302	57.720.965	33,40%	17.009.113	43.229.200	60.238.313	39,35%	17,7	-0,09

Obim spoljnotrgovinske razmjene proizvoda mlinске industrije, slada i škroba u 2020. godini vrijednosno je iznosio 60.238.313 KM, od čega je izvoz iznosio 17.009.113 KM, a uvoz 43.229.200 KM. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. godini iznosila je 39,3%, a u 2019. 33,4%. Izvoz proizvoda mlinске industrije je rastao za 17,7%, dok je uvoz u blagom padu od 0,1%. Izvoz brašna od pšenice u 2020. godini u porastu je za 21,8%, dok je uvoz u porastu za 11,1%. Vodeća tržišta za izvoz brašna bila su Turska, Crna Gora i Sjeverna Makedonija, dok su vodeća uvozna tržišta u 2020. godini bila Srbija i Hrvatska. Prekrupe i griza od pšenice i kukuruza najviše se uvozilo iz Srbije i Mađarske, a slada iz Hrvatske i Austrije.

7. Pregled spoljnotrgovinske razmjene pojedinih vrsta voća i prerađevina voća (u KM)

Godina	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
0803901000 Banane svježe	465.293	61.157.730	61.623.023	0,76%	355.153	56.223.658	56.578.811	0,63%	-23,67	-8,07
0804100000 Datule	526.312	3.626.470	4.152.783	14,51%	669.891	5.203.495	5.873.386	12,87%	27,28	43,49
0804209000 Smokve suve	641.033	2.185.619	2.826.652	29,33%	431.162	1.850.739	2.281.900	23,30%	-32,74	-15,32
0804300000 Ananas, svježi	21.231	1.652.119	1.673.350	1,29%	28.009	1.401.688	1.429.697	2,00%	31,93	-15,16
0804400000 Avokado	0	632.387	632.387	0,00%	0	608.113	608.113	0,00%		-3,84
080510 Naranđe slatke, svježe (osim podbroja 0805 10 80 00*)	117.819	14.109.451	14.227.270	0,84%	234.357	17.834.920	18.069.277	1,31%	98,91	26,40
080521 Mandarine, svježe, razne vrste	8.383	6.406.792	6.415.175	0,13%	45.117	9.213.803	9.258.920	0,49%	438,22	43,81
0805220000 Klementine	0	4.663.014	4.663.014	0,00%	0	3.149.059	3.149.059	0,00%		-32,47
805400000 Grejpfrut (grape-fruit), uključujući Pomelo	0	1.533.429	1.533.429	0,00%	55.311	1.927.657	1.982.968	2,87%		25,71
080550 Limuni i Limete	64.117	12.634.405	12.698.521	0,51%	188.889	17.147.269	17.336.158	1,10%	194,60	35,72
0806101000 Grožđe stono, svježe	1.275.788	5.976.946	7.252.734	21,35%	2.171.950	5.300.050	7.472.000	40,98%	70,24	-11,33
080620 Grožđice, grožđice vrste sultana i ostale vrste suvog grožđa	908.122	3.222.004	4.130.126	28,18%	946.876	2.646.645	3.593.521	35,78%	4,27	-17,86
0807110000 Lubenice	145.885	7.251.769	7.397.655	2,01%	302.781	5.837.890	6.140.671	5,19%	107,55	-19,50
0807190000 Dinje	36.632	617.253	653.885	5,93%	5.856	782.840	788.696	0,75%	-84,01	26,83
0808108000 Jabuke svježe	11.892.953	10.636.160	22.529.113	111,82%	9.973.154	13.455.439	23.428.593	74,12%	-16,14	26,51
0808309000 Kruške svježe	17.015.001	10.665.190	27.680.191	159,54%	14.511.682	9.163.898	23.675.580	158,36%	-14,71	-14,08
0809100000 Kajsije	0	1.792.190	1.792.190	0,00%	0	650.937	650.937	0,00%		-63,68
0809210000 Višnje	115.532	3.636.460	3.751.992	3,18%	0	5.918.975	5.918.975	0,00%	-100,00	62,77
0809290000 Trešnje, svježe	215.091	128.829	343.920	166,96%	118.615	82.323	200.938	144,08%	-44,85	-36,10
0811907500 Višnje, smrznute	4.488.816	609.437	5.098.254	736,55%	5.225.347	2.462.374	7.687.721	212,21%	16,41	304,04
080930 Breskve i nektarine	2.754.299	5.016.158	7.770.457	54,91%	929.038	4.589.878	5.518.916	20,24%	-66,27	-8,50
0809400500 Šljive, svježe	5.094.159	2.769.496	7.863.656	183,94%	9.025.449	2.656.765	11.682.214	339,72%	77,17	-4,07
0813200000 Šljive, suve	71.037	1.253.016	1.324.053	5,67%	67.129	1.727.156	1.794.285	3,89%	-5,50	37,84
0810100000 Jagode, svježe	686.225	667.566	1.353.791	102,79%	185.600	1.001.194	1.186.794	18,54%	-72,95	49,98
0811109000 Jagode, smrznute	1.012.477	427.138	1.439.616	237,04%	1.154.226	468.307	1.622.533	246,47%	14,00	9,64
0810201000 Maline, svježe	850.824	5.549	856.373	15333,31%	840.587	1.311	841.898	64129,78%	-1,20	-76,38
0811203100 Maline, smrznute	58.620.854	7.804.318	66.425.173	751,13%	66.567.664	4.163.921	70.731.585	1598,68%	13,56	-46,65
0810403000 Borovnice, svježe	1.204.984	24.277	1.229.261	4963,43%	1.763.396	74.367	1.837.762	2371,22%	46,34	206,32
0811905000 Borovnice, smrznute	2.800.734	832.414	3.633.148	336,46%	983.221	337.272	1.320.493	291,52%	-64,89	-59,48
0810500000 Kivi	0	1.983.165	1.983.165	0,00%	42.516	2.429.975	2.472.490	1,75%		22,53
2007 Džemovi, voćni želei, marmela-de, pirei i paste od voća ili od orašastih plodova dobiveni kuhanjem, sa dodatim ili bez dodatog šećera ili zaslađivača	4.730.384	5.942.795	10.673.179	79,60%	4.878.398	5.573.358	10.451.756	87,53%	3,13	-6,22
UKUPNO:	115.763.985	179.863.549	295.627.534	64,36%	121.701.373	183.885.275	305.586.648	66,18%	5,13	2,24

Napomena: Podaci su samo za obrađene carinske oznake ***

Izvor: Centar za informatiku i statistiku Spoljnotrgovinske komore BiH

Obrada podataka: Sektor privrede Spoljnotrgovinske komore BiH

U 2020. godini izvoz voća i prerađevina voća obrađenih u gornjoj tabeli iznosio je 122 miliona KM, što je za 5,1% više nego u 2019. godini, dok je uvoz iznosio skoro 184 miliona KM, što je za 2,2% više nego u 2019. godini. Pokrivenost uvoza izvozom je iznosila 66%, dok je spoljnotrgovinski deficit u sektoru voća i prerađevina voća iznosio 62,1 miliona KM. Pokrivenost uvoza izvozom u 2019. iznosila je 64,4%.

Izvoz smrznute maline je dominantniji u odnosu na druge voćne kulture i vrijednosno njen izvoz u 2020. godini je iznosio 66.567.664 KM te predstavlja povećanje od 13,5% u odnosu na 2019. Količinski izvoz smrznute maline je manji u odnosu na posmatrani period u 2019. godini, što sugerise rast izvozne cijene smrznute maline, što je jako pozitivno i ohrabrujuće za domaće proizvođače. Skoro polovina izvoza smrznute maline ide za Srbiju, dok se ostatak izvozi za Njemačku, Francusku, Švedsku te druge zemlje zapadne Evrope.

Posmatrajući izvoz u 2020. godini vidimo da su povećan izvoz imali izvoznici svježe šljive. Povećanje iznosi 77% u odnosu na 2019. godinu te taj izvoz iznosi preko 9 miliona KM.

Takođe, evidentan je i porast izvoza stonog grožđa i smrznutih višanja.

Pad izvoza kod voćnih kultura koje takođe dominiraju ovim sektorom bilježimo kod svježih krušaka (za 14,7%) te pad izvoza svježih jabuka (16,1%). Vrijednosno je izvoz krušaka u 2020. godini iznosio 14.511.682 KM, a gotovo sav taj izvoz išao je za Rusku Federaciju. Vrijednosno je izvoz svježih jabuka u 2020. godini iznosio 9,9 miliona KM, a preko 70% tog izvoza ide za Rusku Federaciju. Ostale zemlje izvoznice su Crna Gora, Srbija i Hrvatska. Ono što zabrinjava jeste činjenica da je u 2020. godini deficit spoljnotrgovinske razmjene iznosi skoro 3,5 miliona KM. Uvoz svježih jabuka u 2020. vrijednosno je iznosio 13.455.439 KM i bilježi rast od 26,5%. Uvozom dominiraju jabuke iz Italije, Poljske i Austrije.

U 2020. godini uvozom, između ostalog, i dalje dominira južno voće i agrumi, tj. svježe banane s 56,2 miliona KM uvoza, zatim narandže (17,8 miliona KM). Dalje slijede limuni i limete sa 17,1 miliona KM uvoza (porast 35,7%) te mandarine sa 9,2 miliona KM (porast od 43,8%).

8. Pregled spoljnotrgovinske razmjene šećera (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
1701 Šećer od šećerne trske ili šećerne repe i hemijski čista saharoza	4.920.098	70.778.830	75.698.927	6,95%	3.451.594	77.740.125	81.191.719	4,44%	-29,85	9,84
1702 Ostali šećeri	8.940.313	7.319.223	16.259.536	122,15%	1.379.462	5.892.057	7.271.519	23,41%	-84,57	-19,50
1703 Melase dobivene pri ekstrakciji ili rafinisanju šećera	177.024	63.815	240.839	277,40%	235.380	84.078	319.458	279,96%	32,97	31,75
Ukupno:	14.037.434	78.161.867	92.199.302	17,96%	5.066.436	83.716.259	88.782.695	6,05%	-63,91	7,11

Obim spoljnotrgovinske razmjene šećera u 2020. godini vrijednosno je iznosio 88.782.695 KM, od čega je izvoz iznosio 5.066.436 KM, a uvoz 83.716.259 KM. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. godini iznosila je 6%. Izvoz šećera u 2020. je u padu za 64%. Bitno je spomenuti da je izvoz šećera u Italiju u prošloj godini izostao za razliku na 2019. godinu, kao i da je izvoz šećera u ostale izvozne zemlje gotovo prepolovljen. Vodeća zemlja uvoza je i dalje Hrvatska, iz koje se u 2020. godini uvezlo šećera od šećerne trske ili šećerne repe u vrijednosti preko 56 miliona KM, te iz Srbije (preko 14 miliona KM). Pokrivenost uvoza izvozom u 2019. godini iznosila je 18%.

9. Pregled spoljnotrgovinske razmjene pojedinih vrsta povrća i prerađevina povrća (u KM)

Godina	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
0701905000 Krompir mladi, svjež ili rashlađen	1.722.643	2.636.188	4.358.831	65,35%	888.243	3.246.799	4.135.042	53,06%	-48,44	23,16
0701909000 Krompir ostali, svjež ili rashlađen	746.481	4.060.615	4.807.096	18,38%	998.827	2.159.647	3.158.474	34,56%	33,80	-46,81
0710100000 Krompir smrznut	0	288.416	288.416	0,00%	0	311.366	311.366	0,00%		7,96
0702000000 Paradajz, svjež ili rashlađen	219.725	18.286.096	18.505.821	1,20%	178.350	16.440.270	16.618.620	1,34%	-18,83	-10,09
0703101900 Crni luk	11.981	5.188.408	5.200.388	0,23%	38.295	2.665.776	2.704.071	0,45%	219,64	-48,62
0703109000 Luk vlasac	0	11.448	11.448	0,00%	0	23.780	23.780	0,00%		107,72
0703200000 Bijeli luk	24.010	828.749	852.759	2,90%	0	1.393.751	1.393.751	0,00%	-100,00	68,18
0703900000 Praziluk (prasa) i ostalo povrće vrste luka	153.720	339.111	492.831	45,33%	0	290.619	290.619	0,00%	-100,00	-14,30
0704100000 Karfiol i brokula	7.787	681.292	689.080	1,14%	6.130	688.953	695.083	0,89%	-21,28	1,12
0704901000 Bijeli i crveni kupus	415.814	1.778.728	2.194.541	23,38%	169.405	1.391.612	1.561.017	12,17%	-59,26	-21,76
2005996000 Kiseli kupus, nesmrznut	62.664	81.862	144.525	76,55%	72.384	43.071	115.455	168,06%	15,51	-47,39
0705110000 Salata glavatica, svježa ili rashlađena	231.474	464.974	696.447	49,78%	0	312.491	312.491	0,00%	-100,00	-32,79
0705190000 Salata ostala, svježa ili rashlađena	1.258.130	70.496	1.328.626	1784,68%	1.115.612	41.925	1.157.537	2660,95%	-11,33	-40,53
0706100000 Mrkva i bijela repa	0	2.375.811	2.375.811	0,00%	0	2.083.428	2.083.428	0,00%		-12,31
0706901000 Celer, korijen	0	324.302	324.302	0,00%	0	214.929	214.929	0,00%		-33,73
0706903000 Hren	28.194	459	28.654	6137,44%	62.274	913	63.187	6818,92%	120,87	98,80
0706909000 Cvekla, turovac, rotkvice, peršun korjenaš, pastrnjak	29.456	375.522	404.978	7,84%	17.788	378.175	395.963	4,70%	-39,61	0,71
0707000500 Krastavci, svježi ili rashlađeni	3.407.162	2.973.971	6.381.132	114,57%	3.815.000	2.488.542	6.303.541	153,30%	11,97	-16,32
0707009000 Kornišoni, svježi ili rashlađeni	6.020.476	1.782.067	7.802.543	337,84%	7.714.712	1.266.316	8.981.027	609,22%	28,14	-28,94
2001100000 Krastavci i kornišoni pripremljeni ili konzervisani u sirćetu ili sirćetnoj kiselini	2.049.182	2.410.042	4.459.224	85,03%	1.677.303	1.924.812	3.602.115	87,14%	-18,15	-20,13
0710210000 Grašak, smrznut	67.947	2.491.305	2.559.252	2,73%	101.147	2.668.270	2.769.417	3,79%	48,86	7,10
2005400000 Grašak, konzervisan	6.488	460.888	467.375	1,41%	2.829	464.835	467.664	0,61%	-56,40	0,86
0708200000 Grah u mahunama ili u zrnu, svjež ili rashlađen	1.101	161.836	162.936	0,68%	7.961	46.862	54.823	16,99%	623,35	-71,04
0710220000 Grah smrznut	43.898	1.246.554	1.290.452	3,52%	47.418	1.107.794	1.155.212	4,28%	8,02	-11,13
0713339000 Grah osušeni, uključujući i bijeli	777.889	7.898.617	8.676.506	9,85%	1.157.108	10.330.922	11.488.030	11,20%	48,75	30,79
2005510000 Grah u zrnu, konzervisan	0	770.449	770.449	0,00%	0	801.455	801.455	0,00%		4,02
0709300000 Patlidžan, svjež ili rashlađen	3.033	881.173	884.207	0,34%	26.612	800.494	827.106	3,32%	777,27	-9,16
0709931000 Tikvice (buče), svježe ili rashlađene	22.362	1.319.909	1.342.271	1,69%	938	1.390.436	1.391.374	0,07%	-95,81	5,34
0709601000 Paprike slatke, svježe ili rashlađene	941.193	13.272.973	14.214.166	7,09%	1.403.918	12.941.120	14.345.038	10,85%	49,16	-2,50
0710805100 Paprike slatke, smrznute	31.838	103.994	135.832	30,62%	30.859	47.547	78.406	64,90%	-3,07	-54,28
2001907000 Paprike slatke, konzervisane sirćetom ili sirćetnom kiselinom	810.101	838.052	1.648.153	96,66%	927.252	708.189	1.635.441	130,93%	14,46	-15,50
0710400000 Kukuruz šećerac, smrznut	2.850	349.890	352.741	0,81%	3.510	363.732	367.242	0,97%	23,15	3,96
0710900000 Mješavine povrća smrznute	54.081	6.286.160	6.340.241	0,86%	60.206	5.932.627	5.992.833	1,01%	11,33	-5,62
2005800000 Kukuruz šećerac, konzervisan na drugi način osim u sirćetu ili sirćetnoj kiselini	3.098	1.514.443	1.517.540	0,20%	0	1.766.937	1.766.937	0,00%	-100,00	16,67
2005998000 Ostalo povrće, pripremljeno ili konzervisano na drugi način osim u sirćetu ili sirćetnoj kiselini, nesmrznuto*	239.492	3.440.299	3.679.790	6,96%	423.461	3.713.817	4.137.279	11,40%	76,82	7,95
UKUPNO:	19.394.270	85.995.097	105.389.367	22,55%	20.947.539	80.452.214	101.399.754	26,04%	8,01	-6,45

Napomena: Podaci su samo za obrađene carinske oznake ***;

Izvor: Centar za informatiku i statistiku Spoljnotrgovinske komore BiH; Obrada podataka: Sektor privrede Spoljnotrgovinske komore BiH

U 2020. godini izvoz povrća i prerađevina povrća obrađenih u gornjoj tabeli iznosio je 20,9 miliona KM, što je za 8% više nego u 2019. godini, dok je uvoz iznosio 80,4 miliona KM, što je za 6,4% manje nego prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom je u 2020. godini iznosila 26%, dok je spoljnotrgovinski deficit u sektoru povrća i prerađevina povrća iznosio 59,5 miliona KM. Pokrivenost uvoza izvozom u 2019. je iznosila 22,5%.

Izvoz svježih krastavaca i kornišona je dominantniji u odnosu na druge povrtlarske kulture te je u 2020. izvezeno svježih kornišona u vrijednosti od 7,7 miliona KM, te svježih krastavaca u vrijednosti od 3,8 miliona KM. Gotovo sav izvoz otišao je za Njemačku, Austriju i Sloveniju.

Uvozom i dalje dominiraju svježi paradajz i paprike, čija je ukupna vrijednost uvoza u 2020. iznosila 29,4 miliona KM. Dalje slijedi uvoz osušenog graha (10,3 miliona KM) te smrznute mješavine povrća u vrijednosti od 5,9 miliona KM. Svježeg paradajza najviše uvozimo iz Albanije i Turske, kao i paprika, koje još uvozimo iz Sjeverne Makedonije i Srbije. Graha osušenog u 2020. godini najviše smo uvezli iz Kanade, Italije, Egipta i Kirgistana.

10. Pregled spoljnotrgovinske razmjene jakih alkoholnih pića (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
220820 Alkoholna pića dobivena destilacijom vina od grožđa ili koma od grožđa (Cognac, vinjak, lozovača i komovica; ostali)	194.460	1.354.136	1.548.596	14,4%	245.998	942.870	1.188.868	26,1%	26,50	-30,37
220830 Viski (Burban, Scotch; ostali)	417.756	6.452.486	6.870.242	6,5%	326.308	4.574.543	4.900.851	7,1%	-21,89	-29,10
220840 Rum i i druga alkoholna pića dobivena destilacijom fermentisanih proizvoda od šećerne trske	31.336	293.973	325.309	10,7%	41.948	218.508	260.456	19,2%	33,87	-25,67
220850 Džin i klevovača	55.949	1.787.327	1.843.276	3,1%	43.966	1.574.208	1.618.174	2,8%	-21,42	-11,92
220860 Votka	87.878	3.507.629	3.595.507	2,5%	98.791	2.051.032	2.149.823	4,8%	12,42	-41,53
220870 Likeri i sredstva za osvježanje	1.192.015	8.799.468	9.991.483	13,5%	582.430	6.191.519	6.773.949	9,4%	-51,14	-29,64
220890 (Rakije) od šljiva, krušaka, trešanja ili višanja (osim likera); Ouzo; Tequila; ostale vrste destilovanih pića	11.501.355	9.249.009	20.750.364	124,4%	8.822.668	7.376.152	16.198.820	119,6%	-23,29	-20,25
Ukupno:	13.480.749	31.444.028	44.924.777	42,9%	10.162.109	22.928.832	33.090.941	44,3%	-24,62	-27,08

Analizirajući podatke spoljnotrgovinske razmjene kod jakih alkoholnih pića za period 2019/2020. bilježimo pad izvoza u vrijednosti od oko 3,3 miliona KM, što je smanjenje od 24,62%. Ukupna vrijednost izvoza u 2020. godini iznosi 10.162.109,00 KM. Ukupna vrijednost uvoza u 2020. godini iznosi 22.928.832,00 KM te je, gledano u postocima, došlo do pada uvoza od 27,08%. Pokrivenost uvoza izvozom jakih alkoholnih pića u 2020. godini je bila oko 44%, dok je pokrivenost uvoza izvozom u 2019. iznosila 42,9%.

11. Pregled spoljnotrgovinske razmjene pojedinih konditorskih proizvoda (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
1704101000 Žvakaće gume, nezavisno jesu li prevučene šećerom ili ne, sa sadržajem manjim od 60% po masi saharoze	5.525	430.820	436.345	1,282%	2.723	870.922	873.645	0,31%	-50,7	102,2
1704109000 Žvakaće gume, nezavisno jesu li prevučene šećerom ili ne, sa sadržajem većim od 60% po masi saharoze	0	976.520	976.520	0,000%	0	800.232	800.232	0,00%		-18,1
1704903000 Bijela čokolada	155.521	1.986.653	2.142.174	7,83%	214.128	1.952.652	2.166.780	10,97%	37,7	-1,7
1704906100 Proizvodi prevučeni šećerom	44.317	1.708.881	1.753.198	2,59%	25.911	1.346.695	1.372.605	1,92%	-41,5	-21,2
1704906500 Gumeni proizvodi i žele proizvodi, uključujući voćne paste u obliku proizvoda od šećera	222.892	5.689.056	5.911.948	3,92%	105.742	5.287.006	5.392.748	2,00%	-52,6	-7,1
1704907100 Bomboni punjeni ili nepunjeni	435.755	12.758.231	13.193.986	3,42%	276.487	10.570.547	10.847.034	2,62%	-36,5	-17,1
1704907500 Karamele i slični slatkiši	40.955	7.798.147	7.839.103	0,53%	37.910	6.634.256	6.672.166	0,57%	-7,4	-14,9
1704908100 Komprimati, komprimirani bomboni	0	1.159.705	1.159.705	0,00%	0	964.892	964.892	0,00%		-16,8
1704909900 Ostali proizvodi od šećera (fondane, marcipan, nugat, ekstrakti slatkog korijena)	230.832	6.704.559	6.935.390	3,44%	287.304	5.708.008	5.995.312	5,03%	24,5	-14,9
1805000000 Kakao prah	46.364	2.405.852	2.452.216	1,93%	88.392	2.924.243	3.012.635	3,02%	90,6	21,5
180610 Kakao prah sa dodatim šećerom ili drugim zaslađivačima	0	313.082	313.082	0,00%	430	315.299	315.729	0,14%		0,7
1806310000 Čokolada u blokovima, pločama ili šipkama sa punjenjima	448.096	47.588.632	48.036.728	0,94%	2.345.951	48.351.429	50.697.380	4,85%	423,5	1,6
1806321000 Čokolada u blokovima, pločama ili šipkama sa dodatim žitaricama, voćem ili orašastim plodovima	424.598	26.739.794	27.164.392	1,59%	2.472.454	30.946.710	33.419.164	7,99%	482,3	15,7
1806329000 Čokolada u blokovima, pločama ili šipkama, ostale vrste	4.514.058	23.719.610	28.233.668	19,03%	5.080.422	23.638.819	28.719.241	21,49%	12,5	-0,3
1806901100 Čokolade (uključujući praline) koje sadrže alkohol	40.210	674.685	714.896	5,96%	12.279	452.767	465.046	2,71%	-69,5	-32,9
1806901900 Čokolade (uključujući praline) ostale	625.007	10.522.462	11.147.469	5,94%	756.731	9.625.279	10.382.010	7,86%	21,1	-8,5
1806903100 Čokolade punjene, neobičnih oblika i figura	3.785.618	27.393.319	31.178.937	13,82%	3.153.275	21.558.363	24.711.638	14,63%	-16,7	-21,3
1806903900 Čokolade nepunjene, neobičnih oblika i figura	2.069.775	8.315.518	10.385.293	24,89%	2.226.797	7.988.465	10.215.263	27,88%	7,6	-3,9
1806905000 Proizvodi od šećera i njihove zamjene napravljene od zamjena šećera, koji sadrže kakao	66.857	3.726.987	3.793.844	1,79%	10.557	3.483.110	3.493.667	0,30%	-84,2	-6,5
1806906000 Namazi koji sadrže kakao	8.624.973	16.376.686	25.001.659	52,67%	9.028.570	17.869.044	26.897.614	50,53%	4,7	9,1
1806907000 Čokoladni dodaci koji sadrže kakao, namijenjeni za pravljenje pića	161.525	3.399.576	3.561.102	4,75%	182.562	2.969.907	3.152.469	6,15%	13,0	-12,6
1806909000 Praškovi koji sadrže kakao za proizvodnju krema, sladoleda, deserta i sličnih proizvoda	2.464.158	6.084.841	8.548.999	40,50%	2.152.062	6.149.573	8.301.635	35,00%	-12,7	1,1
190520 Medenjaci i slično	1.739.316	3.805.079	5.544.396	45,71%	1.185.501	3.345.051	4.530.552	35,44%	-31,8	-12,1
190531 Slatki keksi	23.648.415	60.731.386	84.379.801	38,94%	28.766.235	61.321.827	90.088.063	46,91%	21,6	1,0
190532 Vafli i oblande	18.220.813	28.426.007	46.646.821	64,10%	19.552.810	28.273.497	47.826.308	69,16%	7,3	-0,5
1905904500 Keksi i njima slični proizvodi, osim slatkih	849.671	3.914.426	4.764.097	21,71%	1.210.096	3.333.970	4.544.066	36,30%	42,4	-14,8
UKUPNO:	68.865.253	313.350.515	382.215.768	21,98%	79.175.330	306.682.564	385.857.893	25,82%	15,0	-2,1

Napomena: Podaci su samo za obrađene carinske oznake ***

Izvor: Centar za informatiku i statistiku Spoljnotrgovinske komore BiH; Obrada podataka: Sektor privrede Spoljnotrgovinske komore BiH

U 2020. godini izvoz konditorskih proizvoda obrađenih u tabeli iznosio je 79,2 miliona KM, što je za 15% više nego u 2019. godini, dok je uvoz iznosio 306,6 miliona KM, što je za 2,1% manje nego u 2019. godini. Pokrivenost uvoza izvozom je iznosila 25,8%, dok je spoljnotrgovinski deficit konditorskih proizvoda iznosio 227,5 miliona KM. Pokrivenost uvoza izvozom u 2019. godini je bila 22%.

Izvozom dominiraju slatki keksi, čoko namazi te vafli i oblande. Sa druge strane, uvozom dominiraju čokolade, slatki keksi i čoko namazi. Najveću spoljnotrgovinsku razmjenu za navedene obrađene konditorske proizvode imali smo sa Hrvatskom i Srbijom.

12. Pregled spoljnotrgovinske razmjene žitarica (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
1001 Pšenica i suražica	8.211.629	121.284.201	129.495.831	6,77%	13.904.827	124.173.140	138.077.967	11,20%	69,33	2,38
1002 Raž	4.694	358.760	363.454	1,31%	657	179.799	180.456	0,37%	-86,00	-49,88
1003 Ječam	15.140	9.392.529	9.407.670	0,16%	53.722	6.433.890	6.487.612	0,83%	254,83	-31,50
1004 Zob	0	1.350.590	1.350.590	0,00%	38.181	996.195	1.034.376	3,83%		-26,24
1005 Kukuruz	2.589.336	63.554.010	66.143.346	4,07%	3.767.438	64.591.742	68.359.180	5,83%	45,50	1,63
1006 Riža	183.761	9.289.082	9.472.844	1,98%	290.254	10.815.535	11.105.789	2,68%	57,95	16,43
1008 Heljda, proso i ostale vrste žitarica	111.901	956.631	1.068.533	11,70%	108.997	635.614	744.611	17,15%	-2,60	-33,56
Ukupno:	11.116.462	206.185.805	217.302.267	5,39%	18.164.076	207.825.914	225.989.991	8,74%	63,4	0,8

Obim razmjene žitarica u 2020. godini iznosio je 225.989.991 KM. Od toga je izvoz žitarica iznosio 18,2 miliona KM, dok je uvoz iznosio skoro 208 miliona KM. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. godini iznosila je 8,7%, a u 2019. godini 5,4%.

Ukupan izvoz žitarica u 2020. godini povećan je za 63,4% u odnosu na 2019., ali imamo i blagi porast uvoza za 0,8% u odnosu na 2019. godinu.

Po vrijednosti rast izvoza je zabilježen kod tarifnog broja 1001 pšenica i suražica, što se pripisuje izvozu za Hrvatsku i Tursku, međutim, s druge strane, imali smo i povećanje uvoza od 2,3% i vrijednosno je taj uvoz bio preko 124 miliona KM. Povećanje izvoza u 2020. godini primjećujemo još kod kukuruza 45,5%.

Što se tiče uvoza u 2020. godini, njegov rast je zabilježen još kod riže za 16,4%.

Ukoliko posmatramo spoljnotrgovinsku razmjenu po državama, što se tiče izvoza u 2020. godini, već smo spomenuli pšenicu i suražicu, gdje je gotovo sav taj izvoz išao u Hrvatsku i Tursku. Što se tiče ostalih žitarica, kukuruza smo izvozili takođe u Hrvatsku, Srbiju i Tursku.

Pšenice i suražice najviše smo uvozili iz Mađarske, i to u vrijednosti od preko 68 miliona KM, iz Hrvatske (29 miliona KM) te Srbije (preko 25 miliona KM). Kukuruz smo najviše uvozili iz Srbije (52,2 miliona KM) i Hrvatske (10,4 miliona KM).

13. Pregled spoljnotrgovinske razmjene gljiva (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
0709510000 Svježe jestive gljive iz roda Agaricus (Šampinjoni)	17.035	28.893	45.928	58,96%	66.267	35.882	102.149		289,00	24,19
0709591000 Lisičarke, svježe	1.377.859	55.646	1.433.505		1.621.748	4.577	1.626.325		17,70	
0709593000 Vrganji, svježi	4.620.581	2.387	4.622.968		892.715	0	892.715		-80,68	
0709595000 Tartufi, svježi	1.882.066	0	1.882.066		2.630.219	96.765	2.726.984			
0709599000 Ostale vrste jestivih gljiva; svježe	2.207.134	12.283	2.219.417	17969,0%	2.067.613	19.304	2.086.917	10710,8%	-6,32	57,16
0711590000 Privremeno konzervisane jestive ostale vrste gljiva, ali u stanju neprikladnom za neposrednu prehranu	187.098	0	187.098		401.777	179	401.956		114,74	
0712310000 Sušene jestive gljive iz roda Agaricus (Šampinjoni)	17.421	1.856	19.277	938,6%	9.903	3.418	13.321			84,16
0712390000 Sušene jestive gljive ostale vrste	11.371.467	6.678.988	18.050.455	170,3%	16.495.867	7.122.738	23.618.605	231,6%	45,06	6,64
0710806100 Smrznuti jestivi šampinjoni	0	8.212	8.212	0,0%	0	5.895	5.895	0,0%		-28,21
0710806900 Smrznute jestive gljive ostale vrste	2.897.300	66.243	2.963.543	4373,7%	3.807.685	217.449	4.025.134	1751,1%	31,42	228,26
UKUPNO:	24.577.961	6.854.508	31.432.469	358,6%	27.993.794	7.506.207	35.500.001	372,9%	13,90	9,51

Tokom 2020. godine izvezeno je gljiva u vrijednosti od 27.993.794 KM, a uvezeno njih u vrijednosti 7.506.207 KM. Poredeći podatke sa periodom 2019. godine, bilježimo rast izvoza za 13,9% kao i porast uvoza od 9,51%. Najviše se izvezlo sušenih jestivih gljiva, i to u vrijednosti od 16.495.867,00 KM, a izvezilo se u: Švajcarsku, Njemačku, Francusku, Italiju, Dansku i Sloveniju. Najveći pad u izvozu u odnosu na 2019. godinu bilježimo kod izvoza svježih vrganja, i to za oko 80%, i to na tržište Italije i Slovenije. Pokrivenost uvoza izvozom gljiva u 2020. je bila oko 373%, a u 2019. godini ona je iznosila 358,6%.

14. Pregled spoljnotrgovinske razmjene orašastih plodova (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
0802220000 Lješnici; oljušteni	588.541	2.927.221	3.515.762	20,1%	698.136	3.234.084	3.932.220	21,6%	18,62	10,48
0802310000 Orasi; u ljusci	0	488	488	0,0%	0	527	527	0,0%		7,99
0802320000 Orasi; oljušteni	711.984	9.241.355	9.953.339	7,7%	654.576	8.652.962	9.307.538	7,6%	-8,06	-6,37
0802410000 Kesteni; u ljusci	155.747	252.549	408.296	61,7%	389.294	576.609	965.903	67,5%	149,95	128,32
0802420000 Kesteni; oljušteni	0	97.267	97.267	0,0%	62.897	3.011	65.908	2088,9%		-96,90
Ukupno:	1.456.272	12.518.880	13.975.152	11,6%	1.804.903	12.467.193	14.272.096	14,5%	23,94	-0,41

Kod spoljnotrgovinske razmjene orašastih plodova u periodu od dvanaest mjeseci 2019-2020. bilježimo rast izvoza za 23,94%, a pad uvoza za 0,41%. Najveći porast izvoza bilježi se kod oljuštenih lješnjaka za oko 18,62%, a najveći pad izvoza kod oljuštenih oraha (8,06%). Pokrivenost uvoza izvozom orašastih plodova u 2020. je bila oko 14,5%, a u 2019. godini ona je iznosila 11,6%.

15. Pregled spoljnotrgovinske razmjene ljekovitog bilja i čaja (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
0902 Čaj, aromatizovan ili nearomatizovan	32.911	1.001.811	1.034.722	3,29%	439.446	891.476	1.330.922	49,29%	1.235,3	-11,0
1211 Ljekovito bilje i dijelovi bilja (uključujući sjemenje i plodove), svježi, rashlađeni, smrznuti ili osušeni, rezani ili cijeli, drobljeni ili mljeveni, vrsta koje se naročito koriste u parfimeriji, farmaciji i drugo	5.608.771	4.294.696	9.903.467	130,60%	9.089.969	5.163.212	14.253.181	176,05%	62,1	20,2
Ukupno:	5.641.682	5.296.507	10.938.189	106,52%	9.529.415	6.054.688	15.584.103	157,39%	68,9	14,3

U spoljnotrgovinskoj razmjeni ljekovitog bilja i čaja u periodu od 1. 1. do 31. 12. 2019-2020. bilježimo porast izvoza za 68,9%, ali i rast uvoza za 14,3%. Obim spoljnotrgovinske razmjene ljekovitog bilja i čaja u 2020. godini je porastao za 4,6 miliona KM u odnosu na 2019. godinu. U 2020. godini bilježimo porast izvoza čaja u Srbiju, Sjevernu Makedoniju i Albaniju, a kod ljekovitog bilja je najveći porast izvoza u Njemačku. Pokrivenost uvoza izvozom čaja i ljekovitog bilja u 2020. je bila oko 157%. Pokrivenost uvoza izvozom u 2019. godini iznosila je 106,5%.

16. Pregled spoljnotrgovinske razmjene vina (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
2204 Vino od svježeg grožđa, uključujući pojačana vina; te mošt od grožđa	7.167.583	33.943.842	41.111.425	21,12%	5.449.838	26.406.376	31.856.214	20,64%	-24,0	-22,2
Ukupno:	7.167.583	33.943.842	41.111.425	21,12%	5.449.838	26.406.376	31.856.214	20,64%	-24,0	-22,2

Ukupan obim spoljnotrgovinske razmjene kod vina u 2019. godini iznosio je 41.111.425,00 KM, a u 2020. godini 31.856.214,00 KM, što je za oko 9,2 miliona KM manje nego u 2019. Bilježi se pad izvoza za 24%, ali i pad uvoza za 22,2%. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. je bila oko 20,6%, a u 2019. godini ona je iznosila 21,1%.

17. Pregled spoljnotrgovinske razmjene eteričnih ulja (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
3301 Eterična ulja (bez terpena ili sa terpenima); koncentracije eteričnih ulja u mastima, uljima, voskovima ili slično; vodeni destilati i vodene otopine eteričnih ulja	6.093.278	880.677	6.973.955	691,886%	4.431.593	1.115.412	5.547.005	397,305%	-27,3	26,7
Ukupno:	6.093.278	880.677	6.973.955	691,89%	4.431.593	1.115.412	5.547.005	397,31%	-27,3	26,7

Analizirajući podatke spoljnotrgovinske razmjene eteričnih ulja za period od dvanaest mjeseci 2019-2020. zaključujemo da je došlo do pada izvoza za 27,3% te rasta uvoza za 26,7%. Važno je napomenuti kako je do pada došlo vrijednosno, dok je količinski izvoz porastao, iz čega možemo zaključiti da je došlo do pada cijene pojedinih eteričnih ulja. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. je bila oko 397%. I dalje su glavna tržišta Francuska, Hrvatska, Belgija te SAD. Pokrivenost uvoza izvozom u 2019. godini bila je 691,9%.

18. Pregled spoljnotrgovinske razmjene jaja (u KM)

Posmatrani period	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
0407 Jaja peradi i ptičja jaja, u ljusci, svježa, konzervisana ili kuhana; jaja za inkubaciju	4.672.702	2.398.539	7.071.241	194,8%	6.060.066	2.706.852	8.766.918	223,9%	29,7	12,9
0408 Jaja peradi i ptičja jaja, bez ljuske i žumanjci; jaja svježa, sušena, kuhana, oblikovana, smrznuta ili na drugi način konzervisana i ostala	55.267	635.228	690.495	8,7%	46.896	880.826	927.722	5,3%	-15,1	38,7
Ukupno:	4.727.969	3.033.767	7.761.736	155,8%	6.106.962	3.587.678	9.694.640	170,2%	29,2	18,3

U spoljnotrgovinskoj razmjeni jaja u periodu od 1. 1. do 31. 12. 2019-2020. bilježimo porast izvoza za 29,2% i pad uvoza za 18,3%. Obim spoljnotrgovinske razmjene jaja 2020. godine je porastao za oko 2 miliona KM u odnosu na 2019. godinu. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. je bila oko 170%, dok je u 2019. iznosila 155,8%. Najviše se izvozilo u Srbiju, Crnu Goru i Hrvatsku.

19. Pregled spoljnotrgovinske razmjene duvana i duvanskih prerađevina (u KM)

Godina	2019.				2020.				INDEKS %	
Tarifna oznaka i naziv proizvoda	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrivenost uvoza izvozom	Indeks 2020/2019. Izvoz	Indeks 2020/2019. Uvoz
2401 Neprerađeni duvan, duvanski otpaci	3.185.114	1.253.793	4.438.907	254,0%	859.116	4.041.974	4.901.091	21,3%	-73,0	222,4
2402 Cigare, cigarilosi i cigarete od duvana ili zamjena duvana	6.263.613	73.511.450	79.775.063	8,5%	4.114.360	68.890.945	73.005.304	6,0%	-34,3	-6,3
2403 Ostali prerađeni duvan i prerađene zamjene duvana	1.249.778	3.789.973	5.039.751	33,0%	1.770.238	6.282.736	8.052.974	28,2%	41,6	65,8
UKUPNO:	10.698.505	78.555.216	89.253.721	13,6%	6.743.714	79.215.655	85.959.369	8,5%	-37,0	0,8

Analizirajući podatke spoljnotrgovinske razmjene duvana i duvanskih prerađevina u periodu 2019/2020. godine zaključujemo da je došlo do pada izvoza za 37% te blagog porasta uvoza za 0,8%. Zabrinjava to što je u 2020. godini neprerađenog duvana izvezeno manje za 2,3 miliona KM (pad od 73%), dok je uvezeno više za 2,8 miliona KM, (porast od 222%). Cigara, cigarilosa i cigareta od duvana izvezeno je manje za 2,1 miliona u odnosu na 2019. godinu. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. godini iznosila je 8,5%, dok je ona u 2019. iznosila 13,6%.

Radoš Šehovac
Darko Pehar

Uticaj pandemije koronavirusa (COVID-19) na tekstilnu i kožarsku industriju

Realizacija planiranih aktivnosti bosanskohercegovačkih kompanija iz sektora tekstila, odjeće, kože i obuće u 2020. godini bila je izuzetno otežana zbog globalne pandemije koronavirusa koji se pojavio početkom godine i paralisao ekonomiju ne samo u Bosni i Hercegovini već i u cijelom svijetu, što je svakako dovelo i do niza objektivnih neplaniranih okolnosti koje kompanije prilikom izrade plana za ovu godinu nisu mogle predvidjeti. U periodu samoizolacije, kada je bilo zabranjeno bilo kakvo kretanje ili poslovna aktivnost, većina privrednika morala se ad hoc organizovati i, koliko-toliko, nastaviti sa svojim poslovnim djelatnostima.

Treba istaći da je Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine u toj izuzetno teškoj situaciji nastavila još jače pomagati cjelokupnoj privredi otklanjajući razne, skoro svakodnevne, probleme i izazove, kakvi su bili blokada granica, nemogućnost dopreme repromaterijala i sirovina ili transport gotovih proizvoda ino kupcima, samoizolacija za vozače, zeleni koridori, brojne inicijative prema međunarodnim institucijama, kao i institucijama države i entiteta sa ciljem olakšavanja poslo-

vanja i sl. Zatvaranje granica, otežan transport, pad narudžbi, nedostatak repromaterijala iz uvoza, pad tražnje za robama na tržištu, povećan broj bolovanja i niz drugih popratnih problema doveli su jedan broj privrednih subjekata u bezizlaznu situaciju.

Međutim, zbog posljedica mjera uvedenih radi suzbijanja širenja koronavirusa, i u sektoru tekstila, odjeće, kože i obuće je jedan dio kompanija morao zatvoriti firme (pretežno malih i mikro preduzeća kojih i ima najviše), neki su izvršili reorganizaciju proizvodnje i po-

čeli proizvoditi zaštitnu opremu kao što su zaštitne maske, kombinezoni, kape, natikače za obuću, viziri i sl., drugi su poslali dio radnika na čekanje, treći na prinudni godišnji odmor ili neplaćeno odsustvo, a bilo je i dosta slučajeva otpuštanja radnika zbog gubitka već ugovorenih poslova, otkazivanja narudžbi, nemogućnosti nabavke repromaterijala za proizvodnju ili problema sa transportom kako u uvozu sirovina tako i u izvozu finalnih proizvoda.

U anketama koje je Vanjskotrgovinska komora BiH radila

u aprilu kompanije iz ovog sektora su istakle brojne probleme u poslovanju zbog nemogućnosti plasmana svojih proizvoda i dopremanja neophodnih sirovina kojih nema na našem tržištu. Jedan od razloga je bio transport, a drugi što su pojedine zemlje, pa i EU, zabranile izvoz i prodaju ovakvih specifičnih proizvoda koji se najviše koriste u prevenciji koronavirusa.

Pomoć privredi je bila više nego potrebna, naročito za one privredne subjekte kojima je odlukama nadležnih organa zabranjen rad, a zatim redom svima koji su u različitom stepenu pogođeni pandemijom.

U tom smislu bile su potrebne hitne reakcije državnih i entitetskih institucija na izmjenama postojećeg zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, počevši od smanjenja administrativnih troškova, direktnih i indirektnih poreza, jednostavnosti procedura za osnivanje i pokretanje biznisa, konačne primjene elektronskog potpisa i e-servisa za pre-

duzeća, što je sve skupa, u i ovako teškoj situaciji sa pandemijom COVID-19, otežavalo ne samo normalno funkcionisanje već i samoodrživost domaćih kompanija.

Iako su privrednici i putem Komore, ali i udruženja poslodavaca, više puta intervenisali za bržu i konkretniju pomoć države ugroženim sektorima, doneseni entitetski zakoni za pomoć privredi te naknadne mjere koje su entitetske vlade donosile tokom godine bili su apsolutno nedovoljni i uglavnom kasno došli u fazu realizacije, tako da su se kompanije bukvalno same morale snalaziti i za poslove i za finansije kako bi ipak, koliko-toliko, zadržale nivo poslovanja i broj zaposlenih radnika, pogotovo onih sa stručnim kvalifikacijama kojih uvijek nedostaje.

Ovdje je važno napomenuti da poslovanje cjelokupne bh. privrede u ovim uslovima ne zavisi samo od epidemiološke situacije u našoj državi već i od situacije u kojoj se nalaze naši najznačaj-

niji vanjskotrgovinski partneri, kao što su Njemačka, Italija, Hrvatska, Austrija ili Srbija, te od novih restriktivnih mjera koje se budu uvodile u narednom periodu.

Realna je činjenica da je bez pomoći nadležnih institucija bh. privredi, a pogotovo prerađivačkoj industriji u sektoru tekstila, odjeće, kože i obuće, recimo kroz rasterećenje privrede od suvišnih nameta, direktnu podršku najugroženijim sektorima privrede ili podršku tehnološkom razvoju privrede, nerealno očekivati njen brzi i jednostavan oporavak.

Analiza vanjskotrgovinske razmjene I-XII 2019/2020.

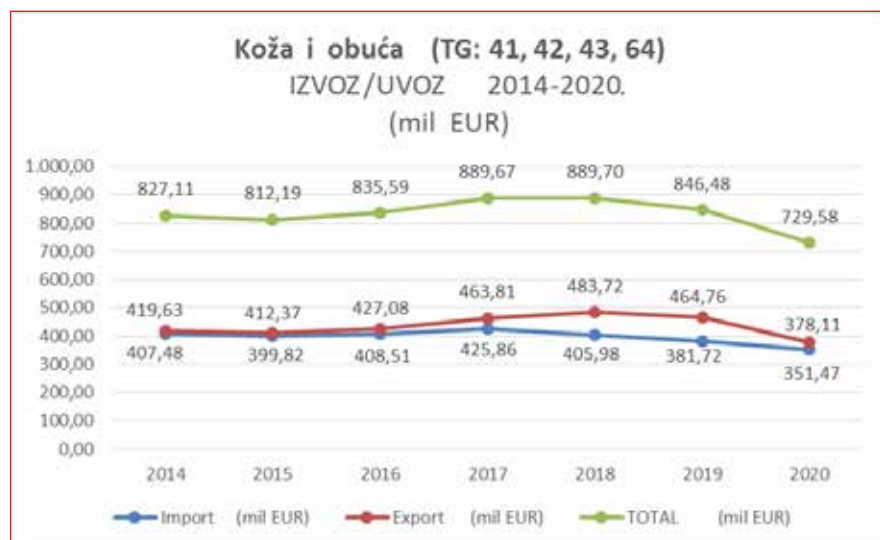
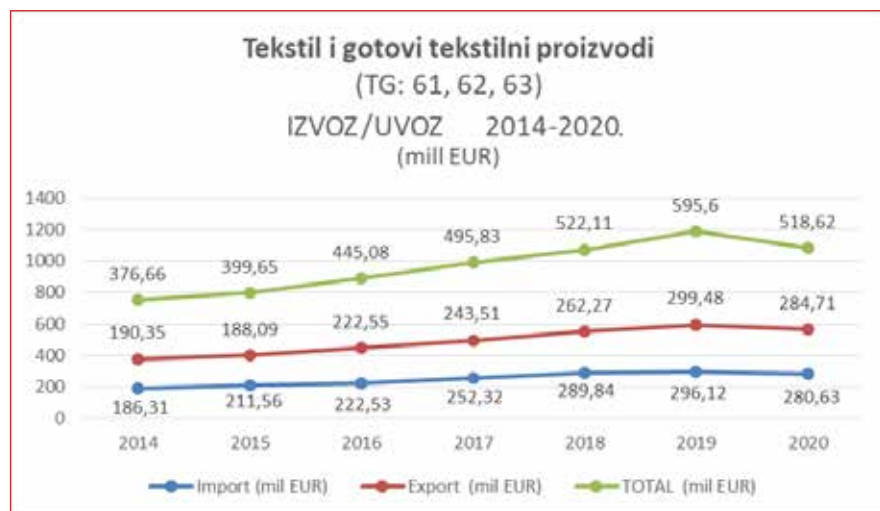
S obzirom na to da je pandemija poremetila brojne već dogovorene i planirane poslove članica Asocijacije T.O.K.O., ove godine je prvi put rađena analiza vanjskotrgovinske razmjene za svaki mjesec posebno, a sve kako bi se mogli pratiti negativni uticaji pandemije, odnosno restriktivnih mjera uvedenih sukcesivno u BiH i u svijetu sa ciljem suzbijanja njenog širenja.

Naravno, urađene su i posebne tabelarne ali i tekstualne analize vanjskotrgovinske razmjene T.O.K.O. industrije za 3, 6 i 9 mjeseci, kao i finalna komparativna analiza VT razmjene Asocijacije T.O.K.O. za period 2019/2020. godine.

Osim ovih generalnih analiza, urađena je i posebna analiza vanjskotrgovinske razmjene BiH-Hrvatska za period od januara do augusta 2019/2020. koja je pokazala da je u tom periodu pokrivenost uvoza izvozom industrije T.O.K.O. sa 104,27% u 2019. godini porasla na 118,77% u 2020. godini, što je, s obzirom na probleme sa pandemijom i brojnim otkazivanjima ugovora, jako dobar rezultat.

Također, urađene su i posebne uporedne analize sa grafičkim prikazom vanjskotrgovinske razmjene za period 2014/2020. godine, posebno za podsektor Tekstil i gotovi tekstilni proizvodi (TG 61,62 i 63) i podsektor Koža i obuća (TG 41,42,43 i 64).

Analize su pokazale da je u 2020. godini, u odnosu na 2019., trgovinska razmjena T.O.K.O. industrije prvi put u posljednjih 10-ak godina zabilježila veći pad i izvoza i uvoza kao posljedicu negativnih uticaja pandemije koronavirusa i uvedenih brojnih ekonomskih,

pa i fizičkih blokada, kretanja, proizvodnje, nabavke i transporta sirovina i repromaterijala, ali i isporuke gotovih finalnih proizvoda iz BiH ka stranim kupcima.

U periodu od januara do decembra 2020. godine ukupan obim vanjsko-trgovinske razmjene cjelokupne bh. privrede iznosio je **28.040.377.735 KM** i manji je za 3.705.949.244 KM nego u istom periodu 2019. godine kada je ostvaren obim od **31.746.326.979 KM**.

U sektoru tekstila, odjeće, kože i obuće u istom periodu 2020. godine ostvaren je ukupni obim VT razmjene od **3.114.997.319 KM** i on manji je za 475.352.308 KM nego u istom periodu 2019. godine kada je ostvaren obim od **3.590.349.627 KM**.

- **Ukupan UVOZ bh. privrede u 2020. godini iznosio je 17.214.728.951 KM** i manji je za 2.662.034.712 KM nego u istom periodu 2019. (19.876.763.663 KM).
- **Od toga je UVOZ industrije tekstila, odjeće, kože i obuće u 2020. godini bio 1.749.208.043 KM** i manji je za 262.165.113 KM nego u istom periodu 2019. kada je iznosio 2.011.373.156 KM.
- **Ukupan IZVOZ bh. privrede u 2020. godini iznosio je 10.825.648.784 KM** i manji je za 1.043.914.532 KM nego u istom periodu 2019. (11.869.563.316 KM).
- **Od toga je IZVOZ industrije tekstila, odjeće, kože i obuće u 2020. godini iznosio 1.365.789.276 KM** i manji je za 213.187.194 KM nego u istom periodu 2019. kada je iznosio 1.578.976.470 KM.

Ipak, kad govorimo o pokrivenosti uvoza izvozom, **iako i izvoz i uvoz bilježe negativan trend, u periodu od januara do juna 2020. godine pokrivenost uvoza izvozom industrije T.O.KO. je povećana sa 78,65% u 2019. godini na čak 81,51%,** dok je u istom periodu na nivou Bosne i Hercegovine pokrivenost uvoza izvozom također blago porasla sa 60,22% u 2019. na 62,21% u 2020. godini.

Međutim, **od jula do decembra 2020 godine pokrivenost uvoza izvozom ove industrije je u kontinuitetu svaki mjesec padala, tako da je na kraju 2020. godine iznosila 78,08%,** dok je u isto vrijeme u 2019. pokrivenost bila 78,50%.

U najznačajnijim izvoznim oblastima u posmatranom periodu **pokrive-**

nost uvoza izvozom najveća je kod TG 64 - obuća, kamašne i sl. proizvodi (**214,79%**), zatim slijedi **TG 43** - prirodno i vještačko krzno i proizvodi od krzna (**180,79%**), **TG 62** - odjeća i pribor za odjeću (**125,30%**), **TG 61** - odjeća i pribor za odjeću, pleteni ili kukičani proizvodi (**90,37%**) te **TG 42** - proizvodi od kože (**84,87%**).

Primjetno je da je zbog problema sa uvedenim mjerama za suzbijanje širenja koronavirusa te obustave proizvodnje, otkazivanja narudžbi, nepreuzimanja gotovih proizvoda od kupaca i generalno problema u poslovanju kako kod ino dobavljača i kupaca tako i kod nas **u 2020. godini jako smanjen UVOZ** iz **TG 41** (Sirova krupna i sitna koža sa ili bez dlake), i to **za 68,89 miliona KM** (-23,35%), iz **TG 64** (Obuća, kamašne i sl. proizvodi) **za 66,63 miliona KM** (-18,19%), **TG 62** (Odjeća i pribor za odjeću) **za 51,92 miliona KM** (-20,37%), **TG 55** (Vještačka ili sintetička vlakna) **za 26,80 miliona KM** (-26,62%), kao i iz **TG 42** (Proizvodi od kože, sedlarski i sarački proizvodi) **za 19,97 miliona KM** (-23,98%) u odnosu na isti period 2019.

Također, značajno je smanjen i IZVOZ iz većine ključnih tarifnih grupa koje se odnose na gotove tekstilne ili obućarske proizvode i gdje se ostvaruje najznačajniji trgovinski promet. Tako je izvoz iz **TG 62** (Odjeća i pribor za odjeću) smanjen za 122,89 miliona KM (-24,58%), **TG 64** (Obuća, kamašne i sl. proizvodi) manji je za čak 115,61 miliona KM (-15,22%), **TG 41** (Sirova krupna i sitna koža sa ili bez dlake) za 30,29 miliona KM (-44,83%), **TG 42** (Proizvodi od kože, sedlarski i sarački proizvodi) za 22,70 miliona KM (-29,71%) te iz **TG 57** (Tepisi i ostali podni pokrivači) za 6,10 miliona KM (-61,60%).

Istovremeno, **nekoliko tarifnih grupa iz sektora tekstila zabilježilo je POVEĆANJE IZVOZA u ovom periodu:** **TG 63** (Ostali gotovi proizvodi od tekstila) za 27,25 miliona KM (+84,76%), **TG 61** (Odjeća i pribor za odjeću) za 18,77 miliona KM (+ 8,67%), **TG 60** (Pleteni ili kukičani materijali) za 1,68 miliona KM (+24,43%), **TG 51** (Vuna, fina ili gruba životinjska dlaka, predivo i tkanine) za 1,05 miliona KM (120,89%) te **TG 58** (Specijalne tkanine, taftovane tkanine, čipke...) za 1,02 miliona KM (+20,56%).

Naravno, kao i uvijek do sada,

proizvodnja obuće je dominantna jer čini najveći procenat ukupne proizvodnje kožarsko-prerađivačke industrije, a najveći dio proizvoda je izvezen u zemlje EU gdje su ponovo najveća izvozna tržišta Italija (262,78 miliona KM), Njemačka (63,52 miliona KM), Hrvatska (60,76 miliona KM), Francuska (51,35 miliona KM) i Austrija (50,13 miliona KM).

Međutim, i tu je došlo do velikog pada izvoza od 15,22% i smanjenja obima trgovinske razmjene za čak 182,24 miliona KM u odnosu na prošlu godinu.

Iako su se svi nadali da će uticaj pandemije splasnuti do kraja 2020. godine, nažalost, to se nije desilo i još uvijek joj se ni približno ne vidi kraj. S obzirom na to da postoji još uvijek puno nepoznanica, teško je predvidjeti u kojem omjeru će ova pandemija negativno uticati na krajnje poslovne rezultate bosansko-hercegovačkih tekstilnih i obućarskih kompanija u ovoj godini. Samim tim, kompanije su dovedene u vrlo tešku situaciju i kod donošenja novih poslovnih planova za narednu godinu, jer su još uvijek ili na snazi ili se uvode nove restriktivne mjere u svakoj državi pojedinačno, što posljedično smanjuje i proizvodnju i potrošnju. Naravno, poseban problem su uvedene restrikcije u segmentu transporta i komunikacija, čime su direktno ugroženi svi privredni sektori, jer se bez slobodne fluktuacije ljudi i dobara smanjuje i potražnja za svim proizvodima i uslugama, a samim tim i priliv kapitala, kako na račune kompanija tako i u budžetske proračune institucija.

Ipak, ono što možemo sa sigurnošću tvrditi, a to pokazuju i brojne međunarodne analize, je da će oporavak nakon ove globalne epidemiološke i ekonomske krize dugo trajati i sigurno je da će itekako ubrzati uvođenje novih tehnologija i inovacija, ali i potaknuti veliki broj preduzeća da se što prije digitalizuju i prilagode svoje poslovanje ovim novim uslovima. Oni koji to prije shvate sigurno će brže i lakše proći kroz ovu krizu, ali i ono što nam slijedi nakon nje.

Muris Pozderac

Četvrtkom u podne sa bonitetno pouzdanima

B2B susreti krunisani novim poslovnim aranžmanima

Unoseći mnogobrojne novosti u poslovni svijet plasirajući poruke o važnosti transparentnog poslovanja i šireći poruku da je u BiH i regionu moguće voditi uspješan biznis, od prošle godine su Poslovne novine u okviru projekta „Pouzdanost 2020“ započele i seriju uspješnih B2B susreta.

I za 49 godina postojanja i tradicije Poslovnih novina su kontinuirani ambiciozni ciljevi koji su ih pozicionirali kao relevantan izvor kvalitetnih i pouzdanih ekonomskih informacija i kao nezaobilaznog partnera za afirmaciju i povezivanje uspješnih privrednika u Bosni i Hercegovini i regionu.

Primarni cilj niza projekata koje realizuju tokom godine su istražiti faktore uspjeha kompanija, rangirati ih po različitim parametrima, promovisati njihove uspješne modele poslovanja, otkriti njihove tajne, strategije i ključeve uspjeha.

Unoseći mnogobrojne novosti u poslovni svijet plasirajući poruke o važnosti transparentnog poslovanja i šireći poruku da je u BiH i regionu moguće

voditi uspješan biznis, od prošle godine su Poslovne novine u okviru projekta „Pouzdanost 2020“ započele i seriju uspješnih B2B susreta.

Naime, projekat „Pouzdanost 2020“ bonitetna agencija LRC i Poslovne novine, kao članice LRC grupe, realizuju dugi niz godina, a tokom brojnih B2B susreta pod nazivom „Četvrtkom u podne sa bonitetno pouzdanima“ pružili su priliku velikom broju bh. privrednika da unaprijede saradnju sklapajući odlične poslove.

Uz podršku i pokroviteljstvo **Ziraat Bank BH d. d. Sarajevo**, partnera **Vanjskotrgovinsku komoru BiH** te logističkog partnera **Express courier d. o. o. Sarajevo**, uz ugodno druženje i mnoštvo novih ideja, sklopljeni su i

novi poslovi.

B2B susreti održani su na više lokacija uz izazovne uvjete koje je pred organizatore postavila pandemija koronavirusa i uz poštovanje svih epidemioloških mjera. Ipak, ni koronavirus nije spriječio da se B2B razgovorima odazovu direktori i vlasnici firmi koji su sklopili zanimljive poslove. Ovo je bila i prilika da se kompanijama dodijele certifikati bonitetne pouzdanosti.

Novi uvjeti donijeli su i nova pravila poslovanja. Kao što na jednoj od sesija reče **Adnan Hrenovica**, osnivač LRC-a i direktor Uprave LRC grupacije, „korona je stvorila potrebu da se firme orijentišu na domaće tržište i oslanjaju jedne na druge“.

„Iako su mnogi poslovi usporeni,

one jače firme, uz dobre menadžere, i to su uspjele prevazići. LRC svojim klijentima pruža poslovne informacije o firmama iz BiH i regiona. Kao Grupacija jedinstveni smo u tome što nudimo i usluge našeg Centra za strateško lobiranje, ali i marketinške usluge i „one stop shop“. Ponovo smo jedini na Balkanu koja nudimo objedinjene sve navedene usluge i u tome nemamo konkurenciju. Imamo kancelarije u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Albaniji i BiH, a uskoro i na Kosovu i u Sjevernoj Makedoniji. Pandemija nas je povezala i vrijeme je da se pripremimo za 'mali Šengen' jer je evidentno da će on postojati. Svim klijentima koji posluju ili ulaze na navedena tržišta omogućit ćemo informacije o firmama iz regiona“, rekao je Hrenovica.

Na ovo se nadovezala **Jadranka Kuljanin**, direktorica LRC-a, koja je kazala da je LRC vrijeme pandemije iskoristio da izađe s novom platformom koja je posebna po svojoj funkcionalnosti i složenim analitičkim izvještajima. Na ovoj moćnoj platformi nalaze se podaci o završnim finansijskim izvještajima firmi u proteklih deset godina, a preko LRC Inkassa tu su i podaci o nekreditnim dugovanjima.

Neizostavan partner ovog projekta je i **Vanjskotrgovinska komora BiH** čiji je **predsjednik Ahmet Egrlić** na jednom od ovih susreta podsjetio kako je certifikat bonitetne pouzdanosti vrlo bitna stvar za svaku kompaniju:

„U moru različitih plaketa, certifikata i priznanja se i najkvalitetniji izgube. Međutim, bonitetno pouzdane kompanije su nešto najkvalitetnije što BiH ima. To su kompanije s kojima je sigurno poslovati. Vi ste pokazali u najtežim vremenima da se može biti i bonitetno pouzdan“, naglasio je Egrlić.

Član Uprave Ziraat Bank BH **Ugur Ozyigit** je na B2B susretima poručio da će ova banka i u budućnosti pružati podršku svim pouzdanim firmama i da je to razlog njenog učešća u ovako važnim projektima. Naglasio je važnost podrške realnom sektoru, smatrajući to temeljom razvoja ekonomije svake zemlje te istakao da su B2B susreti odlična prilika za umrežavanje ovakvih kompanija.

Mirza Bavčić, direktor bonitetno pouzdane kompanije Express Courier, licenciranog zastupnika UPS-a u BiH, je tokom jedne od sesija rekao da bo-

nitetno pouzdane kompanije mnogo lakše prevazilaze negativne ekonomske posljedice pandemije koronavirusa.

Koliko je važno biti bonitetno pouzdan u vrijeme pandemije, ali i bez nje, govorili su učesnici B2B susreta, koji su istakli da su im upravo ovakvi skupovi pomogli da upoznaju nove izuzetne partnere i, što je najvažnije, skratili im vrijeme i put u traženju klijenata. Također, učesnici su podvukli važnost oslanjanja na poslovne informacije koje dolaze iz pouzdanih baza podataka LRC-a.

Na B2B susretima su se, osim predstavnika privatnih, pojavili i predstavnici javnih preduzeća s visokom ocjenom bonitetne pouzdanosti koji su rekli da i javni sektor može biti jednako uspješan u poslovanju kao privatni. Da je tako potvrdili su na B2B susretima nosioci certifikata bonitetne pouzdanosti,

predstavnici preduzeća JKP Vodovod i kanalizacija Tuzla, JU Dom zdravlja Zenica i JU Dom zdravlja Travnik. Uspješne razgovore o saradnji vodili su, između ostalih, i direktori kompanija: AS Group, GS-Tvornica mašina iz Travnika; M&I Systems, EastCode i Voice Planet iz Banje Luke, Triglav osiguranje, Payten, Aida Commerce, Halcom, Metromedia, LRC Inkasso, Pentagon iz Sarajeva, JP Međunarodni aerodrom Tuzla, Tuzlanska pivara i Tehnopetrol iz Tuzle, Herceg iz Srebrenika, Tehna iz Gradačca, Majnex sa Pala, Vinarija Povratak iz Žepča i mnogi drugi.

Već možemo najaviti da će se ovakvi susreti nastaviti i u sklopu ostalih projekata koje će tokom 2021. godine realizovati Poslovne novine, a naglasak će biti na regionalnoj saradnji uspješnih privrednika.

Nagrada za biznis lidere održivog razvoja u BiH 2021. godine

Treću godinu zaredom, Razvojni program Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini, uz finansijsku podršku Švedske, kroz Projekt „Podrška pripreme za realizaciju Ciljeva održivog razvoja i angažiranje privatnog sektora“ organizuje dodjelu Nagrade za biznis lidere održivog razvoja u BiH. Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine je od ove godine institucija partner Nagrade za biznis lidere održivog razvoja.

Cilj ove nagrade je promocija aktivnosti privatnog sektora u oblasti održivog razvoja u zemlji, s posebnim fokusom na stvaranju kvalitetnih radnih mjesta i zaštiti okoliša. Stoga, kompanije se mogu kandidovati u dvije tematske oblasti a to su „Ljudi“ i „Resursi i okoliš“.

Nagrada se dodjeljuje za mikro, male, srednje i velike kompanije te se kandidovane kompanije evaluiraju samo u odnosu na ostale kandidate u svojoj kategoriji.

Pobjednici će biti nagrađeni u četiri kategorije za ostvarene rezultate u dvije tematske oblasti (na primjer, pobjednik u kategorijama mikro, malih, srednjih i velikih kompanija za temu „Ljudi“).

Dakle, nagrada će se dodijeliti za najviše devet kompanija. Kriteriji na osnovu kojih se kompanije evaluiraju isti su za sve.

Tematska oblast „Ljudi“ fokusira se na priznanje kompanija koje nude jednaku priliku svima, koje imaju pravila koja važe za sve. Fokusira se na one kompanije koje rade na kreiranju mogućnosti za zapošljavanje mladih, žena, ugroženih kategorija i slično. One koje isplaćuju plaće od kojih njihovi

radnici mogu dostojanstveno živjeti, one kojima je u poslu važna etika te one koje ulažu u inovacije i obuku svojih zaposlenika.

Tematska oblast „Resursi i okoliš“ fokusira se na priznanje kompanija koje aktivno rade na smanjenju svog ekološkog otiska, koje investiraju u nove tehnologije i razvijaju svoja rješenja. Ukoliko Vaša kompanija prati neke ekološke standarde, ukoliko ulaže u tehnologije za smanjenje svog negativnog uticaja na okolinu, poput ugradbe solarnih panela, recikliranja proizvodnih materijala, smanjenja korištenja električne energije, prelaska na efikasnije i ekološki održivije proizvodne materijale i sl., onda je Vaša kompanija dobar kandidat u ovoj tematskoj oblasti.

Samo kompanije koje su se kandidovale u obje tematske oblasti su kandidati za Apsolutnog pobjednika Nagrade (Apsolutni pobjednik je kompanija koja ima najveći zbir bodova u obje kategorije).

Prijave ocjenjuje evaluacijski panel po kriterijima razrađenim na osnovu GRI standarda za izvještavanje o održivosti. Svaka kompanija koja je ispunila aplikaciju će samim tim imati i osnovu

za godišnji izvještaj o napretku u oblasti održivog razvoja.

Evaluacijsku metodologiju možete pronaći na <https://zamisli2030.ba/wp-content/uploads/2020/12/SDG-BUSINESS-PIONEERS-2021-Metodologija.pdf>

Nagrada za biznis lidere održivog razvoja pruža priliku za priznanjem i isticanjem napora aktera privatnog sektora ka održivom poslovanju u BiH. Kompanije koje budu finalisti, kao i sami pobjednici kroz kategorije i tematske oblasti, dobit će certifikat priznanja te će moći koristiti dodijeljeno priznanje u svojoj poslovnoj komunikaciji i na e-platformama. UNDP će, takođe, promovisati te kompanije kroz svoje medijske platforme.

Na kraju ispunjavanja prijave kompanije imaju osnovu za godišnji izvještaj o održivom razvoju same kompanije baziran na GRI standardima koji bi omogućio praćenje stanja i trenda u domeni održivog poslovanja na nivou same kompanije, a uz veći broj kompanija koje ispunjavaju ove izvještaje i na nivou Bosne i Hercegovine.

Kandidovane kompanije, koje su imale priliku da se prijave od 1. januara

do 31. marta 2021. godine, prijavom motivišu i druge aktere u privatnom sektoru da uvrštavaju Ciljeve održivog razvoja u svoje poslovne modele te, samim tim, doprinose bržem i sigurnijem razvojnom putu ka održivosti Bosne i

Hercegovine.

Pored toga, pri zatvaranju poziva za prijavu, Projekt ove godine dodjeljuje 3 prečišćivača zraka nasumičnim odabirom među prijavljenim kompanijama.

Pobjednici će biti objavljeni na ce-

remoniji dodjele nagrada 1. jula 2021. godine.

Za više informacija posjetite: <https://zamisli2030.ba/bs/biznis-lideri-odrzivog-razvoja-2021/o-nagradi/>

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРГОВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

SEKTOR ZA EDUKACIJU

SEKTOR ZA EDUKACIJU Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine djeluje na području profesionalnog osposobljavanja i permanentnog obrazovanja s posebnim naglaskom na preduzetništvo i menadžment, sa ciljem da:

- Razvija i promovira preduzetništvo;
- Organizira i realizira konferencije i susrete;
- Povezuje ideje, novac i znanje;
- Razvija, promovira i izvodi programe preduzetničkog i menadžerskog osposobljavanja (seminari, radionice, okrugli stolovi, konferencije, stručni skupovi, in-house edukacija, licencirana osposobljavanja prema važećim nacionalnim i međunarodnim akreditacijama, projekti itd.).

Bit Alijansa - unapređenje IT industrije u BiH

U prethodnih 10 godina svjedoci smo konstantnog rasta IT industrije, koja se na putu razvoja susrela sa mnogobrojnim izazovima. Upravo radi lakšeg prevazilaženja različitih izazova, osnovana je Bit Alijansa, Udruženje koje je počelo sa 6 članica osnivačica dok danas okuplja više od 50 kompanija iz Bosne i Hercegovine.

Ujedinjeni smo pod jednim okriljem i vođeni jedinstvenom misijom - doprinijeti dostizanju punog ekonomskog potencijala naše zemlje kroz unapređenje položaja IT sektora u Bosni i Hercegovini.

Prema poslovnim i finansijskim pokazateljima kompanija koje rade u IT sektoru, kao i rezultatima koje postižu

kompanije iz zemalja okruženja, sa sigurnošću možemo reći da IT industrija predstavlja jedan od najvećih ekonomskih potencijala Bosne i Hercegovine. Prema podacima iz istraživanja „Analiza potrebnih vještina za softversku industriju u Bosni i Hercegovini - 2019” ukupan broj zaposlenika u IT industriji je u periodu od 2012. do 2019. godine povećan za 210%.

Informacione tehnologije zaslužne su za inovativna unapređenja brojnih društvenih aspekata i njihov uticaj je toliki da su promjene vidljive skoro pa svakodnevno. Slobodno se može reći da ne postoji oblast modernog života koju informacione tehnologije nisu promijenile. Njihovim razvojem poboljšava se standard i kvalitet života građana, smanjuju troškovi i kreiraju nove vrijednosti u skoro svim oblastima života i rada.

Pandemija COVID-19 donijela je ogromne pritiske i poteškoće za nacionalne zdravstvene sisteme širom svijeta i svakako predstavlja izazov za cjelokupnu svjetsku ekonomiju. Tu situaciju, koju su mnogi shvatili kao trenutak kada je potrebno zaustaviti se i čekati neka bolja vremena, mi smo prepoznali kao trenutak kada je esencijalno da se

snažnije borimo za izgradnju digitalno naprednog društva.

Kao i drugi privredni sektori, IT sektor se suočava sa brojnim izazovima, ali se isto tako, zbog svoje prirode, vjerovatno najbrže i najbolje adaptirao na nove uslove poslovanja. Takođe, prema dostupnim podacima, IT sektor globalno nije zabilježio pad prometa i prihoda kao mnogi drugi sektori, nego upravo suprotno. Ukupno posmatrajući, jedan je od rijetkih dijelova ekonomije koji je i za vrijeme pandemije kreirao nova radna mjesta i poslove, zbog činjenice da mnogi biznisi sve više uviđaju prednosti koje digitalna rješenja donose te ih uvode u svoja poslovanja.

Zemlje koje su ranije prepoznale potencijal IT sektora (npr. Estonija, Rumunija i Srbija), kao i koristi koje može donijeti ekonomiji i društvu uopšteno, donosile su mjere kojima je unaprijeđen njegov razvoj i takvim je prepoznavanjem IT sektor u većini tih zemalja doveo do ogromnog tehnološkog i ekonomskog napretka. Strateško pozicioniranje IT industrije i digitalne transformacije koja je neizbježna više nije pitanje izbora, već realna potreba.

Pozicioniranje IT industrije

Bit Alijansa je u proteklom periodu uložila veliki napor da, prije svega, podigne svijest kod vlasti u Bosni i Hercegovini da IT sektor s punim pravom zaslužuje posebnu pažnju i da svako ulaganje u njega predstavlja sigurnu investiciju koja se višestruko vraća.

Imajući to u vidu, pokrenuli smo aktivnosti koje za cilj imaju pozicioniranje IT industrije kao strateške u Bosni i Hercegovini, a prvi su koraci učinjeni na nivou Federacije Bosne i Hercegovine. Naime, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je početkom 2021. godine usvojila Strategiju razvoja za period 2021-2027. u kojoj se obavezala da će donijeti niz mjera koje će doprinijeti ubrzanom razvoju IT sektora i digitalnoj transformaciji društva. Te mjere uključuju, prije svega, hitno donošenje Zakona o podsticanju razvoja strateških djelatnosti, pri čemu IT sektor treba pozicionirati kao najperspektivniji i najbrže rastući sektor u FBiH, ali i niz drugih mjera poput obavezivanja na osiguranje podsticaja, znatno većih ulaganja u obrazovanje kadrova potrebnih u sektoru, digitalizaciju javne uprave itd. U narednom periodu ćemo svakako insistirati da se navedene mjere što hitnije sprovedu, ne samo zbog IT sektora nego i cjelokupne domaće ekonomije.

Takođe, Ministarstvo naučno-tehnološkog razvoja, visokog obrazovanja i informacionog društva Republike Srpske je pokazalo spremnost za podršku IT sektoru i svakako očekujemo da se što prije počnu činiti konkretni koraci koji bi podrazumijevali pozicioniranje IT industrije kao strateške i u Republici Srpskoj i mjere koje će pojačati intenzitet njegovog daljeg razvoja.

Razumijemo da su različiti nivoi vlasti nadležni za kreiranje različitih politika te smo stoga usmjereni i na saradnju sa kantonalnim vlastima, naročito sa vlastima Kantona Sarajevo gdje smo u prethodnom periodu realizovali više inicijativa u oblasti obrazovanja, kao i kreiranja modela podrške za trening i zapošljavanje nove radne snage u IT sektoru. Zajednički naponi prepoznati su te je izvršna direktorica Bit Alijanse Tatjana Vučić imenovana kao predstavnik IT industrije pri Savjetodavnom tijelu za ekonomska i privredna pitanja Kantona Sarajevo.

Pitanje odlaska deficitarne kvalifikovane radne snage iz BiH, poput IT stručnjaka, predstavlja veliki problem

kojim vlasti trebaju što prije da se posvete, te smatramo da je ispravan put da se što prije krene sa izradom strategije ekonomskih migracija BiH i akcionog plana kojim bi se definisale mjere i aktivnosti.

Partnerstvo

Duboko vjerujemo da samo udruženo sa svim ostalim interesnim stranama možemo postići suštinske reforme. Upravo zato, pored vlasti kao osnove za kreiranje bolje i adekvatnije pozicije IT industrije, sarađujemo i sa više od 90 partnerskih institucija, udruženja direktno povezanih sa IT industrijom, univerzitetima koji su IT orijetnisani, međunarodnim organizacijama, ambasadama, ali i sa opštinama. Učešće ovih aktera potvrđuje prepoznavanje IT industrije kao veliku šansu za BiH i njeno povezivanje sa drugim aspektima života i privrede, ali i sve veću svijest o benefitima koje ova industrija pruža.

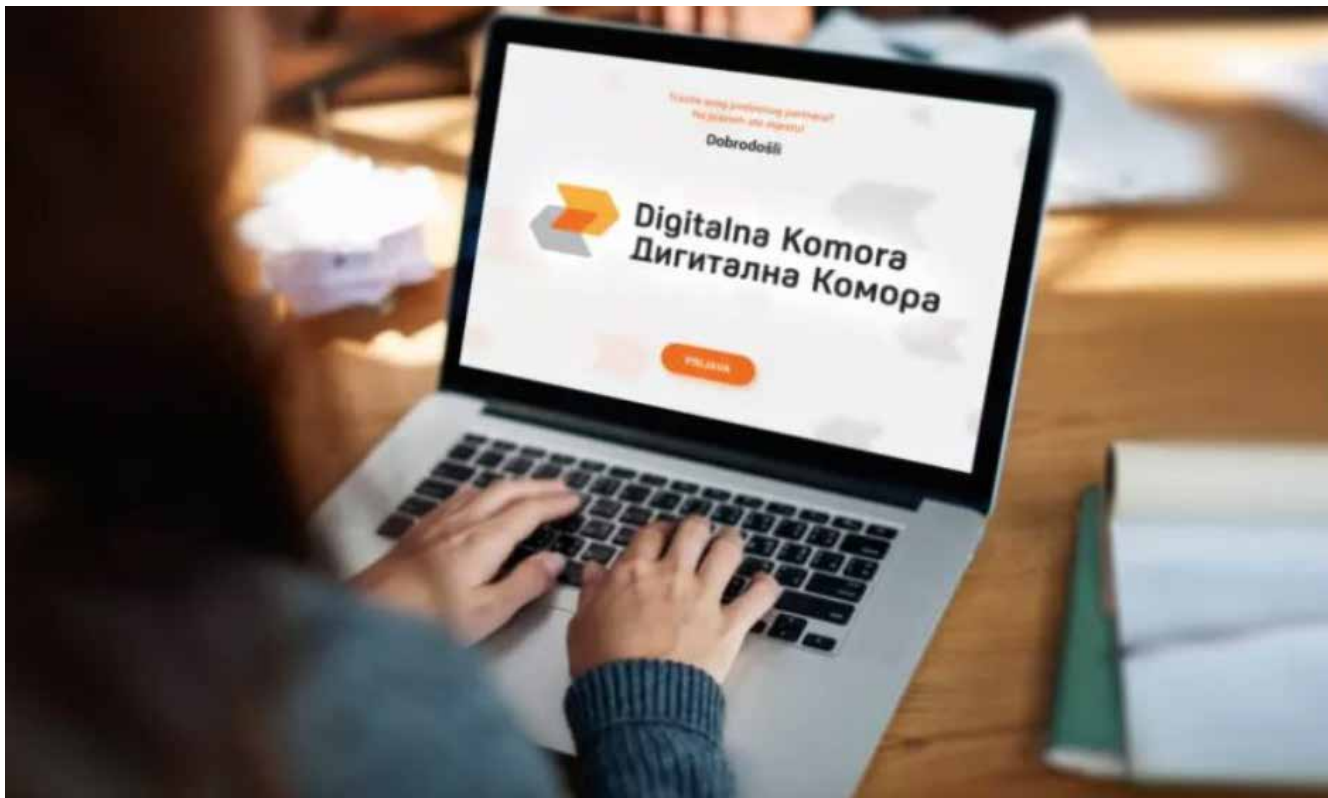
Jedan od važnih partnera Bit Alijanse je Vanjskotrgovinska komora Bosne i

Hercegovine sa kojom je ozvaničena saradnja kroz Memorandum o saradnji. U Memorandumu je prepoznato da je za unapređenje i razvoj ekonomije Bosne i Hercegovine, a posebno IT industrije, neophodna sinergija svih relevantnih institucija i organizacija, kao i svih ostalih aktera koji nastoje kreirati povoljniji poslovni ambijent.

Vanjskotrgovinska komora BiH će svojim aktivnostima omogućiti stavljanje u funkciju svih raspoloživih resursa, potencijala u cilju zajedničkog djelovanja ka postizanju povoljnijih uslova za život i rad građana BiH, posebno kroz razvoj IT industrije.

Bit Alijansa je, kao i uvijek do sada, otvorena za sve koji su zainteresovani da doprinesu dostizanju punog ekonomskog potencijala naše zemlje, koji jeste dalek, ali nije nedostižan kada zajedno činimo male korake ka njemu.

Digitalna komora - vrata u budućnost

Digitalna komora je jedinstven ekosistem koji na jednom mjestu objedinjuje proizvođače iz Bosne i Hercegovine u cilju njihove prezentacije u digitalnom okruženju te njihovog umrežavanja i povezivanja sa potencijalnim kupcima na domaćem i inostranom tržištu.

Pandemija COVID-19 ima jednu znamenitu osobinu - kod oboljelih ističe prethodne zdravstvene slabosti. Na istovjetan način u društvenom i ekonomskom kontekstu i u svjetlu reakcije na pandemiju, jaka društva i stabilna gospodarstva u stanju su nositi se sa svim aspektima situacije u kojoj se našla cijela planeta. Bosna i Hercegovina je i u jednom i u drugom smislu pokazala akutne slabosti u tretiranju pandemije.

U ekonomskom pogledu imali smo nešto simboličnih mjera sa početka u prvom razdoblju tzv. lockdowna, i to u formi finansijskih doznaka poslovnog sektoru na koje je aplicirano i koje su iskorištene u apsurdno malom postotku. Konačno, odgovorom se može smatrati i otvaranje gospodarstva neovisno o javnozdravstvenoj situaciji u kojoj je

država prepustila svakom pojedincu i svakoj pojedinoj kompaniji da brine o sebi.

Sporost u donošenju odluka, potpuna konfuznost u njihovom sadržaju i provedbi te prepuštenost poslovnog sektora samom sebi uz enormnu neizvjesnost o tome što donosi sutra, kako u smislu javnozdravstvenih mjera koje se donose i provode tako i u smislu (ne) očekivane pomoći od države. U moru beznađa koje karakterizira bh. društvo i gospodarstvo, ipak se nađe i dobrih vijesti koje nam pokažu kako entuzijazam i energija praćena kreativnošću pojedinaca mogu donijeti opće društvene i ekonomske blagodati.

I tako, dok čekamo da država putem svojih instrumenata učini nešto za posrnuti poslovni sektor, pomoć opet dolazi od privatne inicijative. Naime,

skupina entuzijasta i pojedinaca u i oko Vanjskotrgovinske komore BiH prepoznala je trenutak i već dulje vrijeme prisutnu potrebu te kreirala i lansirala u pogon digitalnu komoru - <http://digitalnakomora.ba/>.

Digitalna komora konceptualno je zamišljena kao online ekosistem multifunkcionalnog karaktera koji omogućuje integraciju svih poslovno relevantnih podataka u Bosni i Hercegovini, ali i za bh. poslovne subjekte na međunarodnoj poslovnoj sceni. U tom kontekstu, Digitalna komora, prije svega, omogućuje sudjelovanje korisnicima u digitalnom, online okolišu koji objedinjuje podatke o svim bh. proizvođačima, kako one upravljačke u vlasničkom i menadžerskom kontekstu tako i finansijske, odnosno poslovne sa svim bitnim obilježjima proizvodnih asorti-

Pitate se s kim i kako poslovati?
Na pravom ste mjestu!

Dobrodošli na Digitalnu komoru!

Digitalna komora je jedinstven ekosistem, koji objedinjuje proizvođače iz Bosne i Hercegovine na jednom mjestu, u cilju njihove prezentacije u digitalnom okruženju, te njihovog umrežavanja i povezivanja sa potencijalnim kupcima, kako na domaćem, tako i na inostranom tržištu.

U fokusu Digitalne komore je proizvod/usluga proizvedena u BiH, ali i dodatni alati i dokumenti koji će olakšati vaše uvozne, izvozne i ostale poslovne aktivnosti.

Za donošenje kvalitetnih poslovnih odluka i unapređenje vašeg poslovanja poslatite dio DIGITALNE KOMORE.

PRIJAVA

Pogledajte video

mana, cijena, rokova i sl.

U tom svjetlu, digitalna komora integrira podatke na jednom mjestu iz više internih (sam poslovni subjekt i njegovi poslovni partneri) i eksternih izvora (cijeli niz agencija za prikupljanje i publikaciju podataka kako na makro razini, odnosno razini gospodarstva, tako i na mikroposlovnoj razini, odnosno vezano uz konkretan poslovni subjekt). Radi se, ukratko, o najvećoj poslovnoj tražilici u regiji koja omogućuje ne samo administrativne i financijske informacije nego se koncentrira na proizvod i uslugu pojedinih poslovnih subjekata. S obzirom na to da je inicijator svega Vanjskotrgovinska komora BiH, razumljivo je što je posebna pozornost na platformi posvećena izvoznim naporima u dijelu u kojem se tretiraju administrativne potrebe za izvoznike u različite zemlje, ali i izvozni potencijali pojedinih poduzeća iz BiH.

Digitalna komora, nadalje, omogućuje pristup ponajprije vijestima koje se tiču poslovanja u realnom vremenu, a koje sadrže makroekonomske, statističke podatke, ali i informacije koje su bitne za poslovanje pojedinih poduzeća, kreiranje i lansiranje novih proizvoda, izlazak na nova tržišta, planiranje i realizirane investicije i slično. Vrijedi istaknuti kako pandemija COVID-19 mijenja pravila igre u mnogim bitnim segmentima. Tako će promijeniti i percepciju poslovnih kontakata i sastanaka, pri čemu sve veću ulogu imaju aplikacije koje omogućuju online susrete uz visoku razinu učinkovitosti, kvalitete kontakta, ali i sigurnosti.

Digitalna komora je kroz svoje sobe

za chat omogućila bilateralne, ali i kontakte većeg broja sudionika. U tom pogledu valja promatrati i moguću paradigmatiku promjenu kada je u pitanju održavanje sajмова, informacija o njima, njihovu sadržaju, vremenu i načinu održavanja. Sve navedene informacije i usluge Digitalna komora stavlja na raspolaganje svojim korisnicima. S obzirom na potrebu za proaktivnošću i sve većim zahtjevima za transparentnošću, Komora ima namjeru omogućiti svojim aktivnim sudionicima i certificiranje u smislu aktivnosti na platformi.

I na koncu, u svjetlu poslovne potrebe za cjeloživotnim učenjem, u uvjetima u kojima je promjena stalna, kao i potreba za novim znanjima i konceptima, Digitalna komora omogućuje i edukaciju, odnosno poslovno savjetovanje svojim korisnicima koji žele proširiti vidike i ostati u korak sa promjenjivim okruženjem. Sudbina svakog poslovnog pothvata je da raste ili stagnira i propada. Stalni rast, dakle, podrazumijeva i stalnu izgradnju kada se govori o novim znanjima i novim sposobnostima.

Treba na kraju istaknuti kako je dio digitalne komore otvoren svim korisnicima, dok je dio predviđen za registraciju. Koncept je otvoren za dogradnju koja je i za očekivati, onako kako budu rasle potrebe poslovnog sektora - što za podacima, što za njihovom obradom, interpretacijom, edukacijom, poslovnim savjetovanjem itd. COVID-19 će promijeniti određene trendove i ubrzati druge. Najviše se to odnosi na sve više rada od kuće, sve manje neposrednog osobnog kontakta, rastući prelazak na online poslovanje i upravljanje velikom

količinom podataka. Digitalizacija je neminovnost za sve koji traže opstanak i napredak u poslovnom okruženju. Stoga projekti poput digitalne komore nisu luksuz, nego nužnost u rastućoj neizvjesnosti i konkurenciji u globalnom poslovnom svijetu.

Digitalizacija poslovanja ponajprije u kontekstu upravljanja i prezentacije, odnosno dostupnosti velike količine bitnih podataka, već odavno je karakteristika doing businessa u razvijenim poslovnim ekosistemima, a lansiranjem ove platforme postaje svakodnevica i za bh. poslovne subjekte.

Svjedoci smo kako birokratizirana i arhaična administracija na svim razinama vlasti u BiH zahtijeva dane, tjedne pa nerijetko i mjesece za realizaciju poslovne ideje, od registriranja poslovnog subjekta do raznih dozvola u poslovima vezanim za nekretnine. Nasuprot tome, Digitalna komora nam pruža dašak razvijenog zapada u kojem su b2b odnosi udaljeni svega jedan klik.

Dakle, dok s jedne strane, već dulje vrijeme slušamo o potrebi reforme javnog sektora i nadasve administracije, i to kroz njezinu digitalizaciju, poslovni sektor je putem digitalne komore već zagazio u digitalnu budućnost.

Digitalna komora je trenutno u fazi razvoja, kroz registraciju kompanija prikupljaju se i sortiraju podaci da bi u punom kapacitetu bila na raspolaganju svima u drugoj polovini godine. Sve kompanije koje naiđu na probleme prilikom registracije molimo da se obrate na e-mail: support@digitalnakomora.ba.

Digitalna transformacija - preduslov za brži rast i razvoj poduzeća

„Digitalna transformacija“ jedna je od fraza koju često čujemo u poslovnom žargonu i koja nas stavlja pred neku nevidljivu barijeru pitanja da li razumijemo i znamo šta i kako. U žargonu često susrećemo i izjave poput onih da se nalazimo u informacionom društvu, da je sve oko nas informacija i podatak. Izgleda, probudili smo se u „zemlji čudesa“ i, baš kao i Alisa, lutamo novim svijetom - „novim sada“ - i srećemo ljude koji se ponašaju drugačije u odnosu na uvriježene postulate bosanskohercegovačkog poslovnog koda.

Čitajući razne literature i prateći dešavanja internacionalnih i vladinih organizacija koje daju podršku bh. razvoju, digitalna transformacija i informaciono društvo su postali uvriježeni žargonski izrazi koje na razne načine interpretiraju ili koriste mlađahni poslužiocci servisa zaposleni u inim organizacijama. Ipak, oba ova termina su mnogo više od današnje upotrebe zaposlenika internacionalnih i nacionalnih organizacija. Digitalna transformacija (DT) već sada igra presudnu ulogu u razvoju i rastu svakog poslovnog oblika i samog procesa poslovanja. Pojmovi koje donosi informaciono društvo od 60-ih godina prošlog vijeka stvaraju životni prostor za procese digitalne transformacije i nove modele poslovanja.

U narednih nekoliko članaka pokušaćemo pojasniti teme iz procesa digitalne transformacije i one oblasti koje

su od životnog značaja za razvoj bh. društva.

Tempo i razmjere modernih poslovnih inovacija se povećavaju. Mnoge industrije doživljavaju sveobuhvatne promjene. Digitalno povezani kupci traže više i bržim tempom, a današnja konkurencija dolazi izvan tradicionalnih tržišnih segmenata. Sve ovi trendovi vrše razne pritiske na preduzeća i stvaraju veću konkurenciju na tržištu – lokalno postaje globalno.

Iako stalno govorimo o zaostatku BiH u odnosu na okolinu ili EU, pokazatelji govore da većina poslovnih subjekata (MSP segment) u BiH ima trendove koji označavaju početne procese prema digitalnoj transformaciji. Velika većina malih i srednjih preduzeća (MSP) radi sa računarima, ako ništa drugo, bar kompletnu administraciju. Danas je skoro pa nezamislivo knjigovodstvo ili računovodstvo bez računara

a, na drugom kraju korisničkog lanca, čak su i pravnici uvidjeli sve blagodati rada putem računara. Međutim, postoji vrlo važan segment društva koji vrlo sporo prihvata digitalnu transformaciju. To je javna administracija, odnosno uprava na svim nivoima u BiH. O tom fenomenu ćemo napraviti posebnu opasku u nekom od narednih tekstova, dok ćemo u ovom govoriti o novom modelu poslovanja.

Sprovođenje digitalne transformacije je proces modernizacije kroz informacione tehnologije (IT) i svodi se na pronalaženje pametnijih načina poslovanja, pametnijih ali ne i inteligentnijih. Međutim, IT timovi rade u konstantno promjenjivom okruženju složenih IT arhitektura koje su građene na više platformi i sa složenim tehnologijama. Vidimo i da se mnoge organizacije bore sa primjenom moderne infrastrukture zbog troškova održavanja i složenosti

Digitizacija, digitalizacija i digitalna transformacija

Pošto često imamo pitanja o ovim pojmovima, ovdje navodimo analogiju koju svako od nas razumije i sa lakoćom prihvata.

- Digitizacija je pretvaranje analognog svijeta u digitalni, veoma pojednostavljeno rečeno. Time se postiže prvi korak i to je bio prvi proces u razvoju informacionog društva. Primjer uspješne digitizacije je prelazak sa muzičkih LP/singl ploča na CD. Ovim smo dobili proces digitizacije uspješno završen i prihvaćen od društva.
- Digitalizacija je proces kada je CD pretvoren u online distribuciju muzičkih sadržaja. To je već bio korak ka sljedećem modelu rada. Digitalizacija je početak stvaranja poslovnih modela oko digitizovanog svijeta.
- Digitalna transformacija je u ovom slučaju pojava SPOTIFY platforme gdje je postojeći model digitalizacije korišten kao osnova za kretanje ka postizanju poslovnih ciljeva. Dakle, sada govorimo o transformaciji poslovnih modela, procesa i okruženja.

ePotpis u BiH

Davne 2007. godine Bosna i Hercegovina je dobila krovni zakon o ePoslovanju i ePotpisu. Iako smo bili među prvih 20 nacija koje su inicirale donošenje ovih zakona (u tom dobu je i Estonija uređivala pravni okvir ePoslovanja baš kao i mi), realizacija svih inicijativa o pitanju informacionog društva i digitalne transformacije je realizovana veoma sporo, ili je čak zakočena i ostala mrtvo slovo na papiru narednih 13 godina. Tek je 2020. zvanično Vijeće ministara BiH uspješno zaokružilo pravni okvir za izdavanje i upotrebu ePotpisa. Sam pojam ePotpisa i teme u vezi s njim obradit ćemo kao poseban tekst u narednim brojevima biltena.

Paradoks BiH je što je, globalno govoreći, ePotpis već doživio svoje evolucije i iznjedrio nove modele poput digitalnog potpisa ili biometrijskih prepoznavanja i potvrđivanja i sl.

upravljanja postojećih sistema, koji rastu sa dubinom digitalne transformacije. Složenost tehnologije i troškovi upravljanja, u kombinaciji sa tržišnom potrebom za bržim inovacijama, znatno opterećuje IT timove jer se od njih traži brža reakcija, sigurnije upravljanje sve složenijim IT okruženjem i prilago-

đavanje organizacije novim razvojnim pristupima i tehnologijama, a istovremeno i rad na tehnologijama da bi iste mogle biti korištene u organizacijama.

U dosadašnjim razgovorima sa predstavnicima MSP-a uočili smo nekoliko značajnih faktora koji sprječavaju pravilno sprovođenje digitalne transforma-

cije. Bez obzira na složenost okruženja unutar MSP-a, važno je prepoznati gdje je taj MSP na putu modernizacije IT-a i procesa i taj dio je obavezni benčmar-king proces samog MSP-a. Nakon dobijanja dubinske analize o spremnosti firme za procese digitalne transformacije, sljedeći korak je ključan u svakom razvoju i čini ga strategija automatizacije operacija ili strategija digitalne transformacije. On može pomoći da firma poboljša postojeće procese. Pomoću automatizacije je moguće uštedjeti vrijeme, povećati kvalitetu, poboljšati zadovoljstvo zaposlenih i smanjiti troškove u cijeloj organizaciji.

Kako je spomenuto, digitalna transformacija nije jeftina i nije poklon. To je proces u koji treba investirati i raditi dugoročno na promjeni prirode poslovanja društva u model digitalnog poslovanja. Tek nakon implementacije i promjene modela rada mogući su benefiti: od povećanja produktivnosti, ušteda pa do inovacija i razvoja novih proizvoda. U svakom od navedenih koraka ključna je informatika i informacione tehnologije.

Kao inženjer, učio sam još na fakultetu da inženjerski pristup ima određena pravila koja je potrebno pratiti kako bi barem u svom izvornom ili najjednostavnijem obliku bila primijenjena. Ako ta osnovna pravila nisu adekvatno korištena, nemoguće je očekivati implementaciju digitalne transformacije kao najkompleksnijeg oblika primjene informacionih tehnologija. Ta pravila su, ukratko i laički pojednostavljeno:

- potreba razumijevanja objektnog sistema;
- analiza i predstavljanje tog sistema u jeziku informatičara;
- formiranje arhitekture rješenja;
- dizajn informacionih sistema ili skupova koji odgovaraju objektnom sistemu.

Posebna pažnja treba biti posvećena edukaciji, obrazovanju i treningu kako bi proces mogao biti kompletiran. Implementacija stvorenih rješenja, kupovina računara i aplikacija je posao koji dolazi na kraju ovog ciklusa, kao rezultat svih prethodnih koraka.

Ne smijemo zaboraviti, nakon implementacije postoji ciklus, tzv. „postimplementacioni period“, kada je potrebno raditi dodatne analize i praktično ponavljati sve prethodne korake ali u smanjenom ili novim zahtjevima prilagođenom obliku. Informatičarima je najvažniji prvi skup koraka, koji je

Šta je digitalni, a šta elektronički potpis?

ePotpis sastoji se od automatski generisanih simbola koji se mogu priložiti uz ugovor, obrazac ili bilo koji drugi eDokument, koji svojim potpisom fizička ili pravna osoba namjerava ovjeriti. U tom kontekstu korištenja ePotpisa, digitalni potpis garantuje da je ePapir ili eForma popunjena i ePotpisana online autentična.

Dakle, stvarne razlike između dPotpisa i ePotpisa su:

- ePotpis je digitalna zamjena nečijeg standardnog potpisa olovkom i koristi se za provjeru identiteta potpisnika. Naprimjer, ako imate dostavu a kurir zatraži da se potpišete na njihov tablet, ono što nacrtate na ekranu je ePotpis. Takođe, ePotpis ima i svoje mnogo kompleksnije forme autentifikacije i praćenja potpisnika i prepoznavanja identiteta;
- dPotpis nema navedenu vizuelnu komponentu već je jedinstveni ključ (naprimjer, za bankovni račun) koji izgleda kao duga kombinacija brojeva u šifriranom protokolu zaštićeno lozinkom. Koristi se za provjeru pristupa ili određene radnje, prilikom obavljanja plaćanja i bankarskih operacija. Takođe, digitalnim potpisom se garantuje autentičnost popunjavanja formulara i dokumenata u digitalnoj formi i njihova cjelovitost.

nerijetko preskočen i nedovoljno obrađen, što je neprihvatljiv presedan u današnje vrijeme digitizacije, digitalizacije i digitalne transformacije.

Većina organizacija će započeti i proći kroz neku vrstu digitalne transformacije. Nažalost, veliki broj njih će doživjeti loše iskustvo i radije će prestati provoditi transformaciju jer su troškovi ili teškoće veliki, jer nema rezultata ili su očekivanja drugačija od stvarnosti. Svi razlozi su rezultat odsustva planiranja i strategije, što su osnovne komponente digitalne transformacije. Izbor prave tehnologije je često ključan za održavanje konkurentnosti, a tokom ove izazovne i neizvjesne dvije godine dodavanje digitalnih mogućnosti i načina rada pokazalo se od vitalnog značaja za preživljavanje mnogih preduzeća.

Kako ne bismo uništili pozitivne pomake (jer i svakom vrhunskom sportisti ili timu je preduslov za uspjeh izuzetno težak i zahtjevan rad, planiranje i pripreme) potrebno je ponovo naglasiti da je usvajanje novih tehnologija i digitalnih usluga, nadogradnja IT sistema ili prenos rada u oblak sve samo ne jednostavan proces. Digitalna transformacija zahtijeva pažljivo analiziranje koja su to prava tehnološka rješenja i dobro osmišljenu strategiju koja uzima u obzir sve aspekte poslovanja, od uticaja na osoblje do sigurnosnih implikacija.

Digitalne transformacije često uključuju prekvalifikaciju i reorganizaciju osoblja, kao i stvaranje novih uloga i poslovnih procesa u firmi. Naprimjer, društvo koje usvoji pristup baziran na podacima (uslužna djelatnost poput hotelijerstva) gotovo će sigurno trebati nekog na poziciji službenika za zaštitu podataka, a ta pozicija nije postojala prije digitalne transformacije. Sama transformacija ima tendenciju da utiče na nekoliko područja poslovanja - dodavanje novog sistema za jedan tim ili funkciju može zahtijevati dodavanje novih tehnologija negdje drugo.

I na kraju, nema bržeg rasta preduzeća bez sprovedene digitalne transformacije, nema veće konkurentnosti na tržištu bez kvalitetne digitalne transformacije. Dakle, nije više pitanje hoćemo li i trebali nam, već kada ćemo se transformisati u digitalno društvo.

*Haris Hadžialić,
direktor Global GPS BH*

Kratak osvrt OSCE-a na digitalnu transformaciju MSP-a

- Svi sektori i firme svih veličina intenzivno opremaju svoje osoblje računarom i pristupom internetu, iako manje firme to rade sporije, a neki sektori brže (npr. građevinarstvo, logistika ili trgovina na malo).
- Digitalizacija je višestрана i uključuje upotrebu i primjenu širokog spektra tehnologija u različite svrhe.
- U digitalnoj difuziji postoje komplementarnosti: Usvajanje tehnologije A raste s usvajanjem tehnologije B. Ova komplementarnost raste kako firme rastu - povećava im se elastičnost, što može doprinijeti daljnjem povećanju digitalnih podjela i rizika da se prednosti digitalne transformacije pripisuju ranim usvojiteljima.
- MSP-i zaostaju u usvajanju digitalnih tehnologija u svim tehnološkim oblastima, ali imaju tendenciju prvo digitalizirati neke poslovne funkcije: opću administraciju i marketinške operacije. Digitalni jaz je manji između malih i srednjih preduzeća i velikih firmi u njihovim interakcijama između preduzeća i vlade, u korištenju elektroničkog izdavanja računa ili društvenih medija ili u internetskoj prodaji.
- Jaz u usvajanju DT od MSP-a povećava se kada tehnologije postanu sofisticiranije ili kada je kadrovska masa bitna za primjenu. Naprimjer, za softver za planiranje resursa u društvu potrebna je kritična veličina da bi se riješila složenost i značajna količina potrebnih resursa.
- Mikro firme prolaze ispod radara, tj. oko 90% poslovne populacije u zemljama OECD-a nije obuhvaćeno međunarodnom statistikom o digitalnom uvođenju u preduzeća.
- Uočene su međuindustrijske razlike u difuziji transformacije. Neke su tehnologije relevantnije za digitalizaciju u nekim sektorima i usko su povezane sa stvaranjem vrijednosti u tim sektorima. Naprimjer, brza širokopojasna veza u uslugama smještaja i prehrane ili eProdaja u trgovini na veliko i malo. Koncept je usvajanje diferenciranog pristupa politici digitalizacije MSP-a prema vrsti industrije, ali i poslovnih procesa.
- Od početka pandemije COVID-19 zabilježen je nagli porast digitalne prihvaćenosti i online prodaje MSP-a. Kako se kriza nastavlja, te će promjene trajati, a neke će investicije postati nepovratne i karakterisaće „novo danas“.
- Među zemljama OECD-a postoji široki fokus na ubrzavanje širenja digitalnih inovacija na mala i srednja preduzeća. Međutim, postoji problem širine pristupa i, u nekim područjima, različitih gledišta o tome kako DT sprovesti, uzimajući u obzir heterogenost populacije MSP-a i raznolikost njihovih poslovnih ekosistema.
- Vlade sprovode kombinaciju pristupa politike razvoja MSP-a: od programa tehnološke podrške, do razvoja vještina, alternativnih izvora finansiranja, do poboljšanja kapaciteta MSP-a za upravljanje i zaštitu njihovih podataka ili usvajanja zdravih praksi digitalne sigurnosti, do podržavanja eUprave kao poluge usvajanja dPoslovanja, postavljanja visokokvalitetne infrastrukture, mrežnih platformi i objekata.

Digitalna transformacija Bosne i Hercegovine

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРГОВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Projekat podržan
sredstvima Bugarske
razvojne pomoći

Digitalna transformacija sa osvrtnom na proizvodnju ambalaže

Sve o tome kako digitalna transformacija može pomoći i unaprijediti poslovanje, koje su moguće prijetnje i poteškoće a koji benefiti moglo se čuti na webinarima koje je organizirala Svjetska organizacija za ambalažu (WPO).

Digitalna transformacija se zasniva na konceptu Industrije 4.0, koja je aktualna tema posljednjih godina, a bit će i dalje sve dok industrija bude prolazila proces tranzicije.

Najvažniji cilj Industrije 4.0 je smanjenje troškova proizvodnje, poboljšanje fleksibilnosti, proizvodni model na zahtjev (on-demand) i poboljšanje kvaliteta. Digitalna transformacija nešto je što je postalo neizbježno za sve kompanije koje ciljaju ući u digitalno okruženje, te je dio tehnološkog procesa koji uključuje pojmove kao što su IoT, pametni strojevi, umjetna inteligencija (AI), poslovna inteligencija, BigData...

Koncept digitalne transformacije snažno je prisutan u poslovnom svijetu posljednjih godina, a glavni benefiti koje donosi su:

- unapređenje poslovne efikasnosti,

- poboljšanje procesa donošenja odluka,
- širenje na tržišta,
- poboljšanje lojalnosti kupaca i
- dovođenje do organizacijske optimizacije.

Da je digitalna transformacija nešto što ne bi smjelo zaobići niti jednu kompaniju koja želi uspjeti na današnjem kompetitivnom tržištu, govori i podatak da 85% kompanija misli da imaju samo dvije godine da naprave značajne promjene prije nego što zaostanu za konkurencijom. S druge strane, ne treba zanemariti niti podatak da se očekuje da će tržište workflow rješenja za automatizaciju i optimizaciju do 2022. narasti do vrijednosti od 17,3 milijarde dolara, što je godišnja stopa rasta od 11,15 posto.

Mnoge softverske kompanije nude

rješenja i alate koji pomažu u što lakšem prolasku kroz digitalnu transformaciju, odnosno rješenja koja će automatizirati, optimizirati i kontrolirati kompletan proizvodni proces, uključujući praćenje baze podataka, transparentnost narudžbi poslova, procjenu svakog pojedinog posla, proizvodni proces pa sve do same isporuke.

Jedan od važnih aspekata ove transformacije je i što je više moguće smanjenje ljudske intervencije, a time i smanjenje ljudskih pogrešaka.

Digitalna proizvodnja ambalaže

Ambalaža je jedna od grana grafičke industrije koja bilježi više stope rasta. Masovna proizvodnja otvara sve veće potrebe za ambalažom, ali i velika kon-

Ključni trendovi koji će utjecati na ambalažnu industriju do 2028. godine

1. Ekonomski/demografski rast - očekuje se da će globalna ekonomija u navedenom razdoblju biti stabilna, a glavni pokretač rasta će biti tržište u razvoju
2. Potrošački trendovi - globalno tržište nastaviti će rasti zbog snažnog porasta online trgovine koja će dovesti do porasta zahtjeva za specifičnim vrstama ambalaže
3. Zahtjevi vlasnika brendova - ambalaža će zahvaljujući tehnološkim inovacijama imati sve važniju ulogu u zaštiti protiv krivotvorenja, ali i u marketinške svrhe
4. Pametna ambalaža - veća upotreba RFID tehnologije za elektronično označavanje i praćenje zaliha
5. Bolje recikliranje - lakše recikliranje ambalaže, veći postotak recikliranih materijala u ambalaži
6. Biorazgradiva ambalaža
7. Konsolidacija industrije ambalaže - brže izmjene posla, tehnologija nove generacije

kurencija proizvoda na tržištu stavlja pred proizvođače ambalaže sve veće zahtjeve u pogledu diferencijacije ambalaže. Proizvođači ambalaže žele se istaći na policama, gdje dizajn ima veliki utjecaj na prodaju proizvoda.

Mala izdanja ambalaže otisnute digitalnom tehnologijom minimizirat će rizik proizvođača. Česta promjena ambalaže, ali i manje promjene na postojećoj ambalaži, osvježiti će proizvod i poslati poruku kupcima da se proizvod usaglašava prema potrebama kupca.

Ako se uporedi cijena jedne kutije proizvedene fleksotiskom sa identičnom kutijom proizvedenom digitalnim tiskom, kutija proizvedena digitalnim tiskom je značajno jeftinija.

Današnja ponuda digitalnih tehnologija osigurava ulazak u ovaj segment uz minimalni trošak. Posjedovanje UV stolnog pisača i stolnog rezača osigurat će široke mogućnosti u digitalnoj proizvodnji ambalaže.

Prilikom ulaska u svijet digitalnog tiska potrebno je obratiti pažnju na sljedeće:

- pažljivo odabrati dobavljača tehnologije, jer će od toga zavisiti brzina implementacije tehnologije, edukacija zaposlenih ili brzina servisne podrške,
- prilagoditi kapacitete tehnologijama proizvodnih potreba, jer pokretanje digitalnog tiska ambalaže nije beznačajna investicija,
- diverzificirati operativne karakteri-

stike tehnologije. Investicijom u UV stolni pisac i stolni CNC rezač dobiva se tehnologija sa kojom se mogu proizvoditi i POS stalci, ali i obrađivati drvo ili razni PVC materijali. Kombinacijom ovih strojeva moguća je automatizirana proizvodnja personalizirane ambalaže.

Sve se više govori da je fleksibilna ambalaža budućnost. Praksa je pokazala da fleksibilna ambalaža odolijeva svim izazovima vremena. Ni jedna vrsta ambalaže nema tako široku primjenu, posebno u prehrambenoj industriji, a sve se više vidi njena primjena kod artikala koji su se pakirali u ostalim vrstama ambalaže. Naprimjer, čokolada u fleksibilnoj ambalaži s mogućnošću ponovnog otvaranja i zatvaranja, sokovi i druga pića u „bag inbox“ ambalaži, sokovi, smoothy ili tekući sapun u fleksibilnim vrećicama sa čepovima.... Primjera je puno. Danas je puno zahtjeva i izazova pred fleksibilnom ambalažom, najviše kada su u pitanju reciklaža i ekologija, ali vjerujemo da će uz nove materijale i tehnologije fleksibilna ambalaža i dalje zadržati primat.

Kada je u pitanju orijentacija na kupca, digitalni tisak i s njim povezana fleksibilnost otvaraju novu dimenziju interakcije. To više ne vrijedi samo za male nego i za srednje i velike serije. Privlačan tisak sa unutrašnje strane ambalaže kao kampanje sa sezonskim motivima također pružaju različit pristup kupcima u e-trgovini. Pametna ambalaža obavještava, zabavlja i povezuje onli-

ne kupce. Skeniranje QR kodova može pružiti dodatne informacije o proizvodu, kao i optimalne savjete za upotrebu proizvoda. Na isti način potrošači mogu dobiti pristup bonus programima ili platformama društvenih medija na kojima influenceri prikazuju proizvod ili filmove o raznim aplikacijama i instaliranju složenih proizvoda.

Savremene tehnologije i promjene potrošačkih navika dovode do stalnih promjena u e-trgovini. *Offline* i *online* sve se više međusobno stapaju. Već danas industrija, maloprodaja i online igrači ulažu u razvoj i širenje svojih višenamjenskih inicijativa. Kontinuirano umrežavanje internetskog i izvanmrežnog svijeta ima dalekosežne učinke na cjelokupni lanac opskrbe. Osobito u sektoru ambalaže, gdje će sve više rasti potražnja za sveobuhvatnim integriranim rješenjima koja podjednako dobro funkcioniraju i na policama trgovina i online.

Također, aktivna i inteligentna ambalaža te razni senzori na ambalaži nešto su što postaje dio svakodnevnice, mada njihovo korištenje povećava cijenu proizvoda.

Potpunim prihvatanjem cloud tehnologije kompanija može uspjeti u procesu digitalne transformacije. Promjene koje donosi implementacija softvera dugotrajne su i nimalo jednostavne, no krajnji rezultat je itekako vrijedan truda.

Selma Bašagić

Njegovo veličanstvo podatak

Da bi digitalizacija društva bila uspješna na nivou nacije potrebno je da privredni sektor stvori sisteme u kojima će privrednici biti nominovani kao vlasnici podataka i u kojima će kontrolisati tok podataka. Ovlaštenja o upotrebi podataka su način za implementaciju razvoja digitalizacije društva. Tamo gdje prikupljanje podataka olakšavaju grupe privrednika ili organizacije, takve informacije mogu se držati „u povjerenju“ za te grupe privrednika ili ih treba održavati za njihovu kolektivnu korist.

Brzina prelaska iz „digitalnog feudalizma“, doba kad je računare koristio mali broj ljudi, u „digitalni komunizam“, kad je mobilni telefon moćniji od računara iz doba feudalizma i kad je upotreba u potpunosti distribuisana na svakog člana zajednice da je koristi po sopstvenoj volji - predstavlja najbliži opis informacionog društva. Novi koncepti korištenja digitalnih uređaja, a sa time vezana i potpuna sloboda i drugačija vrsta odgovornosti prema korištenju digitalnih tehnologija, je uspostavila čudne (u odnosu na starija vremena) refleksije na odnose u društvu. Takvi odnos su, sa druge strane, doprinijeli stvaranju novog sredstva vrijednosti, nečega što je prije nekoliko decenija bilo potpuno neprimjetno, kao i vazduh koji dišemo - tu je ali nema vrijednosti - u najvrjedniju pojavu današnjice sa najvećim rastom vrijednosti kojoj čak ni obračun nismo u stanju pravilno napraviti.

Najeklatantniji primjer takve pojave je **Bitcoin**, novac stvoren u digitalnom svijetu, koji je čista i jedinstvena pojava digitalnog doba i predstavlja, zamislite čuda: podatak i informaciju, ogrnute u algoritmu matematike, sa vrijednosti koja je nekoliko puta premašila granice „normalnog rasta“ recimo zlata ili dionica na Standard & Poor 500.

Kao što možemo nazrijeti iz rečenog, novostvoreni model života, koji živimo od devedesetih godina prošlog vijeka, najviše se odražava u domenu podataka i informacija, kroz tretiranje vlasništva, stvaranja, korištenja i, uopšteno govoreći, životnom ciklusu podataka i informacija.

Značaj podataka

Danas možemo reći da je najbogatiji onaj „čovjek“ koji ima podatke i informaciju, koji ima znanje. Za novo danas se vezuje i novi oblik razmišljanja,

jer dijeljenjem podataka i informacija, za razliku od svih dosadašnjih modela dijeljenja, djelilac postaje bogatiji za sve druge informacije i podatke koji su stvoreni dijeljenjem.

Koliko je podatak, pa time i informacija, postao najvažnije sredstvo za održanje života, reći će nam mnogi primjeri. Recimo, COVID-19! Ovo je jedinstven primjer kako je informacija o bolesti postala dominantan parametar kreiranja životnih uslova za cijeli svijet. Interesantno je današnju situaciji pogledati kroz digitalnu prizmu. Iako je za predsjednika Trampa konstatovano da nije započeo niti jedan rat izvan granica SAD-a, potrebno je reći da je doba predsjednika Trampa označeno pojavom novog igrača na svjetskoj sceni u obliku korporacija koje su danas i zvanično postale partner državama. Predsjednik Tramp je predstavljao korporativni svijet iz kojeg je ponikao i koji ga je stvorio, i to radi sasvim korektno

Izvor: TradingView

i jasno. Ako na taj način pogledamo svijet poslije Trampa, vidjećemo da je danas jedino moguće organizovati pregovore sa farmaceutskim korporacijama ako ste država ili skup država. U tom kontekstu imate i druge korporacije koje pregovaraju sa državama iz domena zdravstva, digitalnih alata i digitalnih poslužilaca servisa, transporta... Jedine korporacije koje su još ostale pod okriljem nacionalnog, iako se i tu vrši ubrzana internacionalizacija, su one koje se bave hranom. Od novostvorenih vrijednosti – podataka i informacije – mi danas živimo, ne od hrane koju jedemo i vazduha koji udišemo (od toga proživljavamo). Sva bogatstva su vezana za digitalni svijet: trgovina, putovanja, komunikacije, stvaranje dodatne vrijednosti...

Dakle, šta je COVID-19? Virus, nešto malo teži nego gripa, sličnog karaktera i smrtnosti. Daleko manja pošast od, recimo, kolere, ebole, kuge, pljuskavica ili krzanka... Zamislite, ove dječije bolesti su imale veću smrtnost od COVID-19, kad gledamo vremena kad su tretirane. Ali ono šta je neobično sa ovom pojavom virusa je njegova globalizacija i nevjerovatna mogućnost na mutacije i zastupljenost ljudskog virusa kao informacionog virusa. COVID-19 je dominantan podatak u svim informacijama, globalno govoreći – nema ratova, nema pustošenja, nema klimatskih promjena, nema drugih bolesti, nema ekonomije, nema života – dominacija jednog podatka i stvorenih informacionih mutacija na tom podatku.

Samo da se razumijemo, ovdje nije tema zdravstvo ili liječenje, već pojašnjenje šta je podatak i informacija, šta

je virus u domenu podataka i kako isti utiče na digitalni svijet.

Sa primjera globalnog možemo se spustiti na primjere iz svakodnevnog života, a koji govore i o našem odnosu prema dosadašnjim autoritetima koji, objektivno, više to nisu u novim domenima.

Navedimo primjer autoriteta starog nekoliko vjekova - BANKE. Današnje banke, ne bosanskohercegovačke, se bore sa novim pojavama kao što su FinTech, InvesTech, kripto valute, BlockChain, nove virtuelne banke i sl. Naše banke su još uvijek zaštićene od ovih pojava zahvaljujući neradu agencija za bankarstvo i drugih autoriteta pa smo u digitalnom svijetu negdje oko 2004. godine - nama dan traje godinu!

U finansijskom svijetu BiH ne postoje krypto valute, koje su odgovor novog doba prema nacionalnim valutama, jer je krypto valuta podatak i informacija u matematskom algoritmu, program koji nema naciju i koji je sveprisutan. Ima toga još, ali nemamo prostora za elaboraciju pa ćemo o tome u tekstu koji će biti posvećen digitalnom dobu finansija.

Međutim, pogledajmo kako banke tretiraju podatke i informacije. Svaka banka čuva i upravlja novcem svojih klijenata. Praktično, banka nema svog novca, ili ga ima ograničeno, mnogo manje nego novca svojih klijenata. Banka ima ograničena prava i striktnu regulaciju koja ograničava banku da radi šta hoće. Novac na računu klijenta je nedodirljiv banci, svaka uzurpacija tog novca dovodi banku pred sud. Banka za svaku transakciju ili korištenje novca klijenta mora imati dozvolu kli-

jenta i to banke rade. Banka ne smije blokirati račun klijenta bez sudske zabrane, jer to nije račun banke, već klijenta. Banka dakle samo održava, upravlja, manipuliše tim sredstvom, odnosno podacima i informacijama o novcu klijenta uz striktna pravila koja uređuje regulator tržišta. Ali i u tako uređenom prostoru ima mjesta za razna tumačenja. Recimo, pristup izvodima starijim od 12 mjeseci je uglavnom onemogućen na skoro svim (li barem onim koje smo imali priliku testirati) sistemima eBankarstva. Razlozi su nebitni jer nisu tehnološki već politički odnos banke i klijenta – tumačenje prava nad podacima i informacijama. Očito se tu radi o velikoj zabuni jer podaci koje banka čuva su podaci klijenta i on plaća njihovo čuvanje i dostupnost u svakom trenutku, a banka nikako to ne smije ograničiti. Banka koja uskraćuje pristup podacima mora to obrazložiti, iako tehničko-tehnoloških razloga nema, a zakon je jasno na strani klijenta. Korištenjem eBank sistema klijent bi trebao da ima SVE podatka, historijske podatke od dana otvaranja računa do danas, a zašto nema?

Krenimo u zdravstveni sektor... To je uvijek bilo i ostaje najvažniji domen pored finansija i hrane! Zaista je teško povjerovati koliko je neznanje u domenu upravljanja i korištenja podacima i informacijama. Prisustvovao sam interesantnoj raspravi kada ljekar na UKC Sarajevo pojašnjava starijem gospodinu koji je došao po svoje nalaze radene na uređaju za magnetnu rezonancu da su ti nalazi vlasništvo UKC Sarajevo, ali da im lični ljekar može pristupiti putem „sistema“, ograničeno i da ne može izdati nalaze koje će ovaj njihov klijent prosljediti svojoj djeci na dalje analize.

Ovi primjeri su porazna činjenica o neznanju za svakog ko se bavi podacima i informacijama, pravima, pristupu i vlasništvu nad istima. Logično bi bilo da su sve navedene ali i ostale institucije koje imaju podatke/informacije ili ih proizvode barem pokušale angažovati eksperte koji bi pomogli uspostaviti procese promjene.

Digitalna transformacija nije samo u mašinama već i u glavama ljudi pa je tek onda, uz te etičke, psihičke i moralne, pravne i društvene promjene, moguće uvođenje digitalne tehnologije. Digitalizacija se odnosi na upotrebu alata koji pretvaraju analogne u digitalne informacije. Ovo dovodi do povećanog prisustva i upotrebe povezanih baza

podataka i alata za njihovo korištenje u obliku softverskih aplikacija za uređaje kao što su računari, tableti ili aplikacije za pametne telefone. Kada govorimo o drugim aspektima uvođenja novih tehnologija relevantnih za zanimanja važni su nam robotizacija/automatizacija (naprimjer, roboti za pomoć ljudima) ili umjetna inteligencija (naprimjer, obrada podataka).

Takođe, digitalna transformacija je ne samo upotreba tehnologija već i model promjene paradigme poslovnog procesa, mentaliteta i kulture rada, razmjena informacija i širenje znanja te, kao najvažniji segment, nadogradnja inovacionim procesima uspjeha digitalizacije na viši nivo. Kroz sve navedeno je očito da se, prvenstveno javni ali i privatni sektor, suočava sa novim zahtjevima i novim očekivanjima, potaknut brzim razvojem ponude tehnologija i alata.

Digitalni poremećaj je, dakle, transformativni uticaj koji proizvodi digitalizacija na poslovanje, ekonomiju i društvo.

Moć digitalnog poremećaja proističe iz sposobnosti digitalnih tehnologija i infrastruktura da oblikuju način na koji pojedinci, preduzeća i drugi ekonomski i društveni činioci međusobno djeluju. Digitalne tehnologije su, u suštini, tehnologije interakcije: one se mogu iskoristiti da povećaju, prošire i obogate interakcije između ekonomskih i društvenih sastavnica. Ove interakcije su fundamentalno vezane za razmjenu informacija - digitalizovanih u „0“ i „1“ - u svrhu stvaranja vrijednosti. Digitalizacija čini digitalne tehnologije i infrastrukture generičkim tehnologijama: one se mogu primijeniti u bilo kojem sektoru, što objašnjava širok doseg trenutne ere digitalnih poremećaja.

I nakon ovih svih definicija dolazimo do pojmova DIGITALNE, INFORMATIČKE i INFORMACIONE PISMENOSTI. Novi problemi zahtijevaju da osoba čita i razumije internet tekstove, grafiku i numeričke podatke. Prema tome, razumijevanje i procjena smislenih informacija dostupnih u okruženjima bogatim tehnologijom su centralni za konstrukciju definisanja rješavanja problema u takvim okruženjima.

Već smo kroz primjere naslutili da postoji sve jači trend integracije podataka nezavisno od proizvođača. Primjer su poljoprivredne informacije, softverske aplikacije, podaci o mašinama

i poljoprivredne usluge koji se spajaju zajedno na jednoj digitalnoj platformi. Fokus više nije na proizvođačima i mašinama, već na poslovnim procesima na farmi. Pomoću alata za upravljanje farmom sve vrste podataka se spajaju na jednom interfaceu. U budućnosti će poljoprivrednici imati poslovno upravljanje u svom džepu, preko svog pametnog telefona. Nove tehnologije i digitalizacija transformišu poljoprivredu i nude nove mogućnosti za poboljšanje politike. Ovakav sistem je već zaživio u Francuskoj.

Upotreba podataka

Danas u BiH mi nemamo ovako koncipiranu razmjenu, odnosno, razmjena podataka se zasniva na razmjeni podataka o ključnim pokazateljima učinka, i to na rudimentarnoj osnovi, stalno potežući određene političke okvire kojima se sputava model stvarnog definisanja razvoja. Ali, kao što je već istaknuto, dijeljenje podataka ima šire aspekte: za uporedbu operativnih (i u manjoj mjeri održivih) podataka mnogo više podataka mora biti dijeljeno; samo vlasništvo je ključno za neutralno i holističko savjetovanje; većina sakupljenih podataka dolaziće iz novih izvora podataka, vjerovatno senzora ili sličnih uređaja - za neke od ovih izvora podataka, kao što su oni iz mašina ili raznih dobavljača inputa, podaci su suštinski dio njihovog poslovnog modela, a takvi podaci nisu automatski dostupni besplatno.

Takođe, postoji definisana svrha prikupljanja podataka, kao što je poresko, računovodstveno ili, naprimjer, prikupljanje podataka za sisteme praćenja sigurnosti hrane. Postojanje ovih izvora i baza je pozitivna stvar, ali neuređen sistem stvara uska grla jer nema uspostavljenog modela interoperabilnosti, razmjene informacija i analitike te je sveprisutna pojava da neki od posjednika podataka iste prodaju ili se ponašaju kao njihovi vlasnici, dok su samo čuvari ili upravljači sa jasno definisanim ulogama.

Zakoni i regulativa su neophodni u svakom od ovih segmenata.

Eklatantan primjer upotrebe podataka koji su vlasništvo druge osobe su podaci završnog računa i svi ostali finansijski podaci o firmama u BiH. Iako postoje 2 sistema, razdvojena po entitetima, oba rade isti model. Naime, bez znanja vlasnika podataka, dakle poslovnih subjekata koji su predali izvje-

štaje na čuvanje i za analitiku jasno definisanim institucijama: poreske uprave, PIO, zdravstveno osiguranje, parlamenti, statistike, navedene dvije institucije su odlučile da naprave poslovni model prodaje dobijenih podataka raznim kućama koje se bave bonitetima firmi i slično. Ovaj proces ne bi bio toliko pogrešan da postoji saglasnost stvarnih vlasnika podataka nad postupkom prodaje ili davanja na uvid javnosti, ovako je to uzurpacija određenih prava, jer bh. zakoni još ne prepoznaju navedene probleme.

Imamo još jedan paradoks koji je pojašnjen u studiji Vanjskotrgovinske komore BiH o digitalnoj transformaciji finansijskog sektora. Naime, poreske uprave i ministarstva finansija ne prepoznaju platni promet obavljen drugim institucijama osim bankama. A te druge institucije su PayPal, Payoneer, pa čak i MASTERCARD i VISA u ovom novom obliku koristeći tehnologije Blockchain ili kripto valute. Ako govorimo o fiskalizaciji, to je posebno eklatantan primjer.

Privrednici, kao i većina ljudi, ne vole unositi podatke koji su već negdje dostupni generisani u nekom uređaju, poput GNSS-a ili senzorskih podataka, IoT-a ili poreske uprave, CIPS-a, sudova za registraciju društava itd. Nažalost, trenutna situacija je daleko od idealne - neponavljanja unosa podataka. Privrednici, kao što su recimo prodavci i kupci, šalju jedni drugima na hiljade papira i drugih dokumenata godišnje (jedna od karakteristika je nerazumijevanje i bespotrebno traženje papirnih dokumenata, naprimjer o registraciji firme ili PDV registraciji i sl., iako si dostupni online). Privredni subjekti tada moraju da upisuju takve podatke u svoje sisteme za upravljanje odnosima sa klijentima ili računovodstveni softver (ili moraju da plate računovođu da to učini). Ovo je često ograničeno na najpotrebnije podatke (naprimjer, finansijske podatke) gdje se drugi podaci o dokumentima (o količinama ulaza ili izlaza ili o indikatorima kvaliteta proizvoda) ignorišu, iako bi to bilo korisno za pokazatelje o produktivnosti i posebno održivosti.

Unazad nekoliko godina ova praksa se razvijala prema digitalnoj razmjeni s EDI (*Electronic Data Interchange*) porukama, ali se ispostavilo i da neki poslovni subjekti obezbjeđuju fakture u pdf-u ili ih stavljaju na raspolaganje na vlastitoj platformi ili web stranici. Iako ovo podržava razvoj lanca bez papira,

navedeni formati ne pomažu u smanjenju administrativnih opterećenja i ne omogućavaju suptilan rad sistemima uspoređivanja gdje se podaci kombinuju, jer se podaci još uvijek ručno prebacuju u sisteme i druge formate. Takođe, moramo obratiti pažnju na činjenicu da preduzeća imaju razumljivu tendenciju da svoje oskudne izvore IT-a prenesu na druge aktere, a ne direktno da se nose sa datim problemom za razmjenu digitalnih podataka, jer je njima vlastita korist relativno nejasna.

Novi, proaktivniji vladini pristupi, posebno javne administracije, mogu igrati ključnu ulogu u promovisanju punog EDI pristupa i održivosti. Diskusije na panelima tokom konferencije u martu 2019. spomenule su tehnologiju *BlockChain* kao moguće rješenje, garantujući vlasništvo nad podacima za davaoce i time stvarajući povjerenje u zajednički interoperabilni sistem koji sadrži podatke koje svi akteri možda neće željeti dijeliti sa svim akterima, ali su u osnovi svi podaci dostupni.

Evropske vlade danas imaju politiku otvorenih podataka, što znači da svi podaci dostupni unutar javne administracije treba da budu objavljeni ili su dostupni javnosti ako time nisu prekršeni zakoni o privatnosti. Neki od tih podataka, kao što su vremenski podaci, geografske karte ili podaci o kretanju ljudi i životinja, korisni su za upravljanje i mogu biti podržani drugim sistemima. Recimo, u oblasti agronomije, ogroman broj geografskih i otvorenih podataka koji proizlaze iz politike CAP-a¹, a koji su već dostupni u javnim izvorima. Ili, recimo, sistem identifikacije zemljišnih parcela koji se primjenjuje i usklađuje u svim državama članicama EU. Sistem se uglavnom koristi za direktne isplate i aplikacije za finansiranje ruralnog razvoja, ali isto tako može registrovati podatke povezane sa zahtjevima unakrsne usklađenosti kao što su direktive o nitratima, staništima i vodama, propisi o pesticidima, zakonodavstvo EU o sigurnosti hrane, dobri poljoprivredni i okolišni uslovi zemljišta (održavanje karakteristika pejzaža, tla, tampon traka...) itd.

Primjer koji pokazuje koliko bi ovaj model mogla proširiti javna administracija, ali i uz pomoć preduzetnika, je aplikacija BoerEnBunder u Nizozemskoj, koja je nastala zbog

činjenice da Agencija za finansijsku podršku poljoprivrednicima stavlja na raspolaganje javnosti podatke sa terena. Svako može kliknuti na bilo koje polje na karti bilo gdje u zemlji i vidjeti koji su usjevi tamo uzgajani od 2009. godine. Takođe, sistem pruža podatke o tlu i podatke o visini (nadmorskoj) prostora. Pored toga, obezbijeden je indeks ozelenjavanja na osnovu satelitskih podataka koji je, u suštini, pokazatelj rasta biljaka. Do sada, jer je sistem tek u fazi uspostave, još nisu prijavljena iskustva poljoprivrednika ili IKT firmi koje to koriste kao alat za benčmarking, ali se lako može zamisliti aplikacija koristeći standardne poljoprivredne podatke (ili knjigu o upravljanju farme sa standardnim savjetima o unosu gnojiva, sjemena i pesticida po kulturi) kako bi se osigurala referentna vrijednost po polju. Ovakvi ili slični sistemi mogli bi se pokazati posebno korisnim kao alati za mjerenje za male poljoprivrednike, ali povjerenje u sistem postaje ključno. A kada govorimo o povjerenju, ovakav sistem daje uvid u organsko uzgajanje hrane, praćenje utroška pesticida i ostalih materija koje ne čine organski uzgoj.

Na sličan način u je Lombardiji projektom Sostare² razvijen dijagnostički model na nivou farme za integrisanu procjenu održivosti i efikasnosti sa agronomске, ekonomske i ekološke tačke gledišta. Alat je strukturisan tako da se postojeći izvori podataka, kao što su FADN (*Farm Accountancy Data Network*) i podaci Integrisanog i administrativnog sistema kontrole (IACS) mogu automatski integrisati kako bi se smanjilo opterećenje za prikupljanje podataka. Veliki dio ovog postupka je operacionalizovan i dostupan na web portalu regije Lombardija i mogu ga direktno koristiti poslovni subjekti i konsultantski timovi.

Vlasništvo nad podacima je pravno težak koncept, nedovoljno istražen i uspostavljen, čak možemo reći da u BiH u osnovi i ne postoji, ali su zakoni o privatnosti, prava intelektualne svojine i nedavno uvedeno „pravo da se zaboravi“ i „izuzeci komercijalne tajne za otkrivanje“ relevantni³.

Mnogi privrednici, za razliku od običnih građana, smatraju da posjeduju podatke ili barem imaju bezuslovni pristup podacima koji se odnose na

njihovo poslovanje. Ovo uključuje podatke prikupljene uređajima i mašinama u njihovom vlasništvu ili koje su povezane u *cloudu* sa bazama podataka proizvođača originalne opreme (čime je već narušen koncept proizvođača podataka).

Privrednici su s pravom zabrinuti da nemaju kontrolu nad tim gdje bi njihovi podaci mogli završiti: u javnom domenu, kod oglašivača, u javnim službama za inspekciju ili kompanijama koje su u osnovi konkurencija ili su u stanju da poboljšaju svoju pregovaračku poziciju u trgovačkim ili konsultantskim odnosima. Kao takav, problem nije nov (naprimjer, ko posjeduje podatke o laboratorijskim, istraživačkim, komercijalnim ili bilo kojim drugim rezultatima analize), ali korištenjem *Big Data* pitanje postaje veće i primjeri iz drugih sektora ilustruju rizike.

Trenutno je vlasništvo nad podacima u ugovorima između privrednika i vlasti ili između poslovnih partnera definisano na marginama, a utisak je da većina privrednika ne obraća mnogo pažnje na ulogu podataka, iako u razgovorima izražavaju ove brige.

Da bi digitalizacija društva bila uspješna na nivou nacije, potrebno je da privredni sektor stvori sisteme u kojima će privrednici biti nominovani kao vlasnici podataka i u kojima će kontrolisati tok podataka. Ovlaštenja o upotrebi podataka su način za implementaciju razvoja digitalizacije društva. Tamo gdje prikupljanje podataka olakšavaju grupe privrednika ili organizacije, takve informacije mogu se držati „u povjerenju“ za te grupe privrednika ili ih treba održavati za njihovu kolektivnu korist. Recimo, finansijsko-informatičke agencije, koje su zakonom omogućene da prikupljaju podatke o svim poslovnim subjektima u entitetima, su primjeri građenja nepovjerenja u sistem i pravnu državu. Obje agencije koriste podatke koje su dobile na čuvanje kao svoje te, bez znanja vlasnika podataka, privrednih subjekata, iste daju na korištenje raznim agencijama i institucijama u i van BiH.

Kao što primjećujete, nismo završili ovaj članak nekim zaključkom... Nema zaključka, otvorili smo diskusiju, tema je tu, na nama je da damo zaključak u narednim danima, možda mjesecima, ali nemamo više vremena...

1 Common Agricultural Policy, European Commission

2 Paracchini et al., 2015

3 General Data Protection Regulation - GDPR

Haris Hadžialić,
direktor kompanije Global GPS BH

ROŠTILJI NA ČVRSTA GORIVA

Roštilji na čvrsta goriva su uređaji projektovani za spremanje hrane na otvorenom prostoru koji kao energent koriste čvrsta goriva – drvo ili ugalj. U Bosni i Hercegovini se veoma često koriste, naročito u ljetnim mjesecima i tokom prvomajskih praznika.

Osnovni dijelovi koje svaki roštilj mora imati su odjeljak za gorivo i rešetka, a mogu imati još i postolje, poklopac, odjeljak za pepeo te zaštitu od vjetra. Osnovna podjela roštilja na čvrsta goriva je na prenosive i neprenosive. Prenosivi roštilji su oni koji se mogu prenositi sa jednog mjesta na drugo, sa ili bez sklapanja. Neprenosivi roštilji su veliki, najčešće betonski ili šamotni roštilji, namijenjeni za fiksnu ugradnju. Dalje, roštilji mogu biti zatvoreni i otvoreni. Zatvoreni roštilji pored odjeljka za gorivo i rešetke imaju poklopac i na njima se hrana sprema zračenjem i konvekcijom toplote, dok su otvoreni roštilji bez poklopca i hrana se sprema samo zračenjem toplote.

Roštilji zbog svoje konstrukcije i namjene mogu predstavljati određene rizike za korisnike. Najčešći rizici kojim su izloženi korisnici roštilja na čvrsta goriva su rizik od požara i opekotina uslijed prevrtanja roštilja, ispadanja zapaljenog goriva ili kontakta sa vrelim površinama te rizik od povreda od oštrih ivica. Zato, da bi se roštilji na čvrsta goriva mogli staviti na tržište Bosne i Hercegovine, oni moraju biti sigurni u skladu sa Zakonom o općoj sigurnosti proizvoda („Službeni glasnik BiH“, broj 102/09). Roštilji na čvrsta goriva smatraju se sigurnim ukoliko ispunjavaju sve sigurnosne zahtjeve propisane u bosanskohercegovačkom standardu BAS EN 1860-1+A1:2019 Naprave, čvrsta goriva i potpaljivači za roštiljanje - Dio 1: Roštilji na čvrsta goriva - Zahtjevi i metode ispitivanja.

Proizvođači, uvoznici i distributeri koji stavljaju roštilje na čvrsta goriva na tržište Bosne i Hercegovine moraju osigurati da ni ispunjavaju sigurnosne zahtjeve koji se odnose na označavanje, uputstvo za upotrebu i funkcionalnost.

Roštilji na čvrsta goriva moraju biti označeni trajno, vidljivo i čitljivo sa najmanje sljedećim oznakama:

- Oznaka proizvođača ili njegove robne marke;
- „**UPOZORENJE! Ne koristiti alkohol ili benzin za potpaljivanje ili ponovno potpaljivanje!**“. Veličina velikih slova na upozorenju mora biti najmanje 3 mm, a malih 2 mm;
- Oznaka modela ili tipa roštilja (dovoljeno je i da bude navedeno samo na pakovanju);

Slika 1. – Osnovni dijelovi roštilja na čvrsta goriva
1 odjeljak za gorivo; 2 rešetka; 3 postolje; 4 zaštita od vjetra

Slika 2. – Otvoreni roštilji

Slika 3. – Zatvoreni roštilji

Slika 4. – Neprenosivi roštilj

Slika 5. – Roštilji na čvrsta goriva - piktogrami

– Piktogrami koji upozoravaju na opasnost od trovanja ugljenmonoksidom i na upotrebu samo na otvorenom prostoru te potrebu da se pročita uputstvo za upotrebu (Slika 5). Veličina svakog piktograma mora biti najmanje 20x20 mm. Ovi piktogrami moraju biti naznačeni i na pakovanju roštilja.

Sve navedene informacije moraju biti napisane na jednom od jezika koji je u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini.

Uputstvo za upotrebu mora biti priloženo uz svaki roštilj i napisano na jednom od jezika koji su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini. Uputstvo mora da sadrži sljedeće informacije:

- oznaku modela ili tipa, uključujući razbijen pogled i spisak dijelova,
- napomenu da roštilj mora biti postavljen na sigurnu i ravnu podlogu prije upotrebe,
- uputstvo za montažu uz mogućnost upotrebe ilustracija,
- savjete za sigurnu upotrebu,
- preporuku da prije prve upotrebe roštilj mora biti zagrijan i gorivo držati

užareno najmanje 30 minuta,

- preporučene vrste i maksimalnu količinu goriva,
- procedure za potpaljivanje, uključujući izjavu „ne peći prije nego što se na gorivu stvori sloj pepela“,
- sljedeća upozorenja:
 - „UPOZORENJE! Ovaj roštilj će se veoma zagrijati, ne pomicati ga tokom upotrebe.“
 - „Ne upotrebljavati u zatvorenim prostorima!“
 - „UPOZORENJE! Ne koristiti alkohol ili benzin za potpaljivanje ili ponovno potpaljivanje! Upotrebljavati samo sredstva za potpalu koja su u skladu sa standardom BAS EN 1860-3:2013!“
 - „UPOZORENJE! Držati izvan dohvata djece i kućnih ljubimaca.“
- piktogramе sa Slike 6 – a), b) ili c).

Sigurnosni zahtjevi za roštilje na čvrsta goriva se provjeravaju laboratorijskim ispitivanjem. Karakteristični sigurnosni zahtjevi koji se odnose na funkcionalnost i konstrukciju roštilja mogu se provjeriti i vizuelnom

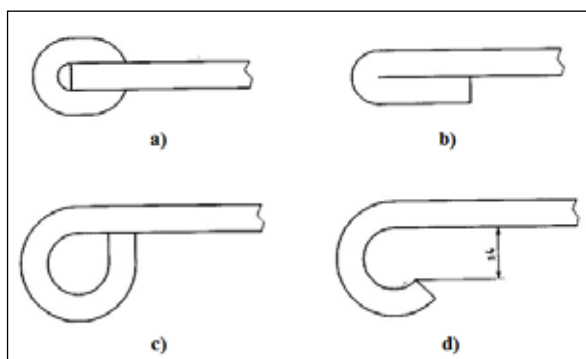
kontrolom.

U skladu sa tačkom 4.1 standarda BAS EN 1860-1+A1:2019, dijelovi dostupni tokom montaže ili upotrebe roštilja ne smiju biti oštri. Svi dostupni dijelovi roštilja napravljeni od lima ili cijevi čija je debljina manja od 0,7 mm moraju biti obrađeni kao na Slici 6.

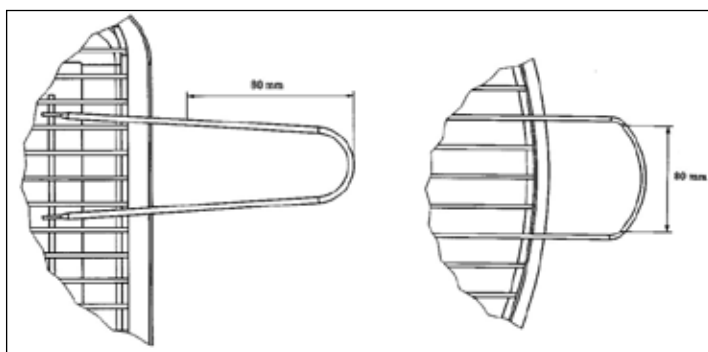
U skladu sa tačkom 4.2.1 standarda BAS EN 1860-1+A1:2019, ručno podesiva rešetka roštilja čiji je prečnik ili dužina duže stranice do 400 mm mora imati najmanje jednu ručku, a preko 400 mm dvije ručke. Dužina korisnog dijela ručki mora biti najmanje 80 mm (Slika 7).

U skladu sa tačkom 4.2.3.3 standarda BAS EN 1860-1+A1:2019, kod roštilja čiji je prečnik ili dužina duže stranice rešetke do 400 mm minimalna dubina odjeljka za gorivo mora biti 50 mm, a kod roštilja čiji je rešetka preko 400 mm minimalna dubina odjeljka za gorivo mora biti 60 mm.

Mladen Batković, stručni savjetnik
Agencija za nadzor nad tržištem BiH
(mladen.batkovic@annt.gov.ba)

Slika 6. – Obrada dijelova od tankog lima

Slika 7. – Primjeri korisnog dijela ručki rešetke roštilja

Incoterms[®]

2020 by the International Chamber of Commerce (ICC)

Pravila MTK za korištenje termina u unutrašnjoj i međunarodnoj trgovini

EXW | FCA | CPT | CIP | DAP | DPU | DDP | FAS | FOB | CFR | CIF

INCOTERMS 2020

Međunarodna trgovinska komora iz Pariza je objavila najnovije, revidirano izdanje INCOTERMS 2020 koje važi od 1. januara 2020.

Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine je, koristeći ekskluzivno pravo otkupa autorskih prava i štampe, izdala dvojezično izdanje Incoterms[®] 2020.

Pravila Incoterms[®] definiraju odgovornosti kupaca i prodavaca prilikom isporuke robe na osnovu kupoprodajnih ugovora. To su mjerodavna pravila koja utvrđuju kako se cijena i rizici raspoređuju među ugovornim stranama. Incoterms pravila se redovno uvrštavaju u kupoprodajne ugovore širom svijeta i postali su dio dnevnog jezika u trgovanju.

Incoterms[®] 2020 sadrže MTK pravila za korištenje 11 Incoterms trgovačkih termina. Uzimaju u obzir najnovija dostignuća u komercijalnoj praksi, te ažuriraju i ujedinjuju neke od prethodnih pravila. Svi kupoprodajni ugovori bi se trebali oslanjati na Incoterms[®] 2020 kao najnoviju verziju pravila Incoterms[®].

CIJENA: 35 KM

Narudžbe na e-mail: nijaza.avdic@komorabih.ba
Dodatne informacije na 033 566 165

Više informacija i obrazac narudžbenice dostupno na
www.komorabih.ba/incoterms2020

Za narudžbu tri i više primjeraka poklon knjiga
ICC vodič za izvoz/uvoz (4. izdanje, 2016. godine)

ICC VODIČ ZA IZVOZ/UVOZ

AKCIJSKA PONUDA DO ISTEKA ZALIHA

CIJENA 20 KM

ICC Vodič za izvoz/uvoz pruža sažeta uputstva i referentni je alat za svakodnevno uvozno/izvozno poslovanje
Izdavač: Vanjskotrgovinska komora BiH, god. izdanja 2016., 274 str.